

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
DEONTOLOJİ ANA BİLİM DALI
ve
TIP TARİHİ BİLİM DALI
DANIŞMAN: Doç.Dr.NİL SARI

60776

OSMANLI HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ SÂLNÂMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

ZUHAL ÖZAYDIN

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İSTANBUL - 1987

Hilâl-i Ahmer âza adedinin memleketin rüş-
tû içtimâisiyle mûtenasip bir dereceye varması-
nı ve bütün milletin bu tenasübü temin etmesi-
ni temenni eylerim.

ATATÜRK

Tıp Tarihi konusunda beni Yüksek Lisans Eğitimine teşvik edip tez konumu veren ve tezimi okuyup kıymetli eleştirileri ile doğruyu bulmama yardımcı olan, eğitmeyi ve yardımı kendine prensip edinmiş danışman hocam Doç.Dr. Nil Akdeniz Sarı'ya, bazı konuların açıklanmasında yardımcı olan Prof.Dr.Ekrem Kadri Unat'a, bu eğitimi yapmama izin veren ve destekleyen o dönem okul müdürü Prof.Dr.Asım Cenâni ve yeni müdür Doç.Dr.Deniz Topçuoğlu'na, okumakta güçlük çektiğim Osmanlıca kelimelerin karşılığını bularak yardımcı olan M.C.Mükerrem Bedizel Zülfikar'a teşekkürlerimi sunarım.

Zuhal Özaydın

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
I. GİRİŞ VE AMAÇ	1
II. ARAÇ VE YÖNTEM	4
III. GENEL OLARAK SALNAME TANIMI	6
IV. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ SALNAMESİ	14
A. SALİB-İ AHMER TARİHÇESİ	18
1- Cenevre Mukavelenâmesi Hükümlerinin Özeti	23
2- Cenevre Mukavelenâmesinin Deniz Savaşlarına Uygulanması	27
3- Salib-i Ahmer Sembol ve Hükümleri	30
B. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ TARİHÇESİ	33
1- Mecrûhin-i Asâkir-i Osmâniyye'ye Muâvenet Cemiyetinin Kurulması İçin Yapılan İlk Girişim	34
2- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Resmen Kurulması	42
3- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin İkinci Defa Resmen Kurulması	46
4- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Üçüncü Defa Resmen Kurulması	48
5- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Olağan Kongresi	51
6- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Olağanüstü Kongreleri	57
7- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Kısmı	59
C. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİNİN TRABLUSGARB SAVAŞINDAKİ FAALİYETLERİ	60
1- Birinci Heyet-i Sıhhiye	61
2- İkinci Heyet-i Sıhhiye	66
3- Üçüncü Heyet-i Sıhhiye	70
4- Hilâl-i Ahmer'in Trablusgarb'da Yaptığı Sünnetler	72
D. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN YANGIN VE DEPREMLERDEKİ FAALİYETLER	73
E. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN BALKAN SAVAŞINDAKİ FAALİYETLERİ	74
1- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşı Sebebiyle Kurduğu Hastaneler	78
2- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Yaralı Nakli İçin Vapur Kiralaması	94

	<u>Sayfa</u>
3- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Kolera Salgınında Yaptığı Yardımlar ve Kurduğu Hastaneler	95
4- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Açtığı Aş Mevkiileri	105
5- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Muhacirlere Yaptığı Yardımlar ve Kurduğu Hastaneler	106
6- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşında Yardım Ettiği Hastaneler	115
7- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşında Sıhhiye-i Askeriye'ye Yardımı	117
8- Balkan Savaşında Esirlere Yardım	119
F. BALKAN SAVAŞINDA ÖZEL HASTANELERİN KURULUŞU	121
G. YABANCI ÜLKELERDE KURULAN HİLAL-İ AHMER'LERİN BALKAN SAVAŞINDA YAPTIĞI YARDIMLAR	124
H. BALKAN SAVAŞINDA SALİB-İ AHMER'LERİN YARDIMLARI	132
I. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ANBARI	135
J. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİNİN MERKEZ, ŞUBE VE YABANCI ÜLKELERDE KURULAN HİLAL-İ AHMER MERKEZLERİ	137
K. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN MALİYESİ	141
L. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN İLERİYE YÖNELİK PLANLARI (H.Ahmer'in İstikbali)	145
V. SONUÇ	151
VI. ÖZET	158
VII. İNGİLİZCE ÖZET	159
VIII. KAYNAKÇA	160
EK 1- Salib-i Ahmer Hükümlerini Kabul ve İmza Eden Devletlerin Tarih Sırasına Göre Listesi	165
EK 2- Salib-i Ahmer Cemiyetlerini Kurmuş Olan Hükümetlerin Tarih Sırasına Göre Listesi	166
EK 3- Meruhin-i Asâkir-i Osmâniyye'ye Muâvenet İçin Kurulacak Cemiyete Kaydolan 66 Kurucu Aza	167
EK 4- 1877'de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kurulması İçin Çeşitli Kuruluşlardan Gelen Delegelerin İsim Listesi	169
EK 5- 1877'de Resmen Kurulan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin İdare Heyeti	170
EK 6- Üçüncü Defa Resmen Kurulan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 100 Kurucu Azâsının İsim Listesi	171
EK 7- 1327(1911)'de Seçilen Merkez-i Umûmî ve İdare Heyeti (ss.50-52)	173
EK 8- 1328(1912)'de Seçilen Merkez-i Umûmî ve İdare Heyeti (ss.261-264)	175

	<u>Sayfa</u>
EK 9- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Kısmı 100 Kurucu Azâsı	177
EK 10- Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Kısmı Merkez-i Umûmî ve İdare Heyeti	179
EK 11- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsîsi	180
EK 12- Askerî Ceza Kanununa İlâve Olunan Kanun Maddeleri	189
EK 13- Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hastaneleri, Memurinine Mâhsus Talimat'ın Özeti	190

K I S A L T M A L A R

bkz.	: Bakınız
bs.	: Bası
H.	: Hilâl
İst.	: İstanbul
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
L.	: Lira
Osm.	: Osmanlı
s.	: Sayfa
ss.	: Sâlnâme Sayfa

I GİRİŞ VE AMAÇ

Yüksek Lisans tezi olarak ele aldığım bu çalışmada "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi (1329-1331)' ni bütün yönleriyle incelemeyi ve tanıtmayı amaçladım. Bildiğimiz kadarıyla Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi, ülkemizin halen de en önde gelen derneklerinden olan Kızılay Derneği'nin ilk yayınıdır (ss.47) ve bir kereye mahsus olmak üzere çıkmıştır(1).

Kızılay Derneği kurulduğu yıllardan günümüze kadar kurulma amacına uygun olarak çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Araştırma konusu olarak ele aldığımız H.Ahmer Sâlnâmesi belge niteliğinde malzeme kaydetmektedir ve dönemine ait elimizdeki en önemli kaynak eserdir. Ancak amacım Sâlnâme'de kayıtlı H.Ahmer faaliyetlerini incelerken Sâlnâmeyi de tanıtmaktır. Aslında Sâlnâme'de yazılı H.Ahmer'e ait her faaliyet tek başına büyük bir araştırma konusu oluşturacak niteliktedir.

Kızılay Derneğinin H.Ahmer devresine(2) ait çeşitli yazılar, incelemeler ve vesikalar kütüphanelerimizde ve ar-

-
- (1) Hasan Duman. Osmanlı Yıllıkları (Salnameler ve Nevsal-ler), İst.1402-1982, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi (IRCICA), s.21, 95.
  - (2) Süheyl Ünver, "Hilâl-i Ahmer'in Kuruluşu, İnkışafı ve Hizmetleri Tarihi Üzerine" adlı makalesinde, Kızılay'ın tarihini üç devreye ayırıyor: a) Oldukça güç şartlar içinde ilk kuruluşu (kanımızca 1869'daki ilk kurma girişimi), b) Hilâl-i Ahmer ünvanıyla en müşkül anlarımızda parlak hizmetler gören devre (Dernek 1877'de Hilâl-i Ahmer adını aldığına göre kanımızca, S.Ünver

şivlerimizde bulunmaktadır. Ancak Sâlnâme Kızılay'ın 1913'e kadar olan çalışmalarını toplu olarak ele alan, sözkonusu derneğin kendi çıkardığı, bildiğimiz ilk basılı kaynak eser olması bakımından önemlidir ve bu konuda yapılacak araştırmalar için ilk başvuru kaynağıdır.

Osm. H.Ahmer Cemiyeti gerek savaşlarda, gerek savaş etkisiyle ortaya çıkan felâketlerde ve ayrıca afetlerde büyük yardımlar yapmıştır. Ülkemizin en buhranlı zamanlarında H.Ahmer'in yaptığı çalışmaları bu kaynak eserden öğrenmek de amaçlarımdan biridir.

Sâlnâme'den H.Ahmer'in kurulması için ilk girişimde bulunulan 1869'dan üçüncü defa kurulduğu 1911 tarihi dahil, Sâlnâme'nin yazıldığı 1913 yılına kadarki devrede fedakârca çalışan Türk hekimlerinin bir kısmını tanıtmaya bakımından da Sâlnâme önem taşımaktadır. Çünkü H.Ahmer'in kurulmasında, geliştirilmesinde ve yaptığı faaliyetlerde en büyük görevi hekimler üstlenmişlerdir.

Osm.H.Ahmer Sâlnâmesi, Balkan Savaşı sebebiyle telif edilmişse de (ss.406) bundan önce yapılan savaşlarda H.Ahmer'in yardım ve faaliyetleri de bu esere yazılmıştır. Bu bilgilere göre Cemiyetin o zamanki yardım gücünü de anlamak mümkündür.

(.) burada 1877 Osmanlı-Rus, 1897 Yunan, 1911 Trablusgarb, 1912 Balkan, 1914-1918 I.Dünya Savaşları ve 1919-1922 İstiklâl Savaşından söz ediyor), c) Hilâl-i Ahmer'in bıraktığı muazzam bir isim ve miras ile Kızılay namında yeni bir teşekkülün Ankara'da kurulması ve bugüne kadar devam eden ve geçmişte olduğu gibi hayır ve yardım işlerinde daima ön plânda yer alan dernek devresi (Burada da muhtemelen savaşlarda görev yapan Hilâl-i Ahmer yöneticilerinin, yönetimi Ankara'ya devrettiği 13 Eylül 1925'den sonraki devre kastediliyor). Tıp Tarihi Yıllığı II. İst., 1983, İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi yayınları, Rektörlük No: 3086, Dekanlık No: 122, s.74.

Balkan Savaşı ve onu takibeden felâket dolu günlerde çeşitli ülke Kızılhaç'ları ve İslâm ülkelerinde kurulan Kızılay'lar ülkemize yardıma gelmişlerdir. Ayrıca dünyanın çeşitli ülkelerinden Osm.H.Ahmer Cemiyetine para yardımı yapılmıştır. Bunları da ortaya çıkarmak o ülke insanlarına bir şükran borcudur.

Osm.H.Ahmer Cemiyeti ilki sadece girişimden ibaret kalmak üzere dört defa kurulmuştur. H.Ahmer'in kuruluşları hakkındaki bilgiler çok çelişkilidir. Amacım bu kuruluşlara açıklık getirmektir. Cemiyetin Salib-i Ahmer'e karşı Hilâl-i Ahmer adını alışı Hıristiyan ülkeler nezdinde kolay olmamıştır. Bu olayların sebep ve sonuçlarını da Sâlnâme'den çıkarmak mümkündür.

Kızılay derneği hakkında çok çeşitli yayınlar yapılmaktadır. Ancak bu yayınlardaki bilgilerde çelişkiler vardır. Sâlnâme, H.Ahmer'in kendi yayını olması sebebiyle en güvenilir bir kaynak olarak incelenebilir.

Son olarak bu çalışma ile yeni kuşaklara Kızılay'ın geçmişteki çalışmalarını kısmen de olsa ortaya koyarak faydalı olmayı diliyorum.

II ARAÇ VE YÖNTEM

"Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi (1329-1331)" ni ele aldığım bu çalışmada aşağıda belirttiğim yöntemler dahilinde çalıştım:

- Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji Ana Bilim Dalı, Tıp Tarihi Bilim Dalı müzesinde bulunan söz konusu eseri Arap harflerinden Lâtin harflerine çevirdim. Bu çeviri esnasında Osmanlıca sözcüklerin bugünkü karşılığını bulmak için Ferit Devellioğlu'nun "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat"ından faydalandım. Ayrıca okunmasında güçlük çektiğim kelimelerin karşılığını Şemsettin Sami'nin "Kamûs-ı Türkî" adlı eserinden ve "Turkish and English Lexicon'un eski Türkçe baskısından faydalanarak tesbit ettik.

- Konu ile ilgili incelemeleri Çapa ve Cerrahpaşa Tıp Tarihi arşivlerinden araştırıp fotokopilerini aldım.

- Sâlnâme'deki ve diğer kaynaklardaki bilgileri konu başlıkları altında fişledim.

- Sâlnâme'de kullanılan Rûmî takvimi Faik Reşit Unat'ın Hicrî Tarihleri Mîlâdî Takvime Çevirme Kılavuz'undan faydalanarak Mîlâdî takvime çevirdim. Ancak tarihleri hem Rûmî hem Mîlâdî verdim.

- Açıklamayı gerekli gördüğüm şahsiyetleri ve olayları her sayfanın sonunda dip notunda tanıtmaya çalıştım. Dip notlarına her sayfa için yeni dipnotu numarası vermeyip, tezin başından sonuna kadar birbirini takibeden numaralar verdim.

- Bir kaynağı dipnotunda ilk kez kullandığım zaman kaynağın künyesini tam olarak belirttim; aynı kaynağı tekrar kullandığım zaman sadece yazar adı ve sayfa numarasını verip, eser adını tekrarlamadan "aynı eser" şeklinde belirttim. Ancak birden fazla eserinden yararlandığım yazarların eser adlarını da verdim.

- Kullandığım kaynakların tümünü tezin sonunda kaynakçada verdim.

- Sâlnâme'de kullanılan dili sadeleştirerek bugünün Türkçesini kullanmaya çalıştım. Ancak tezin sonunda Ek'lerde verdiğim nizamnâme ve kanunları belge niteliğinde olduğu için sadeleştirmeden aynen, H.Ahmer Hastalari talimatını sadeleştirerek ve özet olarak tezin sonunda verdim.

- Gerek faydalandığım diğer kaynaklarda ve gerek Sâlnâme'de yazılı çeşitli kurum ve teşkilâtların isimlerini değiştirmedim.

- Metinde Sâlnâme'den nakledilen bilgilerin sonuna "sâlnâme" ve "sayfa" sözcüklerinin baş harflerini kullanarak ilgili sayfa, ya da sayfaları belirttim. Meselâ (ss.47) gibi. Bu notu okuyucuya kolaylık olması bakımından yaptım.

- Olay ve şahıslara ait fotoğrafları tezin ilgili bölümlerine koymaya çalıştım. Sâlnâme'den alınan fotoğrafları, açıklayıcı bilgilerin yanısıra Sâlnâme'nin kaçınıcı safhasında basılı olduğunu da belirttim. Sâlnâme dışından çektirdiğim fotoğrafları kaynağını her fotoğrafın altında belirttim.

III GENEL OLARAK SÂLNÂME TANIMI

"Sâl" (سال) Farsça bir sözcük olup Türkçe karşılığı "yıl"dır. "Nâme" (نامه) de gene Farsça bir sözcük olup "yazılı, yazılmış, küçük kitap" anlamlarına gelip birleşerek kelimeler meydana getiren bir sözcüktür. Ayrıca gene Farsçada "nâme", "mektup, kitap, mecmua" anlamlarına gelmektedir. "Sâl-nâme" (سالنامه), yıllık, çeşitli konulara dair yıldan yıla çıkarılan dergi, kitap anlamındadır(3).

Batı dillerinde Lâtince "annuş", Fransızca "annale" ve "annuaire", nihayet "almanach" sözcükleri yıllık ya da "sâlnâme" nin karşılığıdır(4). Fransa'da ilk yıllık 1793'de çıkmıştır. Sâlnâmelerde ciddi konular yazılırken, almanach'larda mizaha da yer verilmektedir(5). Gene almanach'lar halka hitabeden ev idaresi, sağlık öğütleri, fıkralar vs.yi içeren yayınlardır(6).

Sâlnâme sözcüğü Türkçe'ye Tanzimattan sonra girmiş olup, bir yıla ait olayların yazıldığı eserlerdir ve kendi

-
- (3) Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, 1982, Aydın Kitabevi.
  - (4) Midhat Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lûgatı, İst., 1986, Enderun Kitabevi.
  - (5) Osman Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İst., 1971, Devlet Kitapları.
  - (6) İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 10, sâlnâme maddesi.

devirlerine ait bilgi kaynaklarıdır(7).

Osmanlılar'da sâlnâme yayınlanması 19.yy. ortalarında Büyük Reşit Paşa'nın(8) düşüncesi ile başlamış ve giderek gelişmiş, zenginleşmiş, birçok alanda resmî veya özel çok faydalı yayınlar yapılmıştır. Sâlnâmeler devlet tarafından yayınlanmışsa resmîdir. Özel kuruluşlar tarafından yayınlanan sâlnâmeler de vardır. Bunlar da geçmiş yılın kişileri, iç ve dış olaylarından bahsederler. Sâlnâmeler resmî veya özel, tek veya çeşitli amaca göre yazılıp, çok sayıda resim de içerirler(9).

Resmî sâlnâmeler devlet, nezâret ve vilâyet sâlnâmeleri olarak ayrılır(10).

Devlet Sâlnâmeleri: Devlet Sâlnâmeleri genellikle devlet teşkilâtı ve kadrosunu ve bu kadrolarda bulunan yüksek memurların isimlerini, müesseseleri, ilmî, iktisadî, siyasî, askerî, kültürel ve diğer alanlardaki önemli bilgileri içerirler. İlk resmî sâlnâme 1847'de "Devlet Sâlnâmesi" olarak da bilinen "Sâlnâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye" adıyla yayınlanmaya başlamış, 1918'e kadar kesintisiz devam etmiş ve 68 sayı çıkarılmıştır(11).

---

(7) H.Duman, aynı eser, s.17.

(8) Mustafa Reşit Paşa (Büyük): (1800-1858). Osmanlı Devlet adamı. Devletin çeşitli kademelerinde görev yaptıktan sonra çeşitli kereler Paris ve Londra büyükelçiliği ve altı defa sadrazamlık yaptı. Ülkede bir ıslahat gereğine padişahı inandırdı. 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayununu okudu. Böylece Osmanlı İmparatorluğu batı anlayışında bir hukuk devleti olma yoluna girdi. Maarif sahasında da yenilikler yapan Reşit Paşa karantina merkezlerini çoğalttı ve bu kuruluşları geliştirmek amacı ile "Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye"yi kurdu. İslâm Ansiklopedisi, Cilt 9, Reşit Paşa maddesi.

(9) M.Sertoğlu, aynı eser.

(10) İslâm Ansiklopedisi, Cilt 10, sâlnâme maddesi.

(11) H.Duman, aynı eser, s.18.

Devlet Sâlnâmesini ilk olarak tarihçi Hayrullah Efendi(12) ve Ahmet Cevdet Paşa'nın(13) yardımları ile Ahmet Vefik Paşa(14) hazırlamıştır. Daha sonra Meclis-i Maarif başkâtibi Behçet, meclis azasından Rüştü Beyler Devlet Sâlnâmesinin yayını ile görevlendirilmişlerdir. Bundan sonra Padişah emri ile Maarif Nezareti Mektubî(15) Kalemî Heyetine verilmiştir. Son olarak 1888 yılından itibaren Memurin-i Mülkiyye Heyetine bağlı Sicill-i Ahvâl Memurin(16) İdaresine verilmiş,

-
- (12) Hayrullah Efendi: (?-1866). İstanbul'da doğdu. Hekim, tarihçi ve devlet adamı. 160 yıldan fazla Padişahlara hizmet etmiş bir aileye mensuptur. Ulemadan meşhur tabip Abdülhak Efendinin oğlu, şair ve diplomat Abdülhak Hamit'in babasıdır. Önce ilmiyye, daha sonra tıp ve tabiat tahsil edip, maarif teşkilâtında önemli görevlerde bulundu. Uzun süre Tıp Mektebini idare etti. Tıp ve tabiat ilimlerine ait olanları tercüme olmak üzere, tarih ve coğrafya alanlarında eserleri vardır. Tarih alanında en önemli eseri Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye'dir. Bütün Türk tarihini anlatan bir eser yazmak istemiş ve bu amaçla vak'anüvislerin yalnız Türk tarihine ait kayıtlarından Tarih-i Ümûmî adlı kısmen başarılı bir eser telif etmiştir. Büyükelçi olarak gittiği Tahran'da 1866'da ölmüştür. İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 5, Hayrullah Efendi maddesi.
- (13) Ahmet Cevdet Paşa: 1822 Bulgaristan Lofça doğumludur. Asıl ismi Ahmet olup Cevdet mahlâsını sonradan almıştır. Büyük bir alim ve devlet adamıdır. Devlet idaresinin çeşitli kademelerinde görev alan Cevdet Paşa, Meclis-i Maarif baş kâtipliği, valilik, nazırlık, Dârülmualimin müdürlüğü ve vak'anüvislik yapmıştır. Büyük Resit Paşanın tasarladığı nizâm-nâmelerin hazırlanışında görev almıştır. Aynı zamanda şairdir. Tarih, hukuk, edebiyat alanlarında birçok eser verdiği gibi tercüme-leri de vardır. 1895'de İstanbul'da ölmüş ve Fatih Sultan Mehmet türbesi haziresine gömülmüştür. İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 3, Ahmet Cevdet Paşa maddesi.
- (14) Ahmet Vefik Paşa: (1823-1891), Devlet adamı, edip, sefirlik, nâzırlık, valilik, Dârülfünûn'da hocalık, Şûrâ-yı Devlet azalığı yaptı. Başta Molière olmak üzere Fransızcadan önemli tercüme-ler yaptı. İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 1, Ahmet Vefik Paşa maddesi.
- (15) Mektubî: Mektupçu kelimesinin karşılığı. Bulduğu işe göre "mektubi-i nezâret", "mektubi-i vilâyet" denilir. Görevi, bulunduğu yerin yazı işlerini yürütmektir. Z. Pakalın, aynı eser.
- (16) Sicill-i Ahval: Memurların kayıtlarının tutulduğu daireye verilen ad. Z. Pakalın, aynı eser.

komisyon bu görevi Saltanatın sonuna kadar devam ettirmiştir(17).

Türkiye Cumhuriyeti devrinde 1925-1941 yılları arasında altı tane(18) Devlet Sâlnâmesi (sonra yıllığı)(19) çıkarılmıştır(20). Ayrıca 1968'de ve Cumhuriyetin 50.yılı sebebiyle iki defa il yıllıkları çıkarılmıştır(21). İstatistik Genel Müdürlüğünce 1928'den beri çıkarılan pekçok yıllık ise, nüfus, ziraat, sanayi vs. istatistik cedvellerinden ibarettir(22).

Nezâret Sâlnâmeleri

Devlet Sâlnâmelerinin faydaları görüldükten sonra nezâret sâlnâmeleri çıkarılmaya başlanmıştır(23).

1- Askerî Sâlnâmeler: İlki 1282 (1866)'de sonuncusu 1326 (1910)'da yayınlanmış olup zabitlerin isimlerini, rüt-belerini, nişanlarını, ordu teşkilâtını, ayrıca istatistikleri içermektedir(24)(25).

---

(17) H.Duman, aynı eser, s.18.

(18) İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 10, sâlnâme maddesi.

(19) 1935'de Devlet Basımevi tarafından çıkarılan ve Kültür Bakanlığınca öğretmenlere dağıtılmak üzere yapılan özel baskı "Osmanlıca'dan Türkçe'ye Cep Klavuzu"nda sâlnâme kelimesinin karşılığı olarak yıllık, yılbeti, almanak olarak yazılmış.

(20) H.Duman, aynı eserinin 35. sayfasında üç tane Türkiye Cumhuriyeti Devlet Sâlnâmesi künyesi veriyor.

(21) H.Duman, aynı eser, s.19.

(22) İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 10, sâlnâme maddesi.

(23) H.Duman, aynı eser, s.19.

(24) M.Sertoğlu, aynı eser.

(25) Askerî sâlnâmelerin, H.Duman aynı eserinin 21. sayfasında 14 defa, İslâm Ansiklopedisi sâlnâme maddesi 17 defa, M.Sertoğlu aynı eserinde 15 defa yayımlandığını yazıyor.

2- Bahriye Sâlnâmeleri: İlki 1307 (1891)'de sonuncusu 1330 (1914)'da Bahriye Nezâreti Fen Heyetince yayınlanmış olup, Deniz kuvvetlerinin tarihçesini, kadrosunu ve ilgili başka bilgileri içermektedir. Bahriye Nezâreti, İngiltere rasathanesi tarafından çıkarılan almanâğı her yıl Takvim-i Bahrî adıyla tercüme ettirmiştir(26)(27).

3- Maârif Sâlnâmeleri: 1898-1903 yılları arasında yayınlanmıştır. İlk sene için 1257 sayfalık bir sâlnâme çıkaran Maârif Nezâreti, 1900-1901'de üçüncü defa olarak yayınladığı sâlnâmede, sayfa sayısını 1678'e çıkarmıştır(28). Bu sâlnâmeler, Osmanlı Devletinin maârif ve kültür tarihini inceleyen çok zengin kaynaklar olup, maârif nâzırları, okullar, öğretmenlerle ilgili konuları içermektedir(29).

4- Hâriciye Sâlnâmeleri: 1885-1902 yılları arasında Hâriciye Nezâreti Sicill-i Ahval Müdüriyetince hazırlanmıştır. Tarihçe, teşkilât, hâriciye nâzırlarımız, eski ve yeni sefirlerimiz ile ilgili bilgileri içermektedir(30). 1302 (1888), 1306 (1890), 1317 (1901) ve 1320 (1904) yıllarına ait olmak üzere dört defa çıkarılmıştır(31).

5- Rasathane-i Âmire Sâlnâmesi: 1872'de Ticaret ve Nâfia Nezâreti tarafından yayınlanmış olup, takvim, saatlerin çevrilmesine dair bir yazı, muhtelif ilmî makaleler ile o zaman uygulanması düşünülen metre sistemi hakkında bilgileri içermektedir(32).

---

(26) M.Sertoğlu, aynı eser.

(27) Bahriye sâlnâmelerinin, H.Duman aynı eserinin 21.sayfasında 24 defa, İslâm Ansiklopedisi sâlnâme maddesinde ve M.Sertoğlu aynı eserinde 17 defa yayımlandığını yazıyor. Ancak H.Duman 24'ünün de künyesini veriyor.

(28) M.Sertoğlu, aynı eser.

(29) H.Duman, aynı eser, s.21.

(30) H.Duman, aynı eser, s.21.

(31) M.Sertoğlu, aynı eser.

(32) H.Duman, aynı eser, s.21.

6- Rüsûmat Sâlnâmesi: 1914'de Maliye Nezâreti Gümrük İdaresi tarafından yayınlanmış olup, gümrük, rüsûm işleri ile ilgili konuları içermektedir(33)(34).

İlmiyye Sâlnâmesi: Meşâhat Makamı (Şeyhülislâmlık Makamı) tarafından 1916'da yayınlanmış olup bütün şeyhülislâm-
ların biyografilerini ve verdikleri fetvalardan örnekleri içermektedir(35).

Vilâyet Sâlnâmeleri

Osmanlı Devletinde eyaletlere vilâyet, vilâyetlere sancak denmekteydi. Devlet Sâlnâmelerinin faydaları görüldük-
ten sonra, vilâyet sâlnâmeleri de çıkarılmaya başlanmış-
tır(36). Vilâyetler büyük faaliyetler gösterip faydalı sâlnâ-
meler yayınlamışlardır(37). En çok sâlnâme çıkaran vilâyetler
Bursa ve Selâniktir. Halep, Bursa, Selânik, Manastır ve Di-
yarbakır vilâyetlerinin sâlnâmeleri tarih ve coğrafya ile uğ-
raşanlar için yararlıdır(38).

Özel Sâlnâmeler

İlk özel sâlnâme 1873'de Ebüzziya Tevfik Bey(39) tara-
fından Sâlnâme-i Hadika adıyla yayınlanmıştır. Özel sâlnâme
yayını ülkemizde Ebüzziya Tevfik Bey tarafından mükemmel hale

---

(33) H.Duman, aynı eser, s.21.

(34) İslâm Ansiklopedisi, sâlnâme maddesinde nezaret sâlnâ-
melerinin toplamının 46 sayı olduğunu yazıyor. M.Sert-
oğlu'nun aynı eserindeki sayılar toplandığında 43 çıkı-
yor. H.Duman'ın aynı eserindeki nezaret sâlnâmelerinin
sayıları toplandığında 49 çıkıyor.

(35) H.Duman, aynı eser, s.21-22.

(36) H.Duman, aynı eser, s.19.

(37) M.Sertoğlu, aynı eser.

(38) İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 10, sâlnâme maddesi.

(39) Ebüzziya Tevfik Bey: (1848-1913). Ülkemizde matbaacılı-
ğı geliştiren Ebüzziya Tevfik Bey ansiklopedik bilgiye

getirilmiştir(40).

Bazı özel sâlnâmeler şunlardır: Sâlnâme-i Türkî, Sâlnâme-i Servet-i Fünûn, Türkiye Sâlnâmesi(41).

Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi sâlnâmeler çok çeşitli bilgiler içermektedirler. Bu bilgileri başka kaynak ve vesikalarda kolayca bulmak mümkün değildir. Bu sebeple sâlnâmeler araştırmacılar için ilk başvuru kaynaklarındanadır.

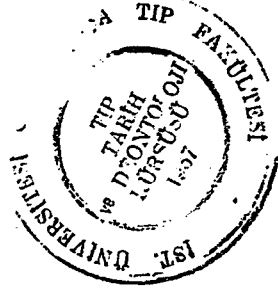

(..) sahip bir nâşirdir. Terakki Gazetesindeki yazılarıyla muharrirlik hayatına atıldı. İbret gazetesinde yazılar yazdı. Sade bir Türkçe kullanımı hep müdafaa etti. En büyük başarılarını matbaacılık alanında gösterdi. Kütüphane-i Ebüzziya adlı seri yayınında Tanzimat Edebiyatına ait ve başka alanlardaki eserleri bastı. Resimli neşriyatın ilk örneğini, klişelerini Avrupa'da yaptırdığı Reb-i Marifet takvimi ile Ebüzziya Bey verdi. Kûfi yazıyı ilk defa matbaada kullandı. Basım sanatı yönüyle örneğine bugün bile rastlanmayan eserlerinden birini Nevsal-i Marifet adlı takvimdir. Siyasi yazıların yazıldığı Mecmua-i Ebüzziya adlı mecmuayı çıkardı. Tiyatro, gazetecilik, edebiyat tarihi, hatırat vb. alanlarda da eserler verdi. Meşrutiyetten sonra Antalya mebusu oldu. İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 4, Ebüzziya Tefvik Bey maddesi.

(40) H.Duman, aynı eser, s.23.

(41) H.Duman, aynı eser, s.23.

Dr. M. H. H. H.
Ahmed Cengizli
Salmaner

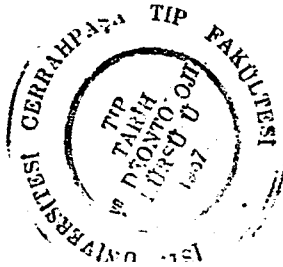
Handwritten signature
D. 1936

Handwritten text in Arabic script

Handwritten text in Arabic script

1329 - 1331

Handwritten text in Arabic script

استانبول

Handwritten text in Arabic script

IV
OSMÂNLI HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ SÂLNÂMESİ

Osmânli Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi, adı geçen dernek tarafından, Mâlf 1329-1331 yılları için Mâlf 1329 (1913 M.) senesinde(42)(43) Balkan Savaşı nedeniyle (ss.406) telif edilmiştir(44)(45).

Sâlnâmenin 47. sayfasında şunlar yazılı: ...H.Ahmer Cemiyeti adına müdür-i umûmî tarafından her üç ayda, icraatta ve bağıшта bulunanların isimleri ile verilen ianeleri kapsayan bir kitapçık yayınlanması merkez-i umûmîce kararlaştırılmışsa da, birbiri ardından gelen savaşlar buna meydan bırak-

---

(42) H.Duman, aynı eser, s.21.

(43) Osmanlı Devletinde Hicrî (Kamerî) takvimin yanında 13 Mart 1840'dan itibaren, Rûmî (Malî) tarih de kullanılmaya başlanmıştır. Bu sebeple birçok kitabın üzerinde verilen tarihin hangi takvime ait olduğunun tesbitinde karışıklık olmaktadır. 1908 senesine kadar olan tarihler, yanında açıklayıcı bir kayıt yoksa Hicrî, 1908 senesinden sonra yazılanlar, yanında bir işaret olmadıkça (Mâlf) sene kabul edilip, Mîlâdî tarihe çevrilmeler ona göre yapılmaktadır. Ekmeleddin İhsanoğlu, Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası. İst., 1985, İlim Tarihi Kaynaklar ve Araştırmalar Servisi No: 2, Tübitak Proje No: BAYG-E-48, s.261.

(44) Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi, H.Duman'ın aynı eserinde s.21'de resmî sâlnâmeler arasında bildiriliyor. Diğer kaynaklarda resmî sâlnâmeler arasında zikredilmemiş.

(45) Z.Pakalın aynı eserinde, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Sâlnâmesini kıymetli bir sâlnâme olarak belirtmiş.

mamış, ancak idare heyeti kararıyla, merkez-i umûmîce ilk eser olarak bu Sâlnâme tertip edilmiştir...

İçinde 93 adet resim bulunan Sâlnâme 407 sayfa olup 20X14 boyutlarındadır. Sâlnâmenin ilk sayfasında Sultan Reşat ikinci sayfasında Veliâht Yusuf İzettin Efendinin resimleri bulunmaktadır. Ön kapağında üstte, açıklığı sağa bakan(46) kırmızı hilâl resmi olup alt alta şunlar yazılıdır: "Taht-ı Himâye-i Hazret-i Mülûkhâne'de, Osmânlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1329-1331, Sâlnâmesi, İstanbul Ahmed İhsan ve Şürekâsı, Matbaacılık Şirketi".

406. sayfada Sâlnâmenin telif sebebi, 407. sayfada baskı esnasında resim altı yazılarında meydana gelmiş hatalar için doğru-yanlış cedveli, 403-407. sayfalar arasında resimler fihristi verilmiş. Resimler, Osm.H.Ahmer Cemiyeti kurucularına, Trablusgarb ve Balkan Savaşlarına katılan Osm.H.Ahmer Cemiyeti heyet-i sıhhiyelerine, Salib-i Ahmer ve diğer İslâm ülkelerinde kurulmuş H.Ahmer'lere aittir.

Sâlnâme'de Osm. Devleti ile ilgili tarihler Rûmî, yabancı ülkeler ile ilgili tarihler Mîlâdî verilmiştir.

Sâlnâmelerin özellikleri arasında olan istatistik bilgiler, Osm.H.Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesinde de mevcut. Örneğin, Trablusgarb ve Balkan Savaşlarında H.Ahmer'in kurduğu hastanelere kabul edilen yaralı ve hastaların kaçının iyileştiği, kaçının öldüğü birkaçı dışında her hastane bölümünde belirtilmiş. Ayrıca H.Ahmer'in hastanelerinde görevlendirilmiş etibba ve memurinin isimleri, hastanelerin açılış ve kapanış tarihleri, Sâlnâmenin yazılışı sırasında açık olan diğer hastaneler de kayıtlı.

---

(46) Şimdi kullanılan şekilde, hilâl'in açıklığı sola doğrudur.

Balkan Savaşı sırasında İstanbul'a gelen Salîb-i Ahmer'ler ve diğer İslâm ülkelerinde kurulmuş H.Ahmer'ler kadroları, ayrıca savaş nedeniyle kurulmuş özel hastaneler de belirtilmiş.

Osm.H.Ahmer Cemiyeti tarafından yardım yapılan muhacirlerin nerelerde kaldıkları, kaç nüfus oldukları listeler halinde belirtilmiş.

Osm.H.Ahmer Cemiyetine yapılan yardımlar, Sâlnâmenin yazılış tarihi itibarıyla, yardım yapan kişilerin ve kuruluşların adları ve verilen miktarlar belirtilip, bu listelerin büyük bölümü eserin son kısmına yazılmış.

Sâlnâmenin 403. sayfasında konu fihristi 16 başlık altında belirtilmiş. Konu başlıkları şunlar:

<u>Sayfa</u>	<u>Konular</u>	
1.	3	Salîb-i Ahmer Tarihçesi.
2.	21	Hilâl-i Ahmer Tarihçesi
3.	59	Hilâl-i Ahmer Nizamnâme-i Esâsîsi.
4.	73	Hilâl-i Ahmer Madalyalar Nizamnâmesi
5.	75	Askerî Ceza Kanununa İlâve Olunan Mevâdd-ı Mahsusa
6.	77	Hilâl-i Ahmer Muhâberâtının Ücretten İstisnasına Dair Mevâdd-ı Kanuniye.
7.	78	Hastahaneler Talîmâtı
8.	95	Trablusgarb'da Hilâl-i Ahmer
9.	112	Harb-i Âhirde Hilâl-i Ahmer (yanlışlıkla 212 yazılmış)
10.	168	Heyet-i Sıhhiyeye Muâvenet.
11.	201	Koleraya Karşı.
12.	205	Sıhhiye-i Askeriyeye Muâvenet
13.	212	Muhacirine Muâvenet
14.	231	Üseraya Muâvenet
15.	237	Hilâl-i Ahmer Anbarları
16.	245	Hilâl-i Ahmer'e İbrâz Olunan Takdîrât

Bu 16 konu başlığı altında anlatılan bölümler 245. sayfada bitiyor. 257. sayfadan sonraki konular için fihrist verilmemiş. 257. sayfadan sonra tesbit ettiğim konular şunlardır:

1. 257 Teşkilât. azây-ı müessise, merkez-i umûmî, heyet-i idare, tahrîrât kalemi, muhasebe, vezne, anbar.
2. 270 Hilâl-i Ahmer merâkız ve şubâtı.
3. 283 Memâlik-i ecnebiyye'de Hilâl-i Ahmer merkezleri.
4. 286 Hilâl-i Ahmer'in istikbali.
5. 306 Tarihçe-i mâliye.
1. 315 1328 senesi zarfında 1000 L.dan fazla iâne veren hamiyetmendân
2. 316 Hanımlar merkezine 100 L.dan fazla iânatta bulunan mürüvvetmendân.
3. 16 Hilâl-i Ahmer için 100 L.dan fazla iâne toplamaya muvaffak olmuş zevât-ı kirâm.
4. 347 Hilâl-i ahmer merkez-i umûmîsine 1 L. iâne eden zevât-ı kirâmın esâmisi.
5. 358 Hilâl-i Ahmer hanımlar merkezine 1 L. ita eden zevât-ı kirâm.
6. 374 Mısır'dan gelen iânât.
7. 375 1328 senesi gayesine kadar Hindistan'dan gelen iânât.
8. 388 1328 senesi zarfında Rusya ahaliy-i islâmiyesinden gelen iânât.
9. 394 Bosna-Hersek ahali-i islâmiyyesinden.
10. 395 Afrika-i Cenubî islâmiyyesinden mevrûd iânât
11. 396 Afganistan ve Belücistan ve İran'dan gelen iânât.
12. 396 Memâlik-i ecnebiyyeden mevrûd iânât.

Osm.H.Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesinin bulunduğu kütüphaneler şunlar:

Atıf Efendi Kütüphanesi, Bayezit Devlet Kütüphanesi: K.185, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri K., İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi: 362.191(496) (058)9435055, Topkapı Sarayı Kütüphanesi: MR 1052, Arkeoloji Kütüphanesi, Belediye Kütüphanesi (Atatürk Kitaplığı): 72, Millet Kütüphanesi, Başbakanlık Arşivi Kütüphanesi, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi: 20, Süleymaniye Kütüphanesi, Tercüman Gazetesi Kütüphanesi:221.(47).

A. SALİB-İ AHMER TARİHÇESİ

Bugün bütün medeni ülkelerde kurulmuş olan Salıb-i Ahmer Cemiyetleri orta zamanlarda bulunmayan nisbeten yeni sayılabilecek Uluslararası yardım cemiyetleridir.

Kabile ve bedevilerde bile savaşta yaralananlara yardım etmek şerefli bir iş olarak kabul edilmiştir. Bu görüş İslâmiyetde de vardır. Savaş yaralılarına yardım fikri batı ülkelerinde gelişerek çeşitli adlar altında yardım cemiyetlerinin kurulmasına sebep olmuştur. Gene bu düşüncenin sonucu olarak, ilerlemiş ülkelerde savaş meydanlarında düşman ordusunun bile yaralılarına bakma imtiyazına sahip kuruluşların geliştirilmesi düşünülmüştür (ss.1-4)(48).

---

(47) H.Duman, aynı eser, s.95.

(48) Mısır, Şam ve Hicaz'da Eyyubî Devletini kuran Selâhaddin-î Eyyubî'nin 1189-1192 yıllarında 3.Haçlı Seferinde, Saint Jean Şövalyelerinin Müslüman ordusu karargâhına gelerek, yaralı Hıristiyanlara bakmalarına izin vermesi, savaşın fertler arasında olmaktan çok devletler arasında bir münasebet olup, kişilerin insan olarak değil, asker olarak düşman olduğunu, fertlerin silâhını bıraktıktan sonra düşman olarak kabul edilmeyip yaşama hakkı olduğunu savunan 1712-1778 yılları arasında yaşamış Fransız yazar ve filozofu Jean Jacques Rousseou'nun tezi gibi tarihi örnekler Kızılhaç fikrinin eskilere dayandığını göstermektedir. Kızılay Dergisi, 1974, s.23, M.Sertoğlu, aynı eser.

Bu fikrin önde gelen temsilcileri, Napoli'de Dr.Balasciano (بالاچيانو)(49), Paris'te Henry Arolt (هانرى أرولت)(49), Cenevre'de Henry Dunant(50) gibi yardımsever kişilerdi (ss.3-4).

- (49) Dr.Ferdinand Palasciano: 1815'de doğmuş olan bu İtalyan cerrah Napoli Bourbon'lar ordusu tıp heyetindeydi. 1848 ihtilâlinde Mesina'nın muhasarası sırasında, yaralı da olsa hiçbir asiye aman verilmemesi emrine rağmen, ordu yaralılarına yaptığı tedaviyi aynen karşı taraf yaralılarına da yapmış, bu yüzden tevkif edilmişti. Ancak Napoli Kralının şahsî müdahalesi sayesinde kurtulabilmişti. Palasciano fikirlerini yaymak için büyük gayret gösterdi. İtalya'da, İsviçre'de ve Almanya'da "yaralı ve ağır hasta olan muhariplerin tarafsızlığını" savundu...George Sand'ın, Dunant'ın meziyetleri kadar methettiği Fransız Arrault da aynı fikirleri savunuyordu. Henri Coursier, Milletlerarası Kızılhaç, Ankara, 1964, s.11-12
- (50) Henry Dunant: 8 Mayıs 1828'de Cenevre'de doğdu, 1910'da öldü. İtalya'ya giderken Kastilyon della Silvar'a Solferino yaralıları getiriliyordu (24 Haziran 1859). Fransa, İtalya-Avusturya arasında Solferino'da yapılan savaşta yaralı düşmüş 40.000 askerin feci durumu Dunant'ı dehşet içinde bıraktı. Cenevre'ye döndüğünde "Bir Solferino Hatırası" adlı kitabını yazdı. Dunant bu yapıtında şöyle diyordu: "Sulh zamanından itibaren, gayesi harp zamanlarında, gönüllüler tarafından, yaralıları tedavi ettirmek olan Cemiyetler kurmak mümkün olmaz mı? Bir kongrede bu derneklere temel teşkil edecek, milletlerarası sözleşmelere dayanan ve kutsal bazı prensiplerin formüle edilmesi şayanı temenni değildir?". Dunant'ın çağrısı cevap gördü. 1863'de ilk kurulan Millî Kızılhaç Derneklerinin ve 1864'de birinci Cenevre Konvansiyonunun kaynağı oldu. Dunant 1901'de Nobel Barış ödülünü aldı. Heyecanlı bir karaktere sahip oluşu, özel hayatında başarısızlıklara yol açtı. Appenzel Kantonu'ndaki bir düşkünler evinde öldü. Doğum günü olan 8 Mayıs'ta her yıl müessesenin kurucusunu hatırlatacak gün olarak kabul edilmiştir. H.Coursier, aynı eser, s.14, 22-23, Henry Dunant, Solferino Hatırası, Ankara, 1964, Çev.Nermin Arpacıoğlu, Türkiye Kızılay Derneği, Leylâ Özcan, "Türk Kızılay Müessesesinin Milletlerarası Kızılhaç ile Olan Münasebetleri". Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: XXX, sayı: 3-4, 1965, ayrı bs., Grand Larousse Cilt: 4, DUM maddesi, 1961.

Cenevre'de "Menfaat-i Umûmîye Cemiyeti" başkanı büyük hukukçu Moynier(51), Henry Dunant'ın fikirleri ile ilgilenecek bu ideale hizmet edebilecek yardımseverleri biraraya getirdi (ss.4).

Moynier, General Dufour(52), Dr.Maunoir(53), Dr.Appia(54) ve Henry Dunant'dan oluşan ve Beşler Komitesi(55) olarak da bilinen bu kurul, 17 Şubat 1863'den itibaren ileride adı "Uluslararası Kızılhaç Komitesi" olacak olan "Uluslararası Askerî Yaralılara Daimi Yardım Komitesi" adı altında toplanmaya başladı(56). Özel kişilerden oluşan bu komite görüşlerini tekrar gözden geçirip tesbit ettikten sonra, diğer millet-

-
- (51) Gustave Moynier: (1826-1910). Uluslararası Kızılhaç Komitesine 40 yıldan fazla başkanlık yaptı. 1873'de Uluslararası Hukuk Enstitüsünü kurdu. Sebatkâr, sakin, metodik bir kişiliğe sahip oluşuyla Dunant'ın zıddı bir yapıya sahipti. H.Coursier, aynı eser, s.15, Grand Larousse, Cilt: 7, MOY maddesi, 1963.
- (52) General Guillaume H.Dufour: (1787-1875). İsviçre Orduları Başkumandanı. Katolik ve Protestan Kantonlar arasındaki Sonderbund Savaşındaki insanî hareketleri ile dikkati çekti. Karşı taraf yaralılarında da kendi yaralıları gibi bakılmasını emretmişti. En yaşlı üye olduğu için Kızılhaç Komitesine başkan seçildi. Ancak bu görevi aktif olarak Moynier yürüttü. Dufour, askerî tarih alanında birçok eser yazdı. H.Coursier, aynı eser, s.15, Grand Larousse Cilt: 4, DUF maddesi, 1961.
- (53) Dr.Théodore Maunoir: (1806-1869).
- (54) Dr.Louis Appia: (1818-1898).
- (55) Bu komite halen Cenevre'de mevcuttur. Üye adedi 25'i geçmez. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (Comite International de la Croix Rouge, C.I.C.R.) ismini taşır. Adı Uluslararası olmakla birlikte sadece İsviçre vatandaşlarındandır. Çünkü bu devletin tarafsızlığı diğer bütün devletlerce kabul edilmiştir. Bu uluslararası komite Kızılhaç'ın temel ve daimi olan prensiplerini korur. Komite 1952'de kendi statüsünü gözden geçirerek yenilemiştir. Geliri, sahip olduğu fonlar, hükümetler ve milli Kızılhaçlardan aldığı ödeneklerle temin edilmektedir. Miras ve hibeleri de kabul edebiliyor. 2.Dünya savaşında Komitenin yarı masrafı İsviçre halkı tarafından karşılanmıştır. H.Coursier, aynı eser, s.40, 41-43. Grand Larousse, Cilt: 3, CRO maddesi, 1960.
- (56) H.Coursier, aynı eser, s.15.

lerden söz konusu meseleyi müzakere etmek üzere delegeler davet ettiler. 16 ülkenin resmî olmayan delegeleri Cenevre'de 26-29 Ekim 1863'de toplandılar(57).

HENRY DUNANT

LE GENERAL DUFOUR

GUSTAVE MOYNIER

LE DOCTEUR APPIA

LE DOCTEUR MAUNOIR

Salib-i Ahmer Kurucuları

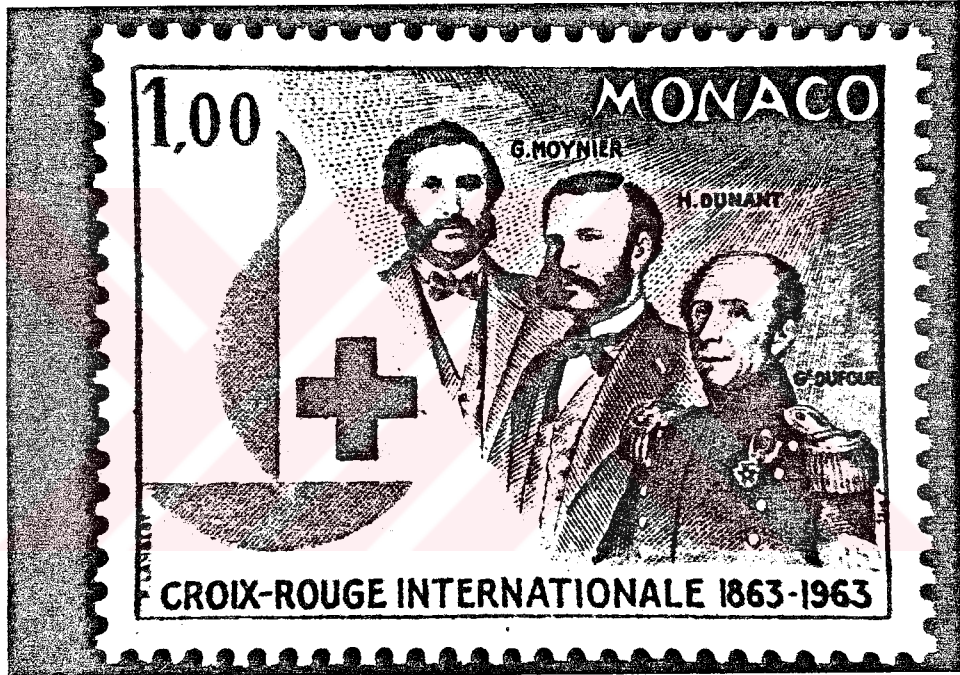
(Türkiye Kızılay Genel Merkezi 1974 yılına ait dergiden)

(57) H.Coursier, aynı eser, s.15-16.

Toplantılar sonucu alınan kararlar: a) Savaşta yaralıların ve onları tedavi eden heyet-i sıhhiyenin tarafsızlığını, b) Memurin-i sıhhiyeyi ayırt edecek bir sembolün tesbitini, c) Bu sembolün sancak halinde kullanılmasında, bu mahal-
lin tarafsız kabul edilmesini kapsayan esaslardı (ss.4)(57a).

Ancak bu kararlar resmî olmadığı için İsviçre Devleti aracılığı ile tüm dünya devletlerinin birer delege göndermeleri istendi (ss.4).

Uluslararası Kızılhaç'ın kuruluşunun 100. yılı için çıkarılan pul.
(Prof.Dr.Teoman Onat'ın pul koleksiyonundan. Zengin pul koleksiyonundan faydalanmamı sağlayan Prof.Dr.Teoman Onat'a teşekkürlerimi sunarım)

Bu davete İsviçre, Fransa, Belçika, Felemenk(58), İtalya, İspanya, İsveç, Norveç, Danimarka, Bad (56)(59)

(57a) Bu toplantıda alınan bir karar da devletlerin kendi topraklarında özel yardım dernekleri kurulması idi. Bu dernekler sağlık servislerinin görevlerini tamamlayıcı görev yapacaklardı. H.Coursier, aynı eser, s.16.

(58) Felemenk: Hollanda.

(59) Bad: Bade: Alman birliği sağlanmadan evvel söz konusu ülkede mevcut olan prensliklerden.

hükümetlerinin temsilcileri geldi(60). Cenevre'de toplanan bu konferansta yapılan müzakereler sonunda "Cenevre Mukavele-nâmesi"(61) 22 Ağustos 1864'de kabul ve imza edildi. Ayrıca bu toplantıya katılmayan ve sözleşmeyi imzalamayan devletle-re, alınan kararların duyurulması ve hükümlerini kabul ve im-za için bir yıllık zaman tanındı (ss.5)(62).

1- Cenevre Mukavelenâmesi Hükümlerinin Özeti:(ss.8-12).

a) Savaş meydanında yaralanan askerleri ele geçiren taraf milliyet ayırmaksızın onları tedavi ettirecektir. Yara-lılarını düşmana bırakmak zorunda kalan taraf, tedavi için sağlık memur ve malzemelerinin bir kısmını bırakacaktır.

b) Düşman eline düşen yaralılar tedavi şartıyla savaş esiri sayılırlar.

c) Savaş meydanında kazanan taraf, yaralıları ve onla-rın eşyalarını yağmadan koruyacaktır.

-
- (60) H.Coursier, Konvansiyonun (Mukavelenâmenin) Bade, Bel-çika, Danimarka, İspanya, Fransa, Hess, Hollanda, İtal-ya, Portekiz, Prusya, İsviçre ve Württemberg'den oluş-an 12 devlet tarafından imzalandığını bildiriyor. s.18. Hess, Prusya, Württemberg: Alman birliği sağlanmadan ev-vel söz konusu ülkede mevcut prensliklerden.
- (61) Cenevre Mukavelenâmesinin Fransızcası "La Convention de Genève" dir. Sâlnâmede mukavelenâme olarak geçen "konvansiyon"un bugün kullandığımız karşılığı "sözleş-me"dir.
- (62) 22 Ağustos 1864'de Cenevre Mukavelenâmesi kabul edildi-ği gün, İsviçre gazeteleri bu önemli haberi vermemiş-lerdi. Osmanlı Devletinde ise Ruznâme-i Ceride-i Hava-dis gazetesinin 27 Rebiülevvel 1281 (11 Eylül 1864) ta-rihli nüshası kongreden bahsettiği gibi kabul edilen anlaşmanın da tamamı neşrolunmuştu. H.Coursier, aynı eser, s.18, Amiran Kurtkan, "Bir Sosyal Yardım Organi-zasyonu Olarak Kızılay". İktisat ve İçtimaiyat Enstitü-sü Sosyal Siyaset Konferansları'nın XVI.cı kitabından. Ayrı bs., 1965, s.2.

d) Cesetler iyice muayene edildikten sonra defn edileceklerdir.

e) Ölen askerlerin üzerinde çıkan kimlikleri, imkân olunca karşı orduya ve mensup oldukları ülkelere bildirilecektir.

f) Savaşanlardan herbiri, karşı tarafa mensup ne kadar yaralı ve hasta nakil olduğunu, ne kadar ölüm olduğunu birbirine haber vereceklerdir.

g) Yaralılar tarafından bırakılan senetler, tahviller, mektuplar, vs. evrak sahiplerine veya vârislerine gönderilmek üzere muhafaza edilecektir.

h) Yaralı ve hastalara yardım için harbe katılan seyyar ve sabit heyet-i sıhhiyeye hürmet edilecek ve esir muamelesi yapılmayacaktır. Fakat her hükümet ordusundaki resmî sağlık heyetine yardım için izin verdiği cemiyetlerin isimlerini, gerek daha barış zamanlarında, gerek düşmanlığın başlangıç ve esnasında diğer tarafa bildirmeye mecburdur.

ı) Tarafsız bir ülkeye ve mensup sağlık yardım müesseseleri bir orduya katılacağı ve yardım edeceği zaman, bunların istihdamlarından evvel durumu diğer tarafa bildireceklerdir.

j) Seferberlikte bulunan ordulara refâkat etmek üzere teşkil edilen seyyar heyet-i sıhhiye ile sabit müessesât-ı sıhhiyeye karşı, savaşanlar tarafından hürmet edilip korunacaksa da, bu müessese düşmana karşı kullanılırsa hürmet ve himâye hükmü ortadan kalkar. Ancak bu yardım müessesesi memurlarının kendilerini ve hastalarını korumak üzere silâh bulundurmaları, silâhlı koruyucuları olmayıp bir asker karakolu tarafından korunmaları, yaralılarından alınıp henüz

merciine teslim edilmemiş silâh ve fişek bulundurması, bu müesseseyi himâye ve hürmetten yoksun bırakmaz.

k) Salîb ve H.Ahmer hastaneleri etibba ve müstahdemi düşman eline düşecek olursa, onun idaresi altında vazifelerine devam ederler. Etibba ve müstahdemin yardımına ihtiyaç kalmadığı takdirde ordu veya ülkelerine iade edilirler. Kendilerine ait eşya, alet, edevat, silâh ve yüklerini birlikte götürdüler.

1) Bu memurlar düşman yanında buldukları müddetçe, kendilerine düşman ordusunun aynı derecede olan memurlarına verilen maaş ve tahsisat verilir(63)(64).

Bu hükümleri kabul eden devletler Mukavelenâmeyi imzaladılar (ss.5-7). Salîb-i Ahmer'ini kuran devletler durumu

---

(63) Cenevre Mukavelenâmesi 22 Ağustos 1864'de imzalandığı zaman tabiidir ki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti henüz kurulmamıştı. Ayrıca 22 Ağustos 1864'de imzalanan mukavelenâme hükümleri on maddeden ibarettir. Halbuki Sâlnâme 22 Ağustos 1864 Cenevre Mukavelenâmesi hükümleri adı altında 12 madde saymaktadır. Bunun sebebi Cenevre'de 6 Temmuz 1906'da yapılan konferansta ikinci bir mukavelenâme imzalanması ve mukavelenâme hükümlerinin genişletilmesidir. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsisinin 1.kısım, 2.maddesinde şöyle denmektedir. "Cemiyetin muâmelât ve emr-i idâresi 22 Ağustos sene 1864 tarihinde Cenevre'de akd olunan mukavelenâmenin ve 6 Temmuz 1906 tarihinde yine mezkûr beldede mün'akid konferansda Taraf-ı Devlet-i Âliyye'den kabul edilen tadîlâtın ahkâmına ve Lâhey'de mün'akid konferansın muhârebat-ı bahriyye hakkındaki 18 Teşrîn-i evvel sene 1907 tarihli mukarrerâtı esâsına müteniddir" (ss.59). Sâlnâmenin 6 Temmuz 1906 Cenevre Mukavelenâmesini esas aldığı anlaşılmaktadır. L.Özcan, aynı eser, s.10, Gazete Médicale D'orient, No: 5, 1869, s.69.

(64) Sâlnâmede, Mukavelenâme hükümlerinin anlatıldığı bölümde anlatılan Salîb-i Ahmer sembol ve hükümlerini tezde ayrı olarak ele aldım.

Cenevre'deki merkeze bildirdiler (ss.18-20)(65)(66).

Bu ülkelerden bazıları Salîb-i Ahmer'lerini Mukavele-nâmenin imzalanmasından evvel kurmuşlardı. Çünkü Ekim 1863'de Cenevre'de toplanan resmî olayın delegeler, devletlerin kendi

-
- (65) Mukavele-nâmeyi imzalayan devletler (ss.5-7)'de, Salib-i Ahmer'ini kuran devletler (ss.18-20)'de listeler halinde belirtilmiş olup, tezin sonunda Ek 1 ve Ek 2'de verilmiştir.
- (66) 1877 Osmanlı-Rus Savaşında, Ruslar Cenevre Sözleşmesi hükümlerine uymamışlardı. Batı cephesinde değişik dokuz yerde seyyar hastane kurmuş olan Kızılay, Cenevre Sözleşmesi hükümlerinden faydalanacaktı. Ancak Rus Başkumandanı Grandük Nikola önceleri bu teşekküllere önem vermedi ve Hazergrad (Hazergrad, Tuna'nın güneybatısında Niğbolu Sancağına bağlı büyük kaza merkezi. Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, İst.1979, Cilt: 12, s.308 Ötügen Yayınevi) hastanesinde yatan birkaç yüz yaralıyı kılıçtan geçirdi. Gene bu savaşta Plevne'de yaralılara bakması için değil Rus, Türk doktorlarına bile izin vermemişti. Yaralıların yaraları kurtlanmış, kokmuş ve yaralılar bu şekilde ölüme terk edilmişti. Bu vahşetin yanısıra Bulgarlar da tıbbî malzemeyi talan etmişlerdi. Ruslar işkenceye devam ederken, Bulgarlar yaralıları ayaklarından sürüyerek yollara bırakmış, Kazak beygirlerinin ayakları altında çiğnetmişlerdi. Gazî Osman Paşa, Çariçe'nin cerrahının tedavisini istemediği için Türk doktorları tarafından ilâç ve özellikle keten tohumu istekleri Ruslar tarafından kaba bir şekilde red edilmiş, Paşanın ayağı ekmek içi ile tedavi edilmişti. Gene bu savaşta Doğu Cephesinde, Kars Rusların eline geçtiği zaman, hastanede bulunan yaralılar Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre tedavi edilmeleri gerekirken Kumandan Melinkof'un emri ile yaralıların ellerine birkaç kuruş ve bir battaniye verilerek Erzurum'a sürülmüşlerdi. Bu korkunç yolculukta yüzlerce hasta ve yaralının cesetleri kurtlara yem olmuştu. 2000 yaralıdan 317'si Erzurum'a gelebilmişti. Bunların da çoğunun elleri, ayakları donmuş, düşmüş, kuru siyah bir iskelete dönmüş, yatırıldıkları hastanede kesilmişti. Gene bu cephede Melinkof Kızılay bayrağı çekilmiş bulunan yerlere sığınmış hasta ve yaralılara büyük çaplı toplarla ateş etmişti. Hüseyin Hilmi Paşa'nın protestolarına Melinkof, alaycı cevaplar vermiş ve sağlık müesseselerine saldırıya savaş boyunca devam etmişti. Kemal Özbey, Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, İst. 1976, Cilt: 1, s.46, 55, 56, 59, 60. Osmanlı Devletinin Salib-i Ahmer hükümleri doğrultusunda Askerî Ceza Kanununda yaptığı değişiklik Ek 12'de verilmiştir.

toprakları üzerinde özel yardım derneklerini kurma kararını almışlardı. Meselâ Fransa Mukavelenâmeyi 22 Eylül 1864'de imzalamış, Salib-i Ahmer'ini dört ay evvel, 25 Mayıs 1864'de kurmuştu. Bazı devletler de Salib-i Ahmerlerini iki defa kurmuşlardı. Meselâ ABD Mukavelenâmeyi 1 Mart 1882'de imzalamış, Salib-i Ahmer'ini ilk olarak 26 Kânûn-ı sâni (Kasım) 1866'da, ikinci olarak 9 Haziran 1881'de kurmuştu(67).

2- Cenevre Mukavelenâmesinin Deniz Savaşlarına Uygulanması:
(ss.14-18)

1899'da Lâhey Barış Konferansında Salib-i Ahmer konusu da ele alınarak Cenevre Mukavelenâmesi hükümlerinin deniz savaşlarına da uygulanması düşünüldü. Zaten bu hükümlerin deniz savaşlarına da uygulanmasını düşünen devletler 29 Temmuz 1899 da bir mukavelenâme yapmışlardı. Bu konu 6 Temmuz 1906'da Cenevre'de incelendi ve 18 Teşrin-i evvel (Ekim) 1907'de Türkiye'nin de içinde bulunduğu ülkelerin delegeleri tarafından Lâhey'de imzalandı (ss.15)(68).

Bu mukavelenâme hükümleri özetle şunlardır:

a) Yaralı ve hastalara bakmak üzere düzenlenmiş gemiler kullanılmadan önce resmî belgelerle savaşan devletlere

---

(67) Bazı Hıristiyan ülkelerinin Cenevre Sözleşmesini geç imzalamasının sebeplerinden biri mezhep ayrılıklarıdır. H.Coursier, Avusturya ve Bavyera gibi Katolik devletlerin 1864'de, Protestanlığın başşehirinde toplanmış olan konferanstan, ilk zamanlar uzak kaldıklarını bildiriyor. Aynı eser, s.20.

(68) Kızılhaç'ın gelişmesine ek olarak, Lâhey'de 1899 ve 1907'de toplanmış olan barış konferansları, savaşın kânun ve geleneklerini tesbit ediyordu. Böylece insan hakları ile ilgili meseleler iki şubeye ayrılıyordu. Cenevre hukuku ve Lâhey hukuku. Lâhey hukuku Cenevre prensiplerinin tesirinde idi. Savaş metodları ve silâhlanmanın gerektiğinde sınırlandırılması ele alınıyordu. İnsan haklarının bu kısmı hükümetler kararına bağlı idi. H.Coursier, aynı eser, s.23.

bildirilecektir. Bu gemiler, iki tarafın düşmanlığı devam ettikçe her türlü saldırıdan, korunacak ve müsâdere edilmeyeceklerdir.

b) Bu gemiler milliyet ayırmaksızın savaşıyan devletlerin hasta ve yaralıları ile kazaya uğrayanlara yardım edeceklerdir. Hükümetler bu gemileri askerî amaç için kullanmayacaklarını taahhüt etmişlerdir.

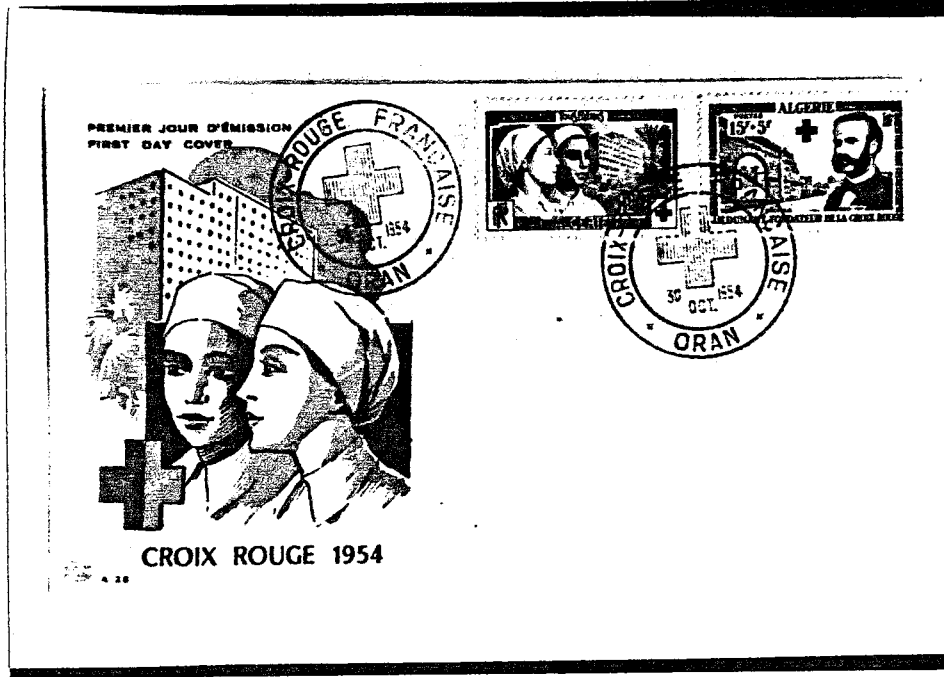
c) Bu gemilerin hiçbir şekilde savaşıyanların harekâtını sekteye uğratmamaları gerekir.

d) Savaşıyan taraflar, bu gemiler üzerinde teftiş ve muayene hakkına sahiptirler. Bunların yardımlarını red edebilirler. Uzaklaşmalarını ve muayyen bir istikamete doğru gitmeleri için emir verebilirler ve aralarına bir komiser koyabilirler. Tehlikeli bir durum gösterirse gemiyi tevkif bile edebilirler.

e) Savaş esnasında işgal edilen savaş gemisinin hastanesiyle, alet ve edevatı yaralıların ihtiyacı oldukça kullanılmayacak. Bununla beraber işgal eden kumandan gerekli görürse evvelâ hastaların tedavilerini teminat altına alarak onları kullanabilir.

f) Bir hastane gemisi düşman hükümete kötü bir hareket yaparsa o gemiye karşı himaye ve hürmet hükmü ortadan kalkar. Fakat bu gemilerdeki görevlilerde silâh olması ve gemilerin telsiz telgrafla donatılmış olması himâye ve hürmeti ortadan kaldırmaz.

g) Savaşıyanlar, yaralı ve hastaları gemilerine alıp tedavi etmeleri için tarafsız ticaret ve yolcu gemilerine veya sandalların kumandanlarına sığınabilirler. Bu isteği yerine getiren gemiler özel bir himâye ve bazı muâfiyetleri mazhar olacaklar ve bu yardımlarından dolayı işgal ve müsâdere edilmeyeceklerdir.

İlk gün damgalı Kızılhaç pulu
(Prof.Dr.Teoman Onat'ın pul koleksiyonundan)

Kızılhaç'ın faaliyetlerini belirten pullar
(Prof.Dr.Teoman Onat'ın pul koleksiyonundan)

h) İşgal ve müsâdere edilen bir geminin dîni ve tıbbî görevlileri ile hastane müstahdemi taarruzdan korunmuş olup savaş esiri sayılmazlar. Bunlar kendi malları olan eşya ve cerrahi aletleri de beraber götürebilirler. Bu görevliler gemi sağlık görevini gerek görüldükçe devam ettireceklerdir. Görevlerinden ayrılmaları, başkumandanın izniyle mümkün olacaktır. Bu şekilde hizmet edecek sağlık görevlilerine savaşanlar kendi donanmalarında aynı rütbeye sahip memurlarına verdikleri maaşı vereceklerdir.

1) Savaşan devletlerden birine mensup olup diğer tarafın eline düşen deniz kazazedeleri, yaralı ve hasta savaş esiridir.

i) Savaş meydanlarından toplanacak ölümlerin hüviyetleri, eşyası hakkında kara savaşlarında geçerli usullere uyularak savaşanlar birbirlerini haberdar edecekler, eşya ve mektupları ilgililere göndereceklerdir.

j) Askerî hastane gemileri sembol olmak üzere yaklaşık birbuçuk metre eninde yeşil renkli ve Salîb-i Ahmer'e mensup gemiler kırmızı renkli dikey bir pervaz ile dıştan beyaza boyanacaktır. Bu gemilerin sandalları da aynı şekilde boyanacaktır.

k) Bu gemiler kendilerini tanıtmak için kendi hükümet bayraklarıyla birlikte salîp işaretli (bizde hilâl) beyaz bayrak çekerler. Eğer tarafsız bir devlete mensup iseler baş direğine, idaresi altında olduğu savaşan devletin bayrağını da çekerler.

3- Salîb-i Ahmer Sembol ve Hükümleri

22 Ağustos 1864'de imzalanan Cenevre sözleşmesine göre kurulan komitenin sembolü şöyle tesbit edildi (ss.9-12):

a) Salîb-i Ahmer fikri İsviçre'den çıktığı için İsviçre'ye saygı olmak üzere bayrağın renklerinin aksi şekilde kullanılması. Yani beyaz zemin üzerinde kırmızı salîb işareti kullanılması(69)(70).

---

(69) Grand Laroussé, Coix Rougie bahsinde, beyaz zemin üzerine haç sembolü bulunan beyaz bayrak teklifini General Dufour'un yaptığını. H.Coursier ise bunun tevatür olduğunu, beyaz kolluk kullanılması teklifinin konferans zabıtlarına göre Dr.Appia'dan geldiğini belirtiyor. Coursier, aynı eser, s.16.

(70) Yardım derneklerine Kızılhaç adını verme fikri ilk önce Hollanda'dan geldi. 1867'de kurmuş oldukları derneğe

b) Yaralılara bakan heyet-i sıhhiyenin sol kollarına beyaz zemin üzerine kırmızı salîb olan kolluk takmaları.

c) Resmî üniforma giymeyenlere hüviyet verilmesi.

d) Heyet-i sıhhiyenin bulunduğu yere üzerinde Salîb-Ahmer bulunan beyaz sancak çekilmesi,

e) Heyet-i sıhhiyenin tüm eşyalarına bu özel sembolün konulması ve sancak, kolluk vs.deki Salib-i Ahmer, ancak anlaşma gereğince korunacak teşkilât ve sağlık ekibi tarafından kullanılması.

f) Salîb-i Ahmer sembolünün başka kişi ve cemiyetler ve özellikle ticaret amacıyla fabrikalar vs. gibi kuruluşların kullanmayacakları.

Cenevre Mukavelenâmesi ile yaralıların ızdırabının ve savaş felâketinin acılarının hafifletileceği anlaşıldığından, Salib-i Ahmer büyük önem kazandı. Rusya, Sırbistan Salib-i Ahmer'e yardım amacıyla büyük piyangolar tertipledi. Her Salib-î Ahmer senelik aidat veren üye sayısını ve şubelerini çoğalttı. Yardımsever birçok kimse servetlerini vakf ve hediye etti. Yalnız kendi ülkeleri için değil, diğer ülkelerde olacak savaşlar için hastane teşkilâtı kurulmaya başlandı (ss. 12).

1870 Almanya-Fransa savaşında yaralı ve savaş felâketine uğrayanlara bütün Salîb-i Ahmer'lerden yardım geldi. 1904 Japonya-Rusya savaşı sırasında Uzak Doğuya Salib-î Ahmer heyetleri yollandı. Bu büyük yardımlar dünyanın takdirini ka-

(..) bu ismi verdiler. Bu fikir ^{daha sonra yayıldı. Cenevre Uluslararası Komitesi 20 Aralık 1875'de} "Kızılhaç Uluslararası Komitesi" adını almaya karar verdi. Komitenin resmî ünvanı "Yaralı Askerlere Yardım Milletlerarası Komitesi" olmakla beraber 1880'de milli derneklerin kabul ettikleri usule uyarak kesin olarak "Kızılhaç Milletlerarası Komitesi" adını kabul etti. H.Coursier, aynı eser, s.21.

zandı (ss.12-13)(71).

Sâlnâme, o yıllarda Salîb-i Ahmer hükümlerinde olmayan salgın hastalıklarda, su baskını, deprem, yangın gibi felâketlerde de Salîb-i Ahmer'in yardıma koştüğünü yazıyor (ss. 13). Bazı felâketlerde sivil ve asker düşünülmeyp, yardım edilmesi Salîb-i Ahmer fikrine uzak sayılmaz. Salgın hastalıklar, fakirlik, sefalet gibi felâketler bazan savaşın sonucudur. Ayrıca savaş olmadan da felâketler ortaya çıkabilir ve orduları da perişan eder(72).

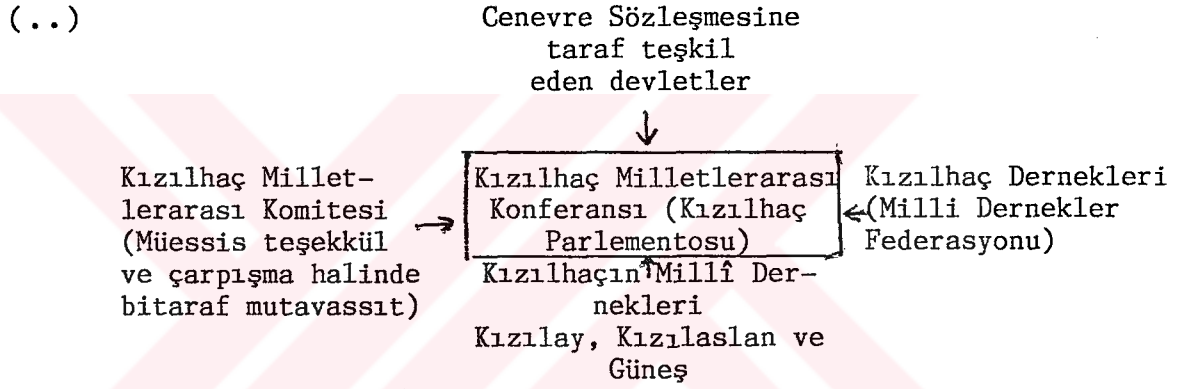
---

(71) H.Coursier, Kızılhaç'ın 1877 Osmanlı-Rus, 1912 İtalya-Osmanlı ve Balkan Savaşlarında yardımcı bulunduğunu bildiriyor. Aynı eser, s.24.

(72) Amerikan Kızılhaç komitesi başkanı; Amerikan, Fransız, İngiliz, İtalyan ve Japon Kızılhaç Derneklerine, savaştan sonra ellerinde kalmış olan muazzam kaynakları (Kızılhaç savaş yaralılarına yardım için kurulmuştu. 1918'de savaş bittikten sonra, derneklerin elinde çok miktarda para kalmıştı) insanların sağlığı için kullanmalarını ve tabii afetlerde yardım için kurmalarını tavsiye etti. Böylece 5 Mayıs 1919'da Kızılhaç Dernekleri Ligi" doğdu. Bu birlik Uluslararası yardımlaşmada büyük imkânlar yarattı. Prensiplerde Uluslararası Kızılhaç Komitesine bağlı kaldı. Diğer millî dernekler süratle kurucu beş dernekle birleşti. Ligden başka 1929'da savaş esirlerinin durumu hakkında bir sözleşme daha yapıldı. Gene Cenevre'de Nisan 1949'da daha evvel yapılan sözleşmeler tekrar ele alındı. Uluslararası Komite ve Ligin dört ay süren müzakerelerinden sonra 12 Ağustos 1949'da dört Cenevre Sözleşmesi imzalandı. Bunlar; 1- Sefer halindeki ordularda yaralı ve hastaların durumlarının ıslahı, 2- Deniz kuvvetlerindeki hasta, yaralı ve deniz kazazedelerinin durumlarının ıslahı, 3- Savaş esirlerine yapılacak muamele, 4- Savaş zamanlarında sivil halkın korunmasına ait sözleşmelerdir. Dördüncü madde, savaş halindeyken kadın, çocuk, yaşlıların durumlarını, zulümleri, işkenceleri, idamları, rehine almayı, kolektif yoksulluğu, sürgünleri, zorunlu çalıştırılmayı, mahkemesiz kararlar ve icraatların yapılmasını engellemeye yöneliktir. Ayrıca gerilla savaşçılarının da nizamî savaşçılar gibi muamele görmelerini tesbit eder. Kızılhaç esas itibariyle politika dışındadır ve tarafsızdır. Bir rejimin haklılığını değerlendirmez. H.Coursier Kızılhaç teşkilâtını aşağıdaki şekilde şematize etmiştir:

B. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ TARİHÇESİ

1863'de Cenevre'de toplanan Uluslararası Salıb-ı Ahmer konferansına birçok ülke gibi Osmanlı Hükümeti de katılmadı. Ancak 22 Ağustos 1864'de imzalanan Cenevre Mukavelenâmesinin 32. maddesi konferansa katılmayan devletlere bir yıl zarfında mukavelenâme hükümlerini kabul ve imza hakkı tanıyordu(73). Osmanlı Hükümeti bu kuruluştan bir fayda beklememekle beraber zarar da gelmeyeceğini düşünerek Mukavelenâmeyi 5 Temmuz 1865 de imzaladı(74). Bâb-ı Âli Mukavelenâme hükümlerini kabul ve

Dr.Schweitzer'e göre "Kızılhaç banisinin hiçbir zaman tasavvur etmeğe cesaret dahi edemediği derecede büyümüş ve kudret sahibi olmuş bir müessesedir". L.Özcan, aynı eser, s.13, H.Coursier, aynı eser, s.30, 52, 77, Grand Larousse, Cilt: 3, 1960, CRO maddesi.

- (73) H.Coursier, konferansa katılmayan devletlere bir yıl zarfında mukavelenâme hükümlerini kabul ve imza hakkını tanıyan maddenin dokuzuncu madde olduğunu belirtiyor. Aynı eser, s.19.
- (74) Kızılhaç'ın 25.kuruluş yıldönümünde Moynier şu sözleri söylemiştir: "Türkiye'nin Cenevre Anlaşmasına iltihak etmesiyle, İslâm dünyasının, Hıristiyan dünyasınca kurulmuş olan bir esere iltihak etmesi ilk defa görülüyor. Asırlardan beri Hilâl ile Salıb'ın mücadelelerinin her iki taraf kanaatlerine göre amansız olarak devam etmiş bulunduğu bu mücadelenin bir nevi mukaddes cihad mahiyeti taşıdığı ve XIX uncu asrın başlangıcına kadar bazı Hıristiyan devletlerin, müslüman esirlerin satılmasına müsamaha ettikleri, Arap korsanların ise Hıristiyanları yakalayıp satmayı adeta bir endüstri haline getirmiş olmaları düşünülecek olursa, medeniyet yolunda aşılımış olan merhalelerin vüs'atini ölçmek mümkün olur". H.coursier, aynı eser, s.20-21.

imza etmişti ama ordularımızda kullanılması uygun olmayan Salîb-i Ahmer sembolü yerine Osmanlılar için bir H.Ahmer sembolünün kabul olunmasını temin edecek girişimde de bulunmadı. Hatta 1869'da Berlin'de toplanan Salîb-i Ahmer kongresine hükümetçe Paris sefareti ataşelerinden Hüsnü Efendi yollandığı ve o zaman Berlin sefiri olan Aristaki Bey de müzakerelere katıldığı halde H.Ahmer Müessesesi söz konusu edilmedi. 19.yy.ın en önemli yardım müessesesi olan bu muâhededen Osmanlı âlemi senelerce faydalanamadı (ss.21-22).

1- Mecrûhîn-i Asâkir-i Osmâniyye'ye Muâvenet Cemiyetinin Kurulması İçin Yapılan İlk Girişim

Daha sonra adı Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adını alacak olan bu teşkilâtın kurulması için ilk girişim Dr.Abdullah Bey(75) tarafından yapıldı. 1867'de uluslararası Paris

-
- (75) Dr.Abdullah Bey: Tıp Tarihimizde Macarlı Dr.Abdullah Bey adı ile tanınan ve Müslüman olmadan önceki adı Karl Edward Hammerschmidt olan bu büyük bilim adamı 1800'de Viyana'da doğmuştur. Önce Hukuk sonra Tarım bilimleri öğrenimi görmüştür. Bundan sonra Tıp Bilimleri öğrenimi yaparak hekim olmuştur. Genellikle zooloji alanında önemli çalışmalar yaparak yeni bazı buluşlarla zoolojin gelişmesine katkısı olmuştur. Feridun Nafiz Uzluk'a göre Dr.Hammerschmidt; 1848'deki Macarlar'ın ayaklanmasında, Macarlarla birlikte mücadele etmiş, Viyana'yı terk etmeğe mecbur kalmış, Avusturya'lıların Macaristan'ı işgal etmesi ve Başvekil Koşot'u kurşuna dizip, diğer vatanperverleri de hapsedmeleri üzerine 30 arkadaşı ile birlikte Türkiye'ye iltica etmiştir. Avusturya Hükümeti kendi tebaasından olan isyancıların teslim edilmesini Türk hükümetinden istemişse de bu istek geri çevrilmiştir. Ekrem Kadri Unat'a göre Dr.Hammerschmidt; Viyana'da radikallerin 6 Ekim 1848'deki ihtilâllerine karışmış ve bu ayaklanmada önemli rol oynamıştır. 31 Ekim'de Viyana'daki isyan kanlı bir şekilde bastırılınca, Polonyalı Josef Bem ve bazı arkadaşlarıyla beraber, Viyana'ya yaklaşmış olan Macar Ordusuna kaçarak ölümden kurtulmuşlardır. Bem'le birlikte Avusturya'ya karşı mücadele ettikten sonra, Macarların Avusturya'ya yenilmeleri nedeniyle Macarlarla birlikte Türkiye'ye sığınmışlardır. Ahmet Meridvenci'ye göre; Hammerschmidt Avrupa'da yayılan ve aydınları etkileyen bazı fikir akımları sonucu 1848'deki eylemlere karışması sonucu

sergisine Osmanlı Devleti delegesi olarak giden Dr. Abdullah Bey, sergi münasebetiyle Paris'te toplanan Sıhhiye Konferansına da iştirak etmiş ve burada Cenevre Konferansı kararlarının Osmanlı Hükümetince de uygulanmasının faydalı olacağını düşünmüştü (ss.23).

Bu düşüncesini Sıhhiye Konferansında da söyleyen Abdullah bey, 22 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1867'de Paris'teki Sağlık Kongresi reisi Comte Serurier ve daha sonra Henry Dunant'dan İstanbul'da, yaralı askerlere yardım edecek bir derneğin kurulması için öncülük yapmasını isteyen mektuplar aldı(76).

(..) Avusturya'dan kaçarak Macaristan'a sığınmış, burada Macarlara yardım ettiği için aranan bir kişi olmuş ve kaçarak Osmanlı İmparatorluğuna sığınmıştır. Dr. Abdullah Bey 1850'de Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de Hayvanat, Jeoloji ve Mineroloji dersleri vermiştir. 1855'de Kırım Savaşında Osmanlı Ordusunda hekim olarak görev yapmış ve kendisine Miralay rütbesi verilmiştir. Savaştan sonra önce Gülhane daha sonra Haydarpaşa Askerî Hastanesinde çalışmıştır. Yurdumuzda ilk olarak Jeoloji ve Mineroloji ile Doğa varlıkları müzesini kurmuştur. Bu müze daha sonra Fen Fakültesine devredilmiş, 1918'deki Vefa yangınında bu müze de yok olmuştur. Dr. Abdullah Bey ülkemizde Jeoloji, Paleontoloji ve Entomolojiyi kurmuş, birçok ilmî eser yayınlamıştır. Uluslararası birçok kongre ve sergilere Osmanlı Devletinin delegesi olarak katılmıştır. Dr. Abdullah Bey 1874 Ağustosunda Üsküdar-İzmit arasında yaptığı bir inceleme sırasında hastalanmış ve 30 Ağustos 1874'de İstanbul'da ölmüş ve Defterdar Camii'nin kabristanına gömülmüştür. Karayollarının yol genişletmesi sebebiyle mezar yok olmuştur. Ekrem Kadri Unat, "Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey'in Hayatı ve Türk Tıp Zoolojisindeki Yeri". Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti Mecmuası, Sayı: 7, 1975, s.7, 10, 11, 17, Feridun Nafiz Uzlu, "Türkiye Kızılay Cemiyetinin Kuruluşuna Kısa Bir Bakış. I. Milli Kızılay Konferansı, Ankara, 11-13 Haziran 1964, s.10-11, Ahmet Merdivenci, "Karl Edward Hammerschmidt-Abdullah Bey (1799-1874) ölümünün 100.Yıldönümünde (1974-1974)". Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, Cilt: V, Sayı: 4, Ekim 1974, s.349, 355-357.

(76) Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, "Ellinci Yıl". Birinci sene, No: 76, Kânûn-ı evvel (Ekim) 1927, s.131-132.

Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa
(Kızılay Dergisi, 1974)

Dr. Abdullah Bey (ss.22)

Abdullah Bey böyle bir derneğin kurulması için çalışmalara başladıysa da onun bu girişimi boş bir hayal olarak değerlendirildi. Ancak Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa(77) bu fikri himâye etti(78). Mekteb-î Tıbbiye Nâzırı Marko Pa-

(77) Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa: 1853-1856 Osmanlı-Rus Savaşı (Kırım Savaşı) esnasında ön plâna geçen kumandan. Bu Savaşın kazanılmasında büyük rolü ve emeği olan Ömer Paşa'ya Serdar-ı Ekrem (Başkomutan) ünvanı verildi. Şevket Süreyya Aydemir, "Osmanlı Ordusunun Mümtaz Şahsiyetlerinden Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa". Kızılay Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 13-14, Mayıs-Haziran 1964, s.8.

(78) Dr. Abdullah Bey'in, Kızılhaç'ın kuruluşu, hükümleri, Osmanlı İmparatorluğunda, böyle bir derneğin kurulma güçlüklerinin sebepleri konusunda Gazete Médicale D'Orient'in 1869 senesine ait 5, 6, 7 ve 8. sayılarında makaleler yazmıştır. Abdullah Bey Türkiye'de yaşayan gayr-ı müslimlerde vatan sevgisi olmadığını, sadece servet ve kendi çıkarları peşinde olduklarını, ayrıca gayr-ı müslimlerle birlikte İstanbul'da yaşayan Müslü-

Marko Paşa (ss.23)

Kırımlı Dr. Aziz Bey (ss.24)

şa(79), Kırımlı Aziz Bey(80) gibi yadın ve yardım sever kişi-

(..) manların da askerlik yapmadıklarını, bunun sonucu kardeşi, babası veya akrabası askerde olmayan insanların bir yardım derneğine yardım etmeyeceğini söz konusu gazetelerin 8. sayısının 125. sayfasında belirtmektedir.

(79) Marko Paşa: (1814-1888). Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de cerrahi hocalığı, Hekimbaşılık ve Askerî Tıbbiyede Nâzırlık yaptı. Cemil Paşa "80 Yıllık Hatıralarım" adlı eserinin 14. sayfasında Mektep Nazırı Marko Paşa için öğrencilerinin problemleriyle ilgilenmeyen, tabip olarak fazla liyakatli olmayan ama kurnaz bir kişiydi diyor.

(80) Dr.Kırımlı Aziz Bey: Kırımlı bir saraç ustasının oğlu olup 1841'de İstanbul'da doğdu. 1865'de sınıf birincisi olarak Tıp Fakültesini bitirdi. Büyük bir yardımseverdi. Tıp Fakültesinde öğretimin Fransızca olması nedeniyle, Türk çocuklarının öğrenim görememesine yürekten üzülen Dr.Aziz Bey öğretimin Türkçeleştirilmesi için Mehmet Nuri Bey, Jinekolog İbrahim Vahit Bey gibi şah-

lerin de girişimleriyle Mecrûhûn-i Asâkir-i Osmâniyye'ye Muâvenet için kurulacak cemiyete 66 azâ(81)(82) kaydedildi (ss. 24). Bu üyelerin 43'ü hekimdi(83). Cemiyet Marko Paşa'nın başkanlığında teşekkül etti. Meclis-i Sıhhiye(84) reis-i

(..) siyetlerle birlikte çalışarak birçok tıbbi eseri Türkçeye çevirdi ve eğitim dilinin Türk olması için hazırlık yaptı. Dr.Aziz Bey ve arkadaşları devrin ünlü Tıp bilgini Nysten'in Fransızcadan Fransızcaya yazdığı Tıp Lûgatından da yararlanarak Türkçe Tıp Lûgatı yazdılar. Aziz Bey ayrıca iki büyük clit halinde Tıbbî Kimya, bir büyük clit halinde Umûmî Emraz (Patologie Generale) kitabı yazdı. Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmanîyye'ye başkanlık da yapan Dr.Aziz Bey 12 Haziran 1879'da henüz 38 yaşında iken akciğer vereminden öldü. Edirnekapı Mezarlığında medfundur. F.N.Uzluk, aynı eser, s.10.

(81) 66 kurucu üyenin isimleri Gazette Médicale D'Orient'in 1869 yılına ait 8 numaralı sayısının 126-127 sayfalarında yazılmış. Gazeteden Marko Paşa'nın 1869'da Saray Başhekimî olduğunu ve kurucu üyeler arasında Dr.Aziz Bey'in olmadığını öğreniyoruz.

(82) Kurucu 66 üyenin adı Ek 3'de verilmiştir. Abdullah Bey'in Salib-i Ahmer ve Osmanlı ülkesinde kurulması düşünülen Cemiyet hakkındaki makalelerinin ve 66 kurucu üyenin isimlerinin adı geçen gazetelerde yazılı olduğunu söyleyen Prof.Dr.Ekrem Kadri Unat'a teşekkürlerimi sunarım.

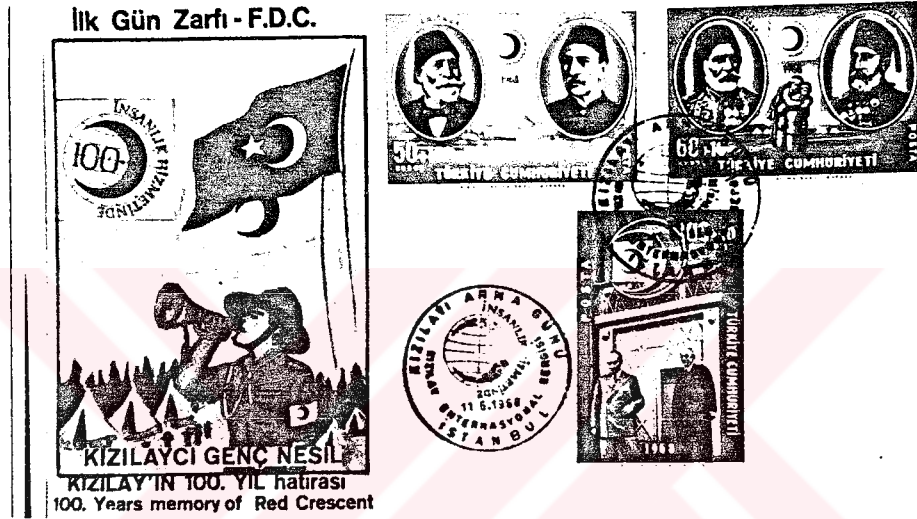
(83) S.Ünver, Tıp Tarihi Yıllığı II, s.77.

(84) "Ellinci Yıl" makalesinin yazılı olduğu Türkiye Hilâl-i Ahmer mecmuasında Meclis-i Sıhhiye, Meclis-i Umur-ı Sıhhiye olarak belirtilmiş. Bu kuruluş 1838'de merkezi İstanbul'da olmak üzere "Meclis-i Tahaffuz-ı Ula" veya "Meclis-i Kebir-i Umûr-ı Sıhhiye" adıyla kurulmuştur. Amacı uluslararası salgın hastalıkları önlemektir. Bu meclisin 14'ü Avrupalı ve 7'si Türk olmak üzere 21 üyesi vardı. Buna bağlı olarak, İmparatorluğun her tarafında karantina merkezleri kurulmuştu. Alınan bu önlemlerle salgın hastalıklar daha az görülmeye başlandı. Türkiye karantina ile ilgili kongrelere daima iştirak etmiştir. Söz konusu kongrelerden biri de 1866'da ülkemizde yapılmış ve Hekimbaşı ve Tıbbiyenin ilk hocalarından Salih Efendi başkanlık etmişti. E.K.Unat, Osmanlı İmparatorluğunda Bakteriyoloji ve Viroloji, İst. 1970, İ.Ü.Yayınları, Rektörlük No: 1568, Dekanlık No: 4 s.122, S.Ünver, Asırlara Göre Osmanlı Türklerinde Hekimlik", Tıp Tarihi Yıllığı, II. s.36-37.

sânîsi Dr.Salih Efendi, Dr.Mavroyani(85), Dr.De Castro'-dan(86) oluşan bir encümen Cemiyetin nizamnâme-i esâsîsini hazırlamakla görevlendirildi. Yapılan toplantılardan sonra Haziran 1285 (1869)'de Cemiyetin nizamnâmesi okundu ve tasvîb edildi. Nizamnâme onaylanmak üzere hükümete sunuldu. Bâb-ı Seraskerî(87) sivillilerin askeri işlere karışmasının doğru olmayacağı gerekçesi ile nizamnâmeyi onaylamadı(88). Cemiyet dağıldı (ss.24)(89)(90)(91).

-
- (85) Dr.Mavroyanı: (1817-1902). İlk eğitimini İstanbul'da yaptıktan sonra Avusturya'ya giderek Viyana Tıp Mektebinde öğrenim gördü. Haydarpaşa Askeri Hastanesi Başhekimliği yaptı. Daha sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de Hıfzıssıha ve Emraz-ı Umûmiyye muallimliği görevinde bulundu. Önce saray hekimi, daha sonra 1861'de II.Abdülhamit'in özel hekimi oldu. Bulaşıcı hastalıklar hakkında yayınları vardır. F.N.Uzluk, aynı eser, s.12.
- (86) Dr.De Castro: Toptaşı Bimarhanesi ve Hôpital de la Paix'nin başhekimliğini yapmış ruh hastalıkları hekimi. Mazhar Osman Uzman, Tababeti Ruhiye, İ.Ü.Yayınlarından, sayı: 140, s.78.
- (87) Bab-ı Seraskerî: II.Mahmut devrinden itibaren Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye adıyla kurulan ordunun kumandanına Serasker denmiştir. Şimdi İst.Üniversitesi Merkez binasının bulunduğu yer Serasker kapısı, yani Seraskerlik makamı olmuştur. Serasker en büyük askerî amir idi. Meşrutiyetten sonra bunlara Harbiye Nazırı denmiştir. M.Sertoğlu, aynı eser.
- (88) Bu görüş Kızılhaç'ın kurulmasından önce kamuoyu yaratma aşamasında iken İsviçre'de de mevcuttu. İsviçre'de orduyu idare edenler ve ordu mensupları, özel kişilerin yani sivillilerin savaş alanlarına girmeleri düşüncesine pek taraftar değildiler. H.Coursier, aynı eser, s.13.
- (89) Cemiyetler kanunu II.Meşrutiyetten sonra 1909'da çıkmıştır. Bir cemiyetler kanunu henüz bulunmamakla birlikte o zaman "cemiyet" adı verilen kişi toplulukları "izin" alınmak şartı ile kurulabiliyordu. Hüseyin.Hatemî, Medenî Hukuk Tüzel Kişileri. İst.1979, İ.Ü. Yayınları, No: 2280, hukuk Fakültesi Yayınları No: 514, s.192.
- (90) O zamanki idare-i askeriye, yaralı askerlere yardım için kurulması istenen bu cemiyete, sivillilerin askeri işlere müdahale edecekleri düşüncesi ile müşkülât çıkarmış, aylarca devam eden yazışmalardan sonra böyle bir cemiyetin gerekli olup olmadığının tetkiki için

Kurulan cemiyetin hükümet tarafından tanınmayıp dağılmasından birkaç sene sonra Sırbistan-Karadağ (1875), bunu takibeden Osmanlı-Rus savaşı (1877) çıktı. Savaşta yaralanan Osmanlı kahramanlarına yardımda görülen zorluklar, özellikle Sırp, Romanya ve Rus ordularında tarafsız Salîb-i Ahmer Cemiyetleri tarafından yaralılara yapılan yardımlar, geç olarak

Kızılay'ın 100.yıl hatırası ilk gün damgalı zarfında, Marko Paşa, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa, Dr.Abdullah Bey (Prof.Dr.Teoman Onat pul koleksiyonundan)

- (..) Meclis-i Umûr-ı Tıbbiye'ye havale edilmişti. Böyle bir cemiyetin faydaları Bab-ı Seraskeri'yeye bildirilmişse de askerler ikna edilememişti. Türkiye Hilâl-i Ahmer Dergisi, "Ellinci Yıl", No: 6, 1927, s.133-134.
- (91) Türkiye Kızılay Derneğinin elimize geçen yayınlarında söz konusu Derneğin 11 Haziran 1868 tarihinde kurulduğu kaydedilmektedir. Ancak Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin 1927 yılında neşrettiği 76 numaralı derginin ön sözünde "1927 senesi, Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Salib-i Ahmer ailesine intisabının ellinci devr-i sevîsidir" denmektedir. Yani 1877 yılını kuruluş yılı olarak kabul etmektedir. Ayrıca Kızılay Eminönü şubesi tarafından hazırlanmış ve neşredilmiş bir broşürde derneğin kuruluş tarihi olarak 1868, ilk genel başkanı olarak Hüseyin Hilmi Paşa yazılmış. Eğer ilk genel başkan Hüseyin Hilmi Paşa ise Derneğin kuruluş tarihinin dergide belirtildiği gibi 1326 (1910) olması gerekir ki Hüseyin Hilmi Paşanın başkanlığı 1910'da değil 1912'dir. Derneğin kuruluşu 1868 ise o tarihteki başkanın belirtilmesi gerekir.

gerçeği görmeye yardım etti. Bu esnada Salîb-i Ahmer'lerini kurmuş olan Sırbistan ve Karadağ yaralıları için Avrupa Salîb-i Ahmer'lerinden faydalanıyordu (ss.24-25).

Cenevre Uluslararası Komitesinin 8 Temmuz 1876'da Sırbistan savaşı sırasında yayınladığı 33. tamâmında Başkan Gustave Moynier şöyle diyordu: "Bu tamâm ile Mecrûhine İmdâd ve Muâvenet Osmanlı Cemiyetinin arz ve talebini beyân etmek isterdik. Zira düşmanları kadar Türk askeri de bizi düşündürüyor. Fakat, maattessüf bu cemiyetin müessesesi olan Abdullah Bey'in irtihâlinden beri dağılmış olduğunu her hal ispat ediyor. Mevcûdiyetine dair malumat vermesi hakkında mükerreren vâki olan işar ve ısrarımıza rağmen hayli zamandan beri, sü-kûnu bize bu kanaatı tevlîd ediyor. İstanbul'dan aldığımız malûmât da böyle düşünmekte muhikk olduğumuzu gösteriyor" (ss.25).

Gustave Moynier, Cemiyet-i Tıbbiye-i Şâhâne(92) üyelerinden Dr.Peştemalcı Efendiye yazdığı özel mektupta; İstanbul'da derhal bir cemiyet tesis edilerek ve Cenevre'deki merkez-i Umûmî ile irtibat kurulmasını tavsiye ediyor, bu şekilde Avrupa'daki yardım cemiyetlerinden önemli yardımlar alabileceğimizi belirtiyordu. Dr.Peştemalcı bu mektubu mensubu olduğu Cemiyet-i Tıbbiye-i Şâhâne'de okudu (ss.26)(93).

---

(92) Cemiyet-i Tıbbiye-i Şâhâne: Kırım Savaşı (1853-1856) nedeniyle İstanbul'da bulunan ve İngiliz ordusunda çalışan Dr.Pincoffs tarafından 15 Şubat 1854'de Abdülme-cit'in ayda 50 Osm. L.sı tahsisıyla İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyet toplantılarında, Fransızca konuşulduğu gibi Fransızca da bir gazete çıkarıyordu. Üyelerin tamamına yakın kısmı gayr-ı müslim olan bu Cemiyete liyakatlı da olsa Türk hekimleri alınmıyordu. S.Ünver, "Asırlara Göre Osmanlı Türklerinde Hekimlik" Tıp Tarihi" Yıllığı II, s.33.

(93) Gustave Moynier'in bu mektubu, Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1927 yılında neşrettiği 76 sayılı derginin 135-136. sayfalarında ayrıntılı olarak yazılmıştır.

2- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Resmen Kurulması

Cemiyetin kurulması için bu defa Sadrâzam Mehmet Rüşdü Paşa(94) nezdinde girişimde bulunmak üzere Cemiyet-i Tıbbiye-i Şâhâne reisi Nurican ve üyelerden Peştemalcı Efendiler görevlendirildi. Sadrâzam bu mürâcaâtı önemle ele aldı ve gerekli emirleri verdi (ss.27).

"Mecrûhin ve Zuafâ-i Askeriye'ye İmdâd ve Muâvenet Cemiyetinin" resmî olarak kurulması için Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne(95) ile hükümetden, Cemiyet-i Tıbbiye(96) ile Sıhhiyeden üyeler çağırıldı (ss.27)(97).

Birinci toplantı 13 Temmuz 1292 (25 Temmuz 1876)'de Mektep Nâzırı Marko Paşa'nın başkanlığında yapıldı ve şu kararlar alındı:

-
- (94) Mehmet Rüşdü Paşa (Mütercim): (1811-1882). Mütercim lâkabı mülâzımlık zamanında Bab-ı Seraskeri terceme odasında Fransızcadan askerî nizamnâmeler tercüme etmesindedir. Adliye Nazırlığı ve beş defa Sadrazamlık yapılmıştır. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi.
- (95) Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne: Sultan II.Mahmut askerî reformdan bir yıl sonra, 14 Mart 1827'de Şehzadebaşı'nda Tulumbacıbaşı konağının üst katında Tıphane, alt katında Cerrahhaneyi açtı. Daha sonra yer darlığından ve zaten ayrı eğitim verildiğinden Cerrahhane Sarayburnu'nda bir binaya taşındı. Müteakiben önce Tıphane, sonra cerrahhane Galatasaray'na taşındı ve öğretimleri birleştirilerek 1839'da Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane adıyla açıldı. Avusurya'dan yabancı hocalar getirildi ve eğitim Farnıszca yapılmaya başlandı. S.Ünver, "Asırlara Göre Osmanlı Türklerinde Hekimlik", Tıp Tarihi Yıllığı II, s.31-34.
- (96) Cemiyet-i Tıbbiye'nin Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniyye olması muhtemelse de bu konuda kesin bilgimiz yoktur.
- (97) Türkiye H.Ahmer Cemiyeti, Yıl: 1927, No: 76, S.137'de bildirilmiş olan üyelerin isimleri Ek 4'de verilmiştir.

- 1- Cenevre Mukavelenâmesinin Osmanlı Ülkesinde nasıl uygulanacağı,
- 2- Salîb-i Ahmer yerine ordularımızda nasıl bir sembol kullanılacağı düşünülecek ve,
- 3- Cemiyet için bir tüzük hazırlanacak
- 4- Derhal yardım toplanmaya başlanacak,
- 5- Cemiyeti devamlı olarak idare edecek bir kurul seçilecek (ss.27).

Harbiye Nezâreti(98) ordularımızda salîb sembolünün kullanılmasını istemediğinden, salîb yerine hilâl sembolünün kullanılması uygun görüldü. Kurulan bu Cemiyette salîb yerine Hilâl sembolü kullanılacağı Cenevre aracılığı ile diğer devletlere bildirilip siyasî muhabere devam ederken komisyon Cemiyetin nizamnâmesini hazırladı ve Bâb-ı Âlî'ye sundu. Harbiye Nezâreti nizamnâmeyi kabul ve tasdik etti (ss.27-28)(99) (100)(101).

- (98) Sâlnâmenin bu bölümünde Bab-ı Seraskeri yerine Harbiye Nezâreti denmiş. Halbuki Harbiye Nezâreti adı II.Meşrutiyetten sonra kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim Türkiye H.Ahmer Cemiyeti Dergisinin "Ellinci Yıl" makalesinde Bab-ı seraskeri olarak yazılmış.
- (99) 1869'da gayr-ı resmî olarak kurulan Mecrûhin-i Asâkiri Osmâniyye'ye Muâvenet Cemiyetinin Bâb-ı Seraskeri tarafından red edilmesinin esas sebeplerinden biri de Cenevre Mukavelenâmesinde, tarafsızlık sembolü olarak salîb'in kabulü ve kullanılması idi.
- (100) Sembol olarak Osm. Devletinin hilâl kullanacağı Cenevre aracılığı ile diğer devletlere bildirildiğinde, devletlerin çoğu özellikle o zaman savaştığımız Rusya, Salîb-i Ahmer'e karşı saygı kaydıyla Hilâl-i Ahmer'i kabul edeceklerini bildirdiler (ss.28). Hilâl sembolünün devamlı kullanılmasını Dr.Besim Ömer Paşa'nın Haziran 1907'de Londra'da toplanan Salîb-i Ahmer toplantısındaki gayretleri ile gerçekleştirdi. 15 Haziran 1907'de Salîb-i Ahmer konferansının son gününü bu meseleye ayırtan Paşa, İslâm ülkeleri için kendi dinlerinin dışında bir dinin sembolünün kullanılmasının mümkün olmayacağını, 30 yıl evvel kuruluşu sırasında geçici olarak kullanılma hakkı tanınmış olan H.Ahmer sembolünün devamlı kullanılma hakkının kabulünü istedi. Konferansta bulunan bir delege, salîb sembolünün dinî bir işaret olmadığını, beyaz zemin üzerinde bulunan bu sembolün Hıristiyan olmayan, Çin Siyam, Japonya gibi milletler

93 (1877) senesinde Osmanlı ve Ecnebilardan muhtelifen teşek-
kül ve Hilâl-i Ahmer nâmını ahz eden heyet (ss.176). Birinci
sıra: Soldan sağa, Mabeyn kâtiplerinden, Nuri Bey, Umûr-ı
sihhiye müfettiş-i umûmîsi Dr.Bartdetti (*بارتولتی*), Şûrâ-
yı Devlet azasından Nuriyan Efendi, Umûr-ı Sıhhiye Reis-i
sânisi Dr.Arif Bey, Mekteb-i Tıbbiye müderrislerinden Dr.
Sarel (*سارل*), Osmanlı Bankası müdrûr-i umumisi Foster
(*فوسٹر*), Harbiye Umûr-ı Siyasiye müdürü Feridun Bey
(en sağda)-İkinci sıra, soldan, Dr.Sevastopolu (*سواستوپولو*),
Leval, Sıhhiye-i Askeriyeden Dellasuda Faik Paşa, Umûr-ı Sıh-
hiye azasından Eşref Efendi, Amerikalı General Mot (*موت*),
Osmanlı Bankası müdür muavini Has (*حاس*), Dr.Peştemalcıyan
Paşa. (ss.176).

(Resim altı isimler Servet-i Fünun Gazetesinden alınmıştır).

(Çapa Tıp Tarihi Kürsüsünde bulunan bu gazetenin tarihi yazılı değildir.)

(...) tarafından da kabul edildiğini söylemesi üzerine Paşa,
Salîb-i Ahmer sembolünün dinî bir sembol olmadığını
kendilerince de bilinmesine rağmen, İslâm ülkesi insan-
larını rencide edeceğini, salib işaretinin ister beyaz
ister kırmızı zemin üzerinde bulunsun müslümanlar için
salib'in salib olduğunu, ecdâdı salib'le savaşıyan bir
milletin, gayet doğaldır ki salîb'i Çinden, Siyam'dan,
Japonya'dan daha iyi tanıyacağını belirtti. Salîb-i Ah-
mer'in bu konferansında Hilâl-i Ahmer sembolü resmen
kabul edildi (ss.31-34).

(101) Ali Paşa, Hilâl sembolünün Dr.Kırıklı Aziz Bey'in tek-
lifi ile kabul edildiğini bildiriyor. Sıhhat Almanakı,
İst., 1933, Mazhar Osman, s.73.

(102)

H.Ahmer Cemiyeti 2 Nisan 1293 (14 Nisan 1877)'de idare heyetini seçti(102). Osmanlı Hükümeti 1279 (1863) tarihli Cenevre Muahedesini 1280 (1864)'de resmen kabul edip hükümlerine riâyet etmeyi deruhte etmiş bulunduğu halde, muâhededen memleketimizin faydalanmasını temin edebilecek Cemiyet ancak 13 sene sonra, 1293 (1877)'de kurabiliyordu (ss.28).

Cemiyetin adı İrâde-i Seniyye (padişah buyruğu) ile aynı yıl Osm.H.Ahmer Cemiyeti oldu ve Padişah, Cemiyeti himâyesine aldı (ss.28)(102).

Osm.H.Ahmer Cemiyetinin 1877 yılında Osmanlı-Rus Savaşı devam ediyordu ve ordu sıhhi malzeme ihtiyacı içindeydi. Cemiyetin sermayesi ise ancak birkaçyüz L. idi. Halk iâneye muhtaç derecede fakirdi. Bu zor şartlarda Cemiyet gerek ülke içinden, gerek diğer İslâm ülkelerinden bir yıl zarfında 70.000 Osm. L.sına yakın miktarda para topladı(103). Bu paranın 30.000 L.sı ile sıhhi malzeme alındı. Dokuz mevki-i harpte seyyar hastaneler kuruldu. İstanbul'da dört daimi ambulans hat-ı harpte iki geçici seyyar hastane kuruldu. Yaralıları taşımak için trenler kiralanarak hazırlandı, muhâcirlere bir-

---

(102) İlk toplantısını Beşiktaş Sarayı Paşa Dairesinde yapan idare heyetinin isimleri, Ek 5'de verilmiştir. Türkiye H.Ahmer Cemiyeti, "Ellinci Yıl", s.139-140.

(103) Osm. H.Ahmer Cemiyeti 1877'de resmen kurulduğunda, muhtelif Salib-i Ahmer Cemiyetlerinden, Hindistan ve Afrika Müslümanlarından ianeler geldi. Toplanan iane miktarı 72.583 L. idi. Türkiye H.Ahmer Cemiyeti Dergisi, "Ellinci Yıl", s.140.

kaçbin L. tutarında para yardımı yapıldı (ss.29)(104)(105).

Osm.H.Ahmer Cemiyeti Osmanlı-Rus Savaşında büyük yardımlar yaptı. Bu başarı değerlendirilip Cemiyete daha fazla önem verilmesi gerekirken, Rusya ile anlaşma yapıldıktan sonra, Cemiyetin parası Osmanlı Bankasına kondu ve Cemiyet sözde vazifesini bitmiş gibi dağıldı (ss.29)(106).

3- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin İkinci Defa Resmen Kurulması

Sâlnâmeye göre 20 yıl hiçbir faaliyet göstermeyen Cemiyet 1313 (1897) Yunan Savaşı sırasında geçici olarak faaliyette bulundu. Yunan Savaşının ilân edilmesinden sonra 12 Mayıs 1313 (24 Mayıs 1897) tarihli Tezkere-i Sâmiye ile eski üyelere hayatta olanlar ve yeni azâlar, bir H.Ahmer Cemiyeti kurdular ve eski heyetin reis-i sâniisi Nurican Efendinin başkanlığında Cemiyet faaliyete başladı. Ahâlden ve Salîb-i Ahmer Cemiyetinden iâne toplandı. Galust'dan(107) askerî yaralıları taşımak için iki hastane vapuru kiralandı. Orduya bol miktarda sulfato(108) ve tıbbî malzeme temin etti. Savaş bittiğinde Cemiyet resmen kurulduğundaki talihsizliğe

---

(104) Osm. H.Ahmer Cemiyeti Osmanlı-Rus Savaşı sırasında muhtelif hizmetlerde 50 tabip istihdam etti. 25.000 yaralı ve hasta tedavi etti. Osmanlı H.Ahmer Cemiyeti Dergisi, "Ellinci Yıl", s.140.

(105) K.Özbey, Osmanlı-Rus savaşında henüz kurulmuş Kızılay'ın yerli ve yabancı yardımlarla temin ettiği 22 seyyar hastaneden dokuzunu Rumeli'de muhtelif bölgelerde faaliyete soktuğunu belirtiyor. Aynı eser, Cilt: I, s.46.

(106) Osm.H.Ahmer Cemiyeti topladığı paranın 5700 L.sını daimi sermaye olarak ayırdı. Savaş sonunda yapılan bilânçoda 61087 L. masraf yapıldığı anlaşıldı. Kalan meblağ Osmanlı Bankasına kondu. Türkiye H.Ahmer Cemiyeti Dergisi, "Ellinci Yıl", s.140.

(107) Galust: Yunanistan'da bir mevki ismi.

(108) Sulfato: Kinin.

uğradı ve dağıldı (ss.30)(109).

reisi Cemal Bey'i başkanlığa,
diğer bazı kişiler de üyeliğe
secilerek Sadâret makamına

Bir aralık Cemiyet tekrar canlandırılmak istenmiş ve üyelerden Şûrâ-yı Devlet(110) maliye dairesi dilekçe ile mü-râcaâtta bulunmuş ise de Hâkan-ı Mahlu(111) "Bu bâbda ta-savvurları olduğundan" bahsederek "şimdilik bu işin gecikti-rilmesini" 2 Eylül 1318 (15 Eylül 1902) tarihli İrâde-i Se-niyye ile Sadârete emir ve tebliğ etti.

Padişahın bu irâdesinden sonra 10 Temmuz İnkılâbı-na(112) kadar hiç kimse "cemiyet" kelimesini bile ağzına ala-madı.

H.Ahmer Cemiyeti bir ara Rusya-Japonya Savaşı (1904) sırasında savaşıyan taraf Salîb-i Ahmerlerine 500 L. kadar bir yardım için Sadâretten izin istedi ise de, cevap alınamadı. 12 Teşrîn-i sâni 1321 (25 Kasım 1905)'de Yıldızdan Sadârete gelen bir emir H.Ahmer Cemiyetinin ne kadar parası olduğunu soruyordu. Hazinesinin sıkıntısının H.Ahmer'in parası ile hafifletilmesi düşünülmüştü. Para bir heyetin nâmına Osmanlı Bankasındaydı. Cemiyet kurucularından Dellasuda Faik Pa-

-
- (109) Yunan Savaşı bittikten sonra erler karadan ve denizden, Kızılay tarafından kiralanan, Roma, Van, Asir, Mekke, Taif vapurlarıyla İstanbul, Gelibolu ve Çanakkale'ye sevk edilmişti. K.Özbey, aynı eser, s.71, Türkiye H.Ahmer Cemiyeti "Ellinci Yıl", s.140'da Selânik ve Galust'dan yaralı askerleri sevk etmek üzere, Cemiyetin iki hastane vapuru kiraladığını bildiriyor.
- (110) Şûrâ-yı Devlet: bugünkü Danıştay'ın ilk şekli olup, 1867'de kurulmuştu. Memurların muhakemesi, tekaüt işleri, nizamname ve talimatnamelerin tetkik ve tasdiki, cemiyetlerin teşekkülü, devletle halk arasındaki davalar, kararlara ait itirazların tetkiki gibi işlere bakardı. Bugünkü Danıştay, Yargıtay, Yüksek Hakem Kurulunun vazifelerini yapardı. Osmanlı Tarih Lûgatı, 1986.
- (111) Hakan-ı Mahlu: Tahtdan indirilmiş hükümdar. Sâlnâme'nin yazıldığı 1913 yılında Sultan Abdülhamit Tahtdan indirilmiş olduğundan bu tabir kullanılıyor.
- (112) 10 Temmuz İnkılabı: 1908 II.Meşrutiyetin ilânı.

şa(113) Cemiyet'in parasına el sürülmesinin doğru olmayacağını söyleyerek, isteklileri bu tasavvurlarından vazgeçirdi.

II.Abdülhamit'in saltanatının son günlerinde H.Ahmer için yapılan en büyük faaliyet, Dr.Besim Ömer Paşa'nın Londra'da yapılan sekizinci Salîb-i Ahmer konferansına gönderilmesi idi. Paşa bu konferansta Osm.İmparatorluğu yardım cemiyetinin, tarafsızlık sembolü olarak H.Ahmer'i kabul ettirmişti (ss.31)(114).

4- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Üçüncü defa resmen kurulması

Cemiyetin tekrar kurulması için, 10 Temmuz İnkılâbından sonra, başta eski kuruculardan Dellasuda Faik Paşa olmak üzere girişimlere başlandı. Birbuçuk yıl uygun koşullar aranmasıyla geçti. Eski Hariciye Nâzırı ve o zamanki Paris sefiri Rıfat Paşanın eşi tarafından yapılan çalışmalarla gayr-ı resmî olarak kurulan bir heyetin az zamanda 4500 L. kadar para toplaması ve Rıfat Paşanın da hükümetce H.Ahmer'in ihyâ suretiyle kurulması için resî girişimlerde bulunması üzerine mesele ciddiyet kazandı (ss.34).

---

(113) Dellasuda Faik Paşa (Giorgia): (1835-1913). İlk öğrenimini İstanbul'da yaptıktan sonra Fransa'ya giderek eczacılık tahsili yapmıştır. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de Fennî İspençiyari ve Kimya hocalığına tayin edilmiş ve 40 yıl bu görevi sürdürmüştür. 1887'de ferik rütbesini almış, Savunma Bakanlığı ecza deposu müdürlüğü ve Osm. İmparatorluğu eczacılık müfettişliği görevine atanmıştır. Paris sergisine yolladığı drog ve afyon koleksiyonları nedeniyle "Légion d'Honneur" nişanını almıştır. Société Impériale de Médecine de Constantinople (1856), Société de pharmacie de Constantinople (1879)'un kurucularındandır. Babası Francesko Dellasuda'nın Beyoğlu İstiklal Caddesinde bir eczanesi bulunuyordu. Turhan Baytop, Türk Eczacılık Tarihi, İst., 1985, İ.Ü.Yayınları, No: 3358, Eczacılık Fakültesi: 47, s.412-413.

(114) Tezin 44.sayfasında Osmanlıların hilâl'î devamlı kul lanma meselesi anlatılmıştır.

Sadâret, Harbiye, Bahriye, Dahiliye, Hariciye, Maârif, Sıhhiye Nezâretlerine teblîgat yapılarak H.Ahmer için yeni bir nizamnâme projesi hazırlamak üzere delege tayini istendi. Komisyon şu üyelerden meydana geldi: Dr.Esat Bey(115), Dr.Besim Ömer Bey(116), Hariciye Nezâreti Umûr-ı Siyâsiye müdürü Salih Bey, Bahriye Tabip Miralaylığından emekli Mehmed Ali Bey, Tıbbiye-i Askeriye müdürü tabip binbaşı Ali Galip Bey, Daire-i Umûr-ı Sıhhiye Müfettiş-i Umûmîsi Kasım İzettin

(115) Dr.Esat Bey: (1865-1936). Babası Devlet Şûrası azalarından Neşet Beydir. 1889'da Askerî Tıbbiyeden mezun oldu. Paris'te Göz ihtisası, Askerî Tıbbiyede Göz hastalıkları muallimliği yaptı. Askerî Tıbbiyede müstakil bir göz kliniği kurdu. Şişli Etfal ve Darülaceze'de fahrî olarak göz hekimliği yaptı. Uzun yıllar Sıhhiye Müdüriyeti Umûmisini idare etti. Göz muayenesi için bir oftalmoskop geliştirdi. Yalandan hastalık iddia edenlerin muayenesi için steréoscope Essad adında başka bir alet de yaptı. Spor, müzik, edebiyat, siyasetle ilgilendi. İstanbul'un işgalinde birçok vatansever gibi Malta'ya sürüldü. Sürgünden döndükten sonra ölene kadar hocalık ve hekimliğini sürdürdü. S.Ünver, "Göz Tabibi Dr.Esad Işık Paşa Oftalmoskobu", Tıp Tarihi Yıllığı, İ.Ü.İst., 1966, İ.Ü.Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 52, s.79. Nejat Ayberg, "Müderriş Dr.Esat Işık Paşa". 50 Yıl Önce ölen 8 Büyük Türk Hekimi, İst., 1986, İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve Türk Tıp Tarihi Kurumu, s.42.

(116) Dr.Besim Ömer (Akalin): (1861-1940). 1884'de Tıbbiyeden mezun oldu. Yüzbaşı iken Kıbale Fennî muallim muavini oldu. Daha sonra Paris'e giderek ünlü hocalarla çalıştı. 1887'de Kıbâle Fennî muallimi oldu. İlk doğum evini kurdu. Bizde, doğumda eski usulleri kaldırarak antiseptisyeye dayanan usulleri öğretti. Çeşitli tıbbî kuruluşlarda üyelik ve başkanlık yaptı. Darülfünûn Eminliğinde (rektörlüğünde) bulundu. Sosyal tıpta tarihimize geçen hizmetlerde bulundu. Çocuk büyütme konusunda câhilâne fikirlerle mücadele etti. 80 kadar eserinden 60'ı yayınlandı. Önemli eserlerinden bazıları, Emrazı Nîsa, Seririyat-ı Vilâdiye, Ebelik ve Fennî Vilâde'dir. Çocuk Sağlığı üzerine herkesin faydalanacağı eserler verdi. Ülkede hıfzıssıhhaya ait bilgilerin yayılmasına çalıştı. İlk hastabakıcılık okulunun kurulmasında öncülük etti. H.Ahmer tarafından Altın madalya ile ödüllendirilmiştir. Büyük bir yardımsever olan Dr.Besim Ömer Paşa, Tıbbiye'de 48 yıl hocalık yaptıktan sonra T.B.M.M.'ne mebus seçilmişti. Bu görevde iken Ankara'da bir kalb krizi geçirerek öldü. S.Ünver, Dr.Besim Ömer Paşa'nın Hizmetleri, Tıp Tarihi Yıllığı, s.72-73. Akil Muhtar Özden, Doktor Besim Ömer Akalin. Tedavi Kliniği ve Lâboratuvarı, Tom: 10, No: 37, 1941, s.2-6.

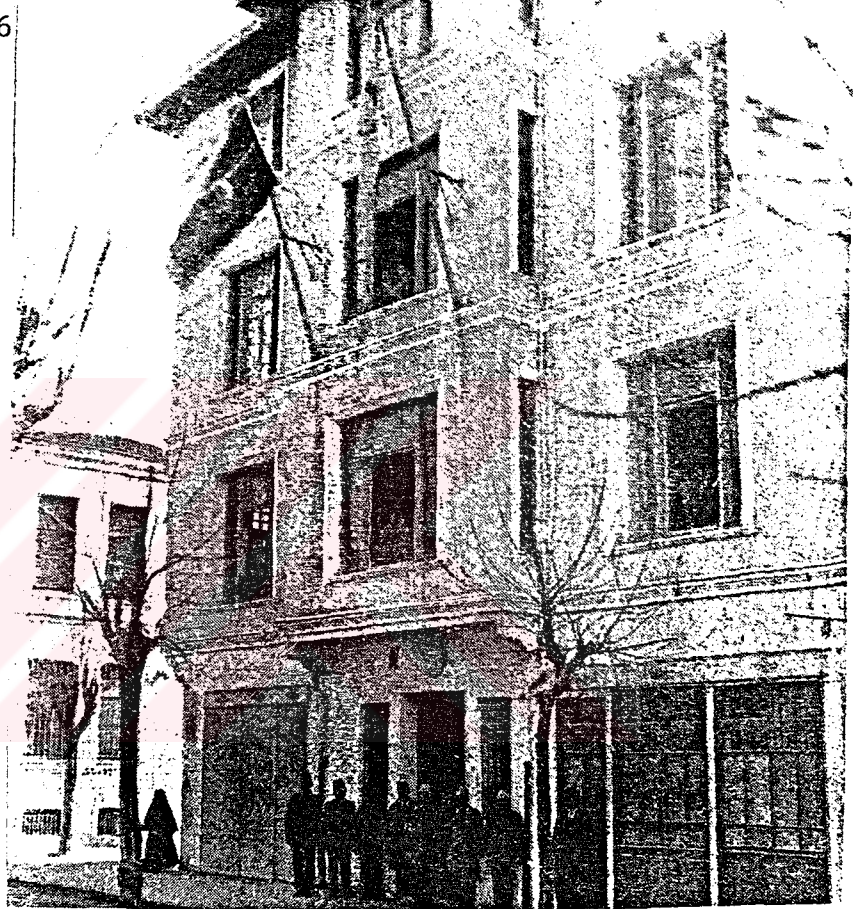
Bey(117) (ss:34-35).

Bu heyet Dr.Besim Ömer Beyin evinde yaptıkları çeşitli toplantı ve tetkikler sonucunda ülkenin o günkü ihtiyacına uygun bir nizamnâme projesi hazırladılar. Hazırlanan nizamnâme Şûrâ-yı Devlette tetkik edildi ve onaylandı. Nâzır, ulemâ, mebusan, etibbâ, tüccar vs.den olmak üzere 100 kişi müessis azâ kaydedildi(118). Kurucu azâlar 7 Nisan 1327 (20 Nisan 1911)'de Tokatlayan Otelinin kabul salonunda birinci toplantısını yaptı. Toplantı Sadrâzam Hakkı paşa'nın bir nutku ile açıldı. Seçim yapıldı. Hakkı Paşa riyâsete, 30 kişi merkez-i Umûmî azalığına seçildi. Merkez-i umûmî azaları da birinci toplantılarını bir hafta sonra Daire-i Umûr-ı Sıhhiye'de yaptı, heyet idaresini seçti (ss.35)(119)(120)(121).

-
- (117) Dr.Kasım İzzettin Bey: 1882'de Mekteb-i Tıbbiyeden yüzbaşı rütbesi ile mezun olmuş, Emraz-ı Hariciye muallim muavinliği yapmış, 1889'da Karantina İdaresine girmiş, 1908'de Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye'ye üye, 1913'de ikinci reis, eski tabiriyle Karantina Nazırı olmuştur. 1916'da Hudutlar Sağlık Umum Müdürlüğü yapmıştır. Bedii Şehsuvaroğlu, İstanbul Tıp Fakültesinde yapılan Doçentlik tezi.
- (118) 100 azây-ı müessise Sâlnâmenin 257-260. sayfalarında yazılı olup Ek 6'da verilmiştir.
- (119) 7 Nisan 1327'de Tokatlayan otelinde Sadrâzam Hakkı Paşa'nın kongre başkanlığına seçildiği toplantıda, Refet Paşa Cemiyet başkanlığına, 29 kişi de merkez-i umumî azalığına seçildi. Türkiye H.Ahmer Cemiyeti Dergisi, "Ellinci Yıl", s.142.
- (120) 1327 (1911) senesinde teşekkül eden merkez-i umûmî ve teşkil edilen idare heyeti, Sâlnâmenin 50-52. sayfalarında kayıtlı olup, Ek 7'de verilmiştir. Ayrıca Hazırlanan nizamnâme Ek 11'de verilmiştir.
- (121) Bugün Kızılay'ın genel merkez kurulu en az beşi doktor olması şartıyla 30 üyedir ve genel kongrede seçilmektedir. Genel kongre her yıl Nisan ayı içinde toplanır. Türkiye Kızılay Genel Merkezi, 101 soru 101 cevapta Kızılay, s.32.

Padişah(122) kurulmuş olan Cemiyeti himâyesine aldı, Veliâht-ı Saltanat Yusuf İzettin Efendiyi de fahrî başkanlığına getirdi. Yusuf İzettin Efendi, tamir ve tefriş masrafı olarak 50 L. para ile Tophane'de kendisine ait üç katlı bir binayı Cemiyete hediye etti. Burası Cemiyetin ilk idare merkezi oldu (ss.35-36)

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umûmî Binası

Daha sonra Cemiyetin işlerinin çoğalması sebebiyle, merkeze yakın bir binaya ihtiyaç duyulduğundan Sultan Mahmut Türbesi civarında dört katlı kâgîr bir bina kiralanarak idare merkezi buraya nakledildi (ss.36).

5- Osmanlı H.Ahmer Cemiyeti'nin Olağan Kongresi

Cemiyet kuruluşundan bir yıl sonra nizamnâme hükmünce birinci kongresini yaptı. Birinci kongre 13 Nisan 1328 (26

---

(122) 1911'de tahtda Sultan Reşat vardı.

Nisan 1912)'de Darülfünûn-ı Osmanî büyük salonunda yapıldı. Yapılan seçilme kongre riyasetine Sadr esbak Hüseyin Hilmi Paşa(123), birinci reis-i sâniğe esbak Bahriye Nâzırı Muhtar Paşa, ikinci reis-i sâniğe Dr.Mazhar Paşa(123) getirildi. Toplantı üç gün sürdü ve şu kararlar alındı:(ss.41)(124).

a) H.Ahmer'e hizmet edenlere ve iâne verenlere, verilmek üzere madalya tesisi için yapılan nizamnâme okundu ve kabul edilerek onayı için hükümete takdim edilmesi,

b) Alman Salîb-i Ahmer'i tarafından Trablusgarb'a yollanan ve orada insanlık vazifesi yaparken ölen heyet-i sıhhiye erkânından Dr.Şutse (شوتسه) ve Dr.Dokştayn (دوكتاينك)'-in(125) ailelerinden bir fotoğraflarının istenmesi ve hatıra olarak H.Ahmer idare merkezi salonuna konması,

---

(123) Hüseyin Hilmi Paşa: (1855-Midilli-1932 Viyana). Ayân üyeliği ve iki defa Sâdrasamlık yaptı. Vaktiyle Midilli'de, Namık Kemal Midilli Mutasarrıfı iken yanında kâtiplik yaptığı için "Kemal'in çömezi" diye şöhret olmuştur. Adliye Nazırlığı ve Viyana sefirliği yaptı. H.Ahmer tarafından altın madalya ile ödüllendirilmiştir. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İst., 1971.

(124) Dr.Mazhar Paşa: (1845-1920). 1869'da Tıbbiye-i Şâhâne'den sınıf birincisi olarak yüzbaşı rütbesiyle mezun olan Mazhar Paşa 1871'de Paris'e cerrahi ihtisası yapmak üzere gönderildi. 1874'de ihtisasını tamamlayarak İstanbul'a döndü. Anatomi hocası Kalyas Efendinin yanında çalıştı. 1879'da anatomi hocası oldu. 41 yıl bu görevi sürdüren Mazhar Paşa 1903'de ferik oldu. Altın ve gümüş birçok nişan aldı. 1908'den sonra Mekteb-i Tıbbiye Nazırı oldu. Askerî Tıbbiye'de eğitimin Türkçe olması için arkadaşlarıyla Tıp lûgatı hazırlığına başladı. Arapça terkipleri aynen muhafaza ederek yeni terimler buldu. S.Ünver Arşivi.

(125) Trablusgarb'a giden Alman Salîb-i Ahmer'ine ait heyette bulunan ve orada ölen iki hekimin ismi F.Frik'in Dirim, 1955, No: 8de s.345'de Dr.Schutz ve Duckstein olarak yazılmış. Aynı yazıdan Dr.Scütze'nin Profesör, Duckstein ise hekim adayı olduğunu öğreniyoruz.

Yayınlanan "Alman Kızılhaçının Trablus ve Balkan Harple-
rindeki Sıhhi Yardım Hizmetleri Eserinden Memleketi-
mize ait Notlar" yazısının 348. sayfasında

۱۳۲۸ سنه سی دارالفنونده انعقاد ایدن عمرانی هلال احمر جمعیتی مجلس عمومی عریانی

1328 (1912) senesi Darülfünun'da toplanan Osmanlı H.Ahmer Cemiyeti meclis-i umumî heyeti. Oturan sıra: Soldan dördüncü Başkan Hüseyin Hilmi Paşa, ikinci sırada, soldan ikinci, Dr. Celâl Muhtar, soldan üçüncü Dr.Akil Muhtar (ss.177).

c) H.Ahmer kadınlar merkezini kurmayı başaran muhterem Besim Ömer Beyefendiye(126) ve Trablusgarb'a yardım eden Mısır H.Ahmer'ine teşekkür edilmesine,

d) Merkez-i umûmî azâlığından istifa eden Prens Abbas, Hariciye Nâzırı Rıfat Paşa ile Cemiyete devam edemeyen mimar Kemalettin ve Dr.Nurettin Beylerin yerlerine merkez-i umûmîce seçilmiş olan Dr.Rasim Paşa ve Osm.Bankası muhasebat-ı câriye müdürü Keresteciyan (کراسه جیان), mühendis Asaduryan (اصادوریان), avukat Avram Naum (آورام نعوم) Efendilerin memuriyetlerinin onaylanması,

(126) Bu kongre esnasında Dr.Besim Ömer Paşa Washington Salîb-i Ahmer kongresinde idi.

Kızılay'ın 1911 yılındaki kurucularından Dr.Besim Ömer Akalın için çıkarılan pul (Prof.Dr.Teoman Onat pul koleksiyonundan).

e) Nizamnâmenin 23. maddesi hükümce üyelerden kura ile beş kişinin çıkarılması ve yerlerine yeni azalar seçilmesi gerektiğinden(127), çekilen kurada Dr.Rasim, Dr.Fuat, Eczacı Edhem Pertev(128), muharrir Diran Gelgilan (دیران گلگیان)

(127) Bugün de Kızılay'ın her yıl toplanan olağan kongresinde 30 kişilik merkez kurulu üyelerinin 1/6'sı yeniden seçilerek değiştiriliyor. Bir genel kurul üyesinin hizmet süresi beş yıldır. Türkiye Kızılay Genel Merkezi, 101 Soru 101 Cevapta Kızılay, s.32.

(128) Eczacı Edhem Pertev: (1873-1927). Bulgaristan Tırnova doğumlu. Ailesi 93 harbinde göç etmiş. 1889'da amcası Nafiz Paşa'nın yardımıyla eczacı çırağı olarak Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'ye girdi. Bu tarihe kadar Osmanlı Devletinde eczacılık sanatı azınlıkların elinde idi. Çünkü, eczacılık mektebine girebilmek için üç yıl bir eczanede çıraklık etmek ve bir eczacının şahitliği ve takdiri şarttı. Eczacılar da Müslüman olmayan Osmanlı tebası azınlıkları olduğundan, yanlarına yetiştirmek için Türkleri almıyorlardı. Eczacı Edhem Pertev, Aksaray'da bir eczane açmış ve bu eczane büyük ilgi görmüştü. Avrupa'ya giderek meslekî bilgisini geliştirmiş ve lâboratuvarını genişleterek ilk Türk müstahzarat fabrikasını kurmuştur. Ülkemizde ilk defa komprime imal etmiş, 1900'de Paris'te açılan umûmî sergiye aktif olarak iştirak etmiş ve ilk Türk ilâç müstahzarı olan Pertev şurubunu teşhir etmiştir. Yanında birçok eczacı yetiştirmiştir. Naşit Baylav, Eczacılık Tarihi, İst., 1968, Yörük Matbaası ve Kitabevi, s.239-240.

ve miralay Muhittin Beylere isabet etmiş ve Münir Nigâr Bey istifa ettiğinden, muharrir Saffetî Ziya Bey devam edemediklerinden yerlerine seçim yapılarak, Sadr esbak Hüseyin Hilmi Paşa, Beyoğlu Mutasarrıfı(129) Muhittin Bey, Dr.Adnan Bey(130), Dr.Hakkı Şinasi Bey, Dr.Rasim Paşa, Hüdâvendigâr(131) sabık valisi Azmi Bey, muharir Diran Gelgilan Efendi çoğunlukla seçildiklerinden, memuriyetlerinin onaylanması(132),

f) Cemiyetin malî durumu hakkında müfettişlerin raporu okunduğu zaman muamelelerin başarılı bir şekilde yapıldığı anlaşıldığından heyetin kutlanması,

g) Muamelât encümeni raporu okunarak, Cemiyet muamelelerinin daha iyi bir şekilde intizama almak için merkez idarede bulunacak bir müdür-i umûmî alınmasına ve muvazzaf memurlar için senelik 2000 L. ödenek verilmesiyle tanziminin merkez-i umûmiye tevdi ve havalesi(133),

(129) Mutasarrıf: Bir sancağın en büyük idare amiri.

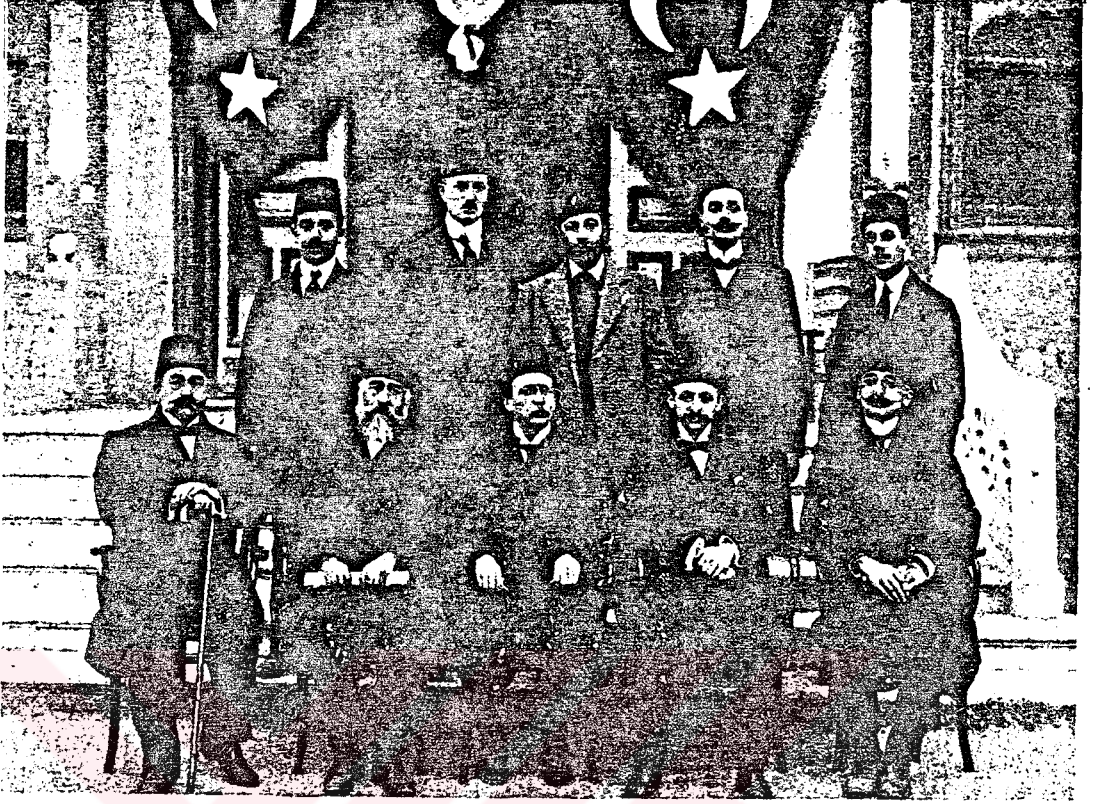
(130) Dr.Adnan (Adıvar): İstanbul'da Tıp tahsiline başladı, Berlin Tıp Fakültesinde çalıştı, 1909'da Tıp Fakültesinde Profesör oldu. Trablusgarb ve I.Dünya Savaşlarında H.Ahmer'de müfettiş ve doktor olarak çalıştı. H.Ahmer tarafından Altın madalya ile ödüllendiril. İstanbul'un işgalinde Anadolu'ya geçerek Birinci T.B.M.M. hükümetince verilen görevleri yaptı. 1926'ya kadar mebusluk yaptıktan sonra eşiyle ülkeyi terk etti. Paris'te doğu Dilleri Okulunda sekiz yıl öğretmenlik yaptı. fransa'da iken Osmanlı Türklerinde İlim adlı eserini 1939'da yazdı. Yurda döndükten sonra İslâm Ansiklopedisinin yayın kurulu başkanlığını yaptı. Çeşitli felsefî eserler de veren Dr.Adnan gündelik gazetelerde yazılar yazdı ve bağımsız milletvekilliği yaptı. 1955'de öldü. Adnan Adıvar, Osmanlı Türklerinde İlim. İst., 1982, Remzi Kitabevi, 4.Basım, Hazırlayanlar, Aykut Kazancıgil-Sevim Tekeli, tanıtıcı yazısı.

(131) Hüdavendigâr: Bursa.

(132) 13 Nisan 1328'de yapılan kongrede teşekkül eden merkez-i umûmî ve heyet-i idare Ek 8'de verilmiştir.

(133) Sâlnâmenin 46 ve 47. sayfalarından H.Ahmer'in merkez idaresine devamlı çalıştırılmak üzere müdürüyet-i umumiye matbuat sabık müdürü Fazlı Necip Beyin seçilip tayin edildiğini öğreniyoruz. İstanbul Sirkeci Kızılay Şubesi yetkilileri ile yaptığım mülâkatta Kızılay'ın bugün 2000 civarında personeli olduğunu öğrendim.

ملال امر ادارہ ارکانی

H.Ahmer İdare erkânı. Oturanlardan sağdan itibaren, Dr.Celâl Muhtar, Dr.Akil Muhtar, Dr.Besim Ömer Paşa (ss.297).

h) İçinde daima hertürlü ihtiyaca cevap verecek malzeme bulunan bir anbar tesisi,

ı) Cemiyete ait haberleşmelerin telgraf ve posta ücretlerinden muaf tutulması için hükümet nezdinde girişimde bulunulması(134),

j) Umûmî harcamalar için merkez-i umûmiye 30.000 L. ödenek verilmesi,

(134) Sâlnâmenin 77. sayfasında H.Ahmer'in posta ücretlerinden muaf tutulması için meclis açılana kadar geçici olarak çıkarılan kanun maddesi yazılmıştır.

k) Selânik ve Manastır yardımseverleri tarafından Derne ve Bingazi savaş mevkilerine H.Ahmer heyet-i sıhhiyesi yollanması sebebiyle takdir ve teşekkür edilmesi.(ss.41-43).

Osm.H.Ahmer Cemiyeti Hüseyin Hilmi Paşanın yardım ve üstün çalışmalarıyla yükselme yoluna girmişti(135). Her ayın ilk Cuma'sı merkez-i umûmî heyetinin toplantı yapması nizam-nâme gereği idi. Savaş durumu nedeniyle(136) her ay iki, üç defa toplantı yapılıyordu. Bu toplantılarda hasanelerin yönetimi, yapılmakta olan hizmetin vasıtalarının genişletilmesi meseleleri tetkik ve müzakere edilmekle beraber cemiyetin ilerlemesini temin için hizmet edecek vasıtalar aranması da görülüyordu (ss.46)(137).

6- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Olağanüstü Kongreleri

Osm.H.Ahmer Cemiyeti Balkan Savaşı sebebiyle 12 Teşrîn-i evvel (25 Ekim 1912)'de, 26 Teşrîn-i sâni 1328 (9 Aralık 1912)'de ve 15 Şubat (28 Şubat)'da(138) olağanüstü kongreler yaptı. Olağanüstü kongreler için ayrıca reis seçileceğine dair nizamnâmede açıklık bulunmadığı için heyet-i umûmîyeye, Cemiyet reis-i evveli Hüseyin Hilmi Paşa'nın riyâset

---

(135) Nisan 1328'de yapılan kongrede reis-i evvel olarak Hüseyin Hilmi Paşa seçilmişti (ss.263).

(136) Balkan Savaşı 1912.

(137) 1869'da Mecrûhin-i Asâkir-i Osmâniyye'ye Muâvenet Cemiyeti adıyla temelleri atılan, 1877'de Osm. H.Ahmer Cemiyeti olarak kurulan bu teşkilâtın adı, 1923'de Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1935'de Türkiye Kızılay Cemiyeti, 1947'de Türkiye Kızılay Derneği olmuştur. 13 Eylül 1925'de Derneğin genel merkezi İstanbul'dan Ankara'ya nakledilmiştir. Bugün Türkiye Cumhurbaşkanının yüksek himayeleri altındadır. İnsaniyetçilik, eşitlik, tarafsızlık, bağımsızlık, birlik, evrensellik ve yardım müessesesi karakteri prensiplerine bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

(138) Sâlnâme'de 15 Şubat'taki toplantının yıl kısmı yazılmamış. Şubat rûmî takvime göre 1328'de ise milâdî takvimde 1913 yılına girer.

etmesi oybirliği ile kabul edildi. Savaş sebebiyle yapılan bu olağanüstü kongrelerin amacı ödenek istemek içindi (ss.43, 44, 45)(139).

Senelik kongrelerin yapılabilmesi için, 100 azâ toplantıda yoksa, toplantının 15 gün sonraya ertelenmesi ve ikinci toplantıda kaç azâ bulunursa bulunsun toplantının yapılacağı nizamnâmenin 22. ve 23. maddeleri hükümlerinden ise de, olağanüstü toplantıların, İstanbul'daki azây-ı müessise ile merkez-i umûmî azâlarının biraraya gelmesiyle toplanacağı aynı kanun maddelerinde bulunması ve 24. madde ise kararların, mevcudun ekseriyeti ile verileceği yazılmış olduğundan, seri kararlar verilmesi gereken olağanüstü toplantılarda, toplantının 15 gün sonraya ertelenmeyerek, kaç azâ bulunursa bulunsun müzakere edilmesi kararı alındı.

İlk olağanüstü kongrede Hüseyin Hilmi Paşa bir iki ay için İstanbul'dan uzaklaşacağından yerine başka bir reis seçilmesini istemişse de dönene kadar riyâsetin reis-i sânlere verilmesi kabul edildi. Hüseyin Hilmi Paşa'nın Viyana'ya gitmesi üzerine, vazife reis-i sâni Azmi Beye verildi.

İkinci olağanüstü kongrede merkez-i umûmî azâlarından devam edemeyenlerin yerine diğerlerinin seçimi yetkisi merkez-i umûmiye verildi. Bu kongreden sonra reis-i sâni Azmi Beyin hastalanması ve diğer reis-i sâni Talat Bey'in devam edememesi sebebiyle reis-i sânilikler, Besim Ömer ve Akil Muhtar Beylere(140) verildi.

---

(139) Olağanüstü kongreler konuyla bütünlük sağlaması için ilgili bölümlerde ele alınmıştır.

(140) Akil Muhtar Özden: (1877-1949). Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne baş kâtibi ve edebiyat muallimi Mehmet Muhtar Bey'in oğlu olup, Bakteriyolog Dr.Kemal Muhtar ve Prof. Dr.Celâl Muhtar'ın kardeşidir. Üsküdar'da Fıstıklı İlk Okul ve Paşakapısı Rüştiyesini bitirdikten sonra kardeşleri gibi tıbbiyeye girmiş, Padişah II.Abdülhamit'in isdibdatına dayanamayarak İsviçre'ye kaçmış, tıp tahsi-

7- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Kısmı

Osm.H.Ahmer Cemiyetinin gelişmesinin sonuçlarından biri de Dr.Besim Ömer Bey'in yardım ve kılavuzluğunda, Cemiyet çalışmalarına Osmanlı kadınlarınının da iştirak etmesiydi. Başkadın Efendinin(141) fahrî başkanlığı altında H.Ahmer Kadınlar Kısmı kurulmasını "muallim-i muhterem" Besim Ömer Bey üzerine aldı ve 100 azây-ı müessîse kaydedildi. Bahriye sabık Nâzırı Mahmut Muhtar Paşa'nın hanımı Prenses Nimet Hanımefendinin başkanlığında Kadınlar Kısmı kuruldu. Azây-ı müessîse-den başka Sultanlar Hazretleri ile Vâlide-i Hıdivî de azây-ı müessîse-i fahriye olmayı kabul ettiler (ss.36).

(...) lini Cenevre'de tamamladıktan sonra da 13 yıl daha Cenevre Üniversitesinde kalarak Doçentliğe kadar yükselmiş, 1908'de memlekete dönmüştür. Tıbbiyede evvelâ Hıfzıssıha muallimi, bir yıl sonra asıl uzmanlığı olan Farmakodinami ve Tedavi Kliniği müderrisi (Profesörü) olmuş, aynı kürsüde 1933'de Ordünaryüs Profesörlüğe yükselmiş. 1944'de emekli olmuştur. 1946'da milletvekili olarak T.B.M.M.'ne girmiş 12 Mart 1949'da Çemberlitaş'daki evinde ölmüştür. H.Ahmer tarafından altın madalya ile ödüllendirilmiştir. A.M.Özden, hekim ve bilim adamı olarak ülke içinde ve dışında büyük ün kazanmış ve 264 eser yazmıştır. Ulusal ve uluslararası ilim cemiyetlerine fahrî üye ve başkanlık, ayrıca birçok kongreye de başkanlık yapmıştır. Gerek Osmanlı, gerek Cumhuriyet hükümetlerinden ve birçok yabancı devlet tarafından 24'den fazla nişanla taltif edilmiştir. Hekimliğinin yanında ressam da olan A.M.Özden için ölümünden sonra üç yıl içinde a) Akil Muhtar'ın moral üzerine çalışmaları hakkında, b) Aforizma-Âkil Muhtar Özden Vecizeleri, c) Dr.Âkil Muhtar reçete örnekleri, d) İlim Bakımından ahlâk eserinin üçüncü tab'ı, e) Âkil Muhtar Özden Bibliyografyası isimli eserler yayınlanarak onun hatırasına izafe edilmiştir. S.Ünver, Ressam Âkil Muhtar Özden, İst., 1952. Modern Tedavi Mecmuası Yayınlarından, İ.Ü.Tıp Tarihi Enstitüsü, Dr.Âkil Muhtar Özden Müzesi ve Kütüphanesi, Sayı: 6, s.7-8.

(141) Kadın Efendi: 18.yy. başlarından Saltanatın sonuna kadar padişah eşlerine verilen ünvan. Daha önceleri haseki denirdi. Birden fazla iseler, evlenme tarihlerine göre sıralanırlardı: Başkadın Efendi, İkinci Kadın Efendi gibi. Genellikle sayıları dört idi. Başkadın Efendi dahil hiçbiri imparatoriçe değildi. Tek imparatoriçe, eğer hayatta ise, padişahın annesi, Vâlide-i Sultan idi. Y.Öztuna, Aynı eser, Cilt: 7, s.346.

Hanımların H.Ahmer'e hizmet hususunda erkekler kadar, belki de erkeklerden fazla hizmet ettiler. Çok miktarda yardım topladılar. Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ, Yunanistan Savaşları sırasında hanımlar geceli gündüzlü çalışarak, H.Ahmer hastaneleri için gerekli çamaşır, çarşaf, sargı, vs.nin hazırlanmasında çalıştılar (ss.36).

Hanımlar için de 30 azây-ı müessîseden oluşan bir merkez-i umûmî ve bunlar arasından bir idare heyeti seçildi (ss. 33)(142).

C. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN TRABLUSGARB SAVAŞINDAKİ FAALİYETLERİ

Avrupalı sömürgeci devletlerden Fransa 1902'de Fas'ı, İngiltere Mısır'ı işgal etmiş ve İtalyan'ların Trablus ve Bingazi'deki çıkarlarını tanımaya söz vermişlerdi. Almanya ve Avusturya da bu durumu onaylamıştı. Trablus'a göz dikmiş olan İtalyan'lar, uzun yıllardan beri orada maddî yatırımlar yapıp araziler satın almışlar ve Araplara karşı hoşgörülü bir politika izleyerek bu bölgeyi kolayca sahip olma yollarını aramışlardı. İtalya, Türklerin zayıf düşmesinden hoşnut kalarak Rusların da müdahale etmeyeceğini hesap edip 27 Eylül 1911'de Bâb-ı Âliye bir nota vererek Trablusgarb ve Bingazi'nin işgalinde kararlı olduklarını ve savaşmadan ülkenin kendilerine teslim edilmesini istediler. Osmanlı Hükümeti bu isteği geri çevirince 29 Eylül Cuma günü savaş ilân edildi(143).

Savaş ilân edildiğinde Osm.H.Ahmer Cemiyetinin kurulmasının üzerinden henüz bir yıl bile geçmemişti. Bu esnada

---

(142) H.Ahmer Kadınlar Kısmı azay-ı müessisi ss.54-56'da yazılı olup Ek 9'da verilmiştir. Ayrıca H.Ahmer Kadınlar Kısmı Merkez-i Umûmî ve İdare Heyeti Ek 10'da verilmiştir.

(143) K.Özbey, Aynı eser, Cilt: I, s.77-78.

henüz bir anbar kuramamış olan Cemiyetin malzemesi yoktu. Sermayesi 15.000 L.yı geçmiyordu. Trablusgarb'daki Osmanlı heyet-i sıhhiyesi sağlık malzemelerini sahildeki şehirlerde bırakarak içerilere çekilmeğe mecbur kalmışlardı. Bu şehirlerde kalan bazı etibbâ-i askeriye, İtalyanlara esir olduğundan içerilerdeki mücahitlerin şiddetle sıhhi yardıma ihtiyaçları vardı (ss.95).

Cemiyet bir taraftan Trablusgarb'a heyet-i sıhhiye yollarken, bir taraftan da yardımseverlere müracaat etti. Osmanlı ülkesinden, Mısır'dan, Hindistan'dan, Bosna'dan, Güney Afrika Müslümanlarından îâne gelmeye başlayınca yardım imkânı doğdu (ss.95).

Osm.H.Ahmer Cemiyeti Trablusgarb'a üç heyet-i sıhhiye gönderdi. Trablus, Homs ve Bingazi'de hastaneler kurdu.

1- Birinci Heyet-i Sıhhiye

Trablusgarb Hastanesi: 7 Teşrîn-i evvel 1327 (20 Ekim 1911)'de toplanan merkez-i umûmî, Trablusgarb'a altı tabip, bir muhasebeci ve 15 hastabakıcıdan oluşan bir heyet-i sıhhiye-i imdâdiye gönderilmesine ve giderler için 5000 L. ödenek ayrılmasına karar verdi (ss.96)(144).

---

(144) K.Özbey, Harbiye Nezareti Sıhhiye Dairesinin Trablus'-dan istenen yardıma cevap veremediğini, Kızılay Derneğinin her zaman olduğu gibi elinden gelen imkânları kullandığını, gönüllü hekim kampanyasına girip, 20-30 altın aylıkla askerlikle ilişkisi olmayan, iyi-kötü bilgili, güçlü ve sıhhatli sağlık personelinin müracaatını sağladığını, bu girişim sonucu 7 Ekim 1911'de Opr.Bnb. Kerim Sebati bey başkanlığında, muavin Dr.Saip Giray ve altı doktor, 15 hastabakıcıdan oluşan bir kurulun Marsilya-Tunus yolu ile Trablus'a hareket ettiğini, bazı noksanlarını geçtikleri yerlerden temin ettiklerini bildiriyor. Aynı eser, Cilt: I, s.80-81.

Ekibin başkanlığına merkez-i umûmî üyelerinden ve Tıp Fakültesi muallimlerinden Kerim Sebâtî Bey(145) tayin edildi. Gereken ilâç, cerrahi aletler, çadır, sedye, mutfak levazımı, konserve gibi ilâçların tedariki için Kerim Sebâtî Bey, heyetten birkaç gün evvel Paris'e gitti. O esnada Paris'te bulunan merkez-i umûmî üyelerinden Dr.Besim Ömer Paşa, Kasım İzzettin ve Dr.Âkil Muhtar Beylerin yardımı ile ihtiyaçlar en iyilerinden temin edildi. Kerim Sebâtî Bey Paris'ten Marsilya'ya giderek deniz yolu ile Marsilya'ya gelen heyet-i sıhhiyenin diğer üyeleri ile birleşti. 200 koliden oluşan eşya ile Transatlantik (ترانس اطلانتیک) vapuruna binilip, Tunus'a hareket edildi(146). 2 Teşrîn-i sâni (25 Kasım)'de İsfaks (اسفاكس) 'a ulaşıldı. Paris'ten alınan kumaşlarla burada sekizer yataklı 13 çadır kuruldu. İsfaks halkının büyük yardımları oldu (ss.97).

Kerim Sebâtî Bey raporunda o zamanki Trablus heyet-i sıhhiyesinin durumunu şöyle anlatıyordu: "İlâç ve özellikle pansuman malzemesi hiç kalmamıştı. Ameliyatlar için alet yoktu. Gangren olmuş ayakları kesmek için Âdî bir testere bile bulamıyorlardı" (ss.98).

(145) Kerim Sebati Bey (Gürgün): (1870-1942). İstanbul Darülfünun'u Tıp Fakültesinde Seririyat-ı Hariciye muallimi ve Osm. H.Ahmer Cemiyetinin 1327, 1328 yıllarındaki merkez-i umumî azası ve heyet-i idarede Fen ve İntihab-ı memurin encümeninde görevli idi. E.K.Unat, "İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesinin Kuruluşundan Cerrahpaşa Tıp Fakültesinin Kuruluşuna". Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, Cilt: IV, Sayı: 4, Ekim, 1973, s.326. Osm. H. Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi.

(146) Heyette bulunan ve yabancı dil bildiği için Kerim Sebati Bey'e yardımcı olarak verilen Dr.Saip (Giray) Kerim Sebati Bey'le Paris'e gittiklerini, Fransız Kızılhaç'ından tam teşekküllü iki ambulans satın aldıklarını, Marsilya'da diğer heyetle birleşerek Ville de Tunis vapuru ile Tunus'a ulaştıklarını, İtalyan hükümetinin, kafilenin önemli kısmının harp subayı olduklarını iddia ettiklerini ve bu yüzden Tunus Hükümetinin kafileyi imtihan ettiğini, tercümanlığın da kendisi tarafından yapıldığını yazıyor. "Trablus Harbinde Kızılay (Hilâliahmer)". Dirim, Tom: XXX, Sayı: 11-12, Kasım-Aralık, 1955, s.484.

Osm.H.Ahmer Cemiyeti heyet-i sıhhiyesi Aziziye'ye ulaştığında Trablus'da kıtada ve çeşitli yerlerde altı askerî hekim ile Paris'ten gönüllü olarak gelmiş beş hekim bulunuyordu. (Orduda hizmet eden bu hekimlerden yüzbaşı Eşref Efendi altı ay canla başla çalıştıktan sonra tifodan şehit olmuştur) (ss.97)(147).

Osm.H.Ahmer Cemiyeti'nin Trablusgarb'da kurduğu hastanelerin yerleri

- (147) Gene Saip Giray, yukarıda adı geçen makalede, Dr.Kerim Sebati Bey'in ve Eczacı Suphi'nin hastalanmaları nedeniyle, oradan ayrıldıklarını, ikinci sağlık ekibi gele- ne kadar Fransa'da tahsilde iken Trablus Harbine koşan hamiyetli arkadaşlarından Eşref, Orhan, İzzet, Hüsnü, Nedim ve Zeynel Abidin'in geldiğini, Erkân-ı Harbiye reisi Fethi (Okyar) Bey'in ve kendisinin tifüse yakalandığını, kendilerine bakmak için Geriyan'dan gelen Dr.Eşref'in öldüğünü, Dr.İzzet ve Dr.Orhan'ın tifüse yakalandığını, Dr.İzzet'in iyileştiğini, Dr.Orhan'ın hastalığı nedeniyle sinir krizleri geçirdiğinden Fran- sa'ya gönderildiğini yazıyor. Dr.Saip Giray'ın anlattığı ilk olay, Sâlnâme ile çelişki teşkil etmektedir. Anlatılan bu olay ikinci heyet-i sıhhiyenin başına gelen- leri anımsatıyor.

Fırka kumandanlığının gösterdiği lüzum üzerine H.Ahmer hastanelerinin Aziziye (**عزیزیه**)'de kurulması gerekti. Aziziye'de tek intizamlı bina olan okul binası yaralılara ayrıldı ve etrafına da çadırlar kurularak 160 yataklı bir hastane kuruldu. İki günde müracaat eden 300'e yakın yaralının pansumanları ve gerekli cerrahî müdahaleleri yapıldı (ss. 99)(148).

H.Ahmer, yaralıları bizzat savaş meydanlarından köyle-re taşıyordu. Bu sebeple H.Ahmer'in iki görevi vardı. 1- Hekimi olan kaza merkezlerine ilâç ve pansuman malzemesi göndererek yaralıların tedavisini kolaylaştırmak, 2- Savaş meydanından yaralıları hastanelere nakil için Çöl Araplarından (Urban) sedyeci kolları oluşturmak (ss.99).

Sedeyci teşkilâtı kurulamısına çalışıldı. Bu işe yeteneği olan Çöl Araplarından 9 kişi alındı. Yevmiyeleri ve erzakları temin edildi ve kendilerine teorik ve uygulamalı eğitim yapıldı. Bunlar üç kola ayrıldı. Her kolun başına bir hekim ve bir hastabakıcı ile çeşitli ilâç ve malzeme verildi(149).

Kış geldiğinde daha çok Türk ve ecnebilere görülen "Garib" (**غریب**) hastalığı(150) ortaya çıktı. Daha sonra tifo salgını başladı. Tifo daha çok Garyan (**غریان**)'da etkili oldu. Garyan'da Osmanlı, Alman, İngiliz Hilâl ve Salîb-i Ahmer'leri tifoya karşı savaştı. Bu görev esnasında Alman

---

(148) K.Özbey, ordu birliklerinin, toplamı bir düzineyi bulmayan hekim dışında, Kızılay'ın on kişilik yardım kurulu ile Aziziye'de okul binası ve çadırlarda yerleşmiş 100 yataklı bir hastane ile hizmete girdiğini bildiriyor. Aynı eser, Cilt: I, s.81.

(149) K.Özbey aynı eserde, bu ekibin gerektiğinde savaş alanlarında görev alabilecek biçimde düzenlendiğini, 150 yatağa çıkarılan Aziziye hastanesinin aynı zamanda sedyeci ve sıhhiye eri eğitimine başladığını yazıyor. Cilt: I, s.81.

(150) Garib Hastalığı: Sıla hastalığı, Nostalji.

هلال امر مرکز عموی هیتی

Hilal-i Ahmer Merkez-i Umûmî Heyeti (ss. ۲۰۲)

طرابلس عریده هلال امر غریبان هیت هییمی

Trablusgarb'da Hilâl-i Ahmer Garyan Heyet-i Sıhhiyesi
(ss. ۲۰۶)

Salîb-i Ahmer heyet-i sıhhiyesinden iki tabip ile H.Ahmerden iki hastabakıcı öldü (ss.100).

Kerim Sebâtî Bey'in başkanlığındaki heyet-i sıhhiye şu kişilerden kurulmuştu:

Başkan	Dr.Kerim Sebâtî Bey
Tabib-i müdavi(151):	Dr.Lütfi İsmayil Bey
"	" : Dr.Abdüsselâm Bey
"	" : Dr.Ziya Bey
"	" : Dr.Ali Bey
"	" : Dr.Saip Bey
Eczacı	: Suphi Bey
Muhasebeci	: Suphi Bey

Altı hastabakıcı heyet-i sıhhiyeden olup, diğer hastabakıcılar, sedyeciler ve hademeler mahallinden bulunmuştu (ss.100-101).

2- İkinci Heyet-i Sıhhiye

Görülen zorluklar ve ihtiyaçlar nedeniyle Kerim Sebâtî Bey ikinci bir heyet-i sıhhiye gönderilmesini istedi (ss.100).

Aziziye'deki heyet-i sıhhiyeye yeni malzemeler temin etmek, gerekli bölgelerde bir iki şube daha kurmak için hekim ve hastabakıcılardan oluşan 29 kişilik bir sağlık ekibi, Dr. Emin Bey'in başkanlığında Kânûn-ı evvel 1327 (Aralık 1911)'de yola çıktı (ss.101).

Heyetin bir kısmı gerekli malzemeyi temin için Paris'e diğer kısmı deniz yoluyla Marsilya'ya gitti. İki Grup Marsilya'da buluşarak 4 Kânûn-ı sani 1327 (17 Ocak 1912)'de Fransız Tavaş (تواش) şirketinin Manuba (مانوبا) vapuruyla

---

(151) Tabib-i mudavi: Tedavi eden tabip.

Tunus'a hareket etti. Ertesi gün vapuru İtalyan savaş gemileri tevkif etti. Gemidekilerin heyet-i sıhhiye olmayıp savaş askerleri olduklarını iddia ediyorlardı. Gemi savaş esiri sıfatıyla İtalya'nın Kagliyarı (**قاغليارى**) şehrine götürüldü. Heyet tevkif edildikten on gün sonra bir heyet-i tıbbiye önünde imtihan edildi. Hepsinin tabip ve hastabakıcı olduğu anlaşıldı ve İtalya kendilerini Marsilya'ya iadeye mecbur kaldı(152)(153). (Bu durum Salib-i Ahmer Washington Konferansında Dr.Besim Ömer Paşa tarafından gündeme getirilmiş ve yapılanın Cenevre Mukavelenâmesine aykırı olduğunu belirtmiştir). Marsilya'dan hareket eden ekip Tunus'ta parlak törenlerle karşılandı ve hatıra olarak tabiplere altı saat, hastabakıcılara tütün tabakası hediye edildi (ss.101-102).

Heyet İsfas yoluyla Trablus'a geçti ve Aziziye'ye ulaştı ve Garyanda'ki hastane genişletildi ve tanzim edildi. Cemiyet tarafından İngiltere'den 1000 L.ya alınan çadırlar ve her türlü malzemesi mükemmel 50 yataklı bir hastane takımı da Trablusgarb'a gönderilmiş bulunduğundan bunlar Garyan'dan Homs (**حس**)'a sevk edildi. Orada bir şube kuruldu. Dr.Rasim Ferit Bey'in başkanlığında bir heyet-i sıhhiye gönderildi. Gerek Garyan, gerek Homs hastaneleri savaşın sonuna kadar hizmette bulundu (ss.102-104)(154).

- (152) K.Özbey bu sağlık ekibinin 25 kişi olarak 4 Aralık 1911 de Marsilya'dan Fransız Manolya vapuru ile yola çıktığını, Tunus'a gelirken İtalyanlar tarafından Kagliyari' de tutuklandıklarını, Fransa aracılığı ile uluslararası anlaşmalara aykırı olan bu davranışın protesto edildiğini ve ekibin Fransız-İtalyan doktorlar tarafından imtihan edildiğini bildiriyor. Aynı eser, Cilt: I, s.81.
- (153) Dr.Saip Giray adı geçen makalesinde, bu ikinci ekibin Marsilya'dan Ville de Manuba vapuru ile Tunus'a hareket ettiğini, vapurun Tunus sularına girmeden İtalyanlar tarafından, heyette kaçak para ve zabitler olduğu gerekçesi ile tutuklandığını ve Kagliyari'ye götürüldüğünü, Fransızların müdahalesi ile tutukluluğun kaldırıldığını bildiriyor.
- (154) K.Özbey, bu ekibin tutukluluktan kurtulduktan sonra geldiğini ve İngiltere'den ısmarlanan iki seyyar hastane yetişince, Aziziye'den başka Garyan'da Opr.Ertuğrul Baydur yönetiminde 100, Nifrin'de 50 yataklı birer hastane açtığını belirtiyor. Aynı eser, Cilt: I, s.81.

Mart 1328 (1912) başından Eylül sonuna kadar yedi ay zarfında Garyan hastanesine toplam 503 yaralı ve hasta başvurdu. Bunlardan 474'ü şifa buldu, 29'u öldü. Ayrıca bu hastaneye ek olarak bir de poliklinik yapılarak müracaat eden birçok hastanın muayenesi yapıldı ve ilâçları verildi (ss. 104-105).

Hastane Kadrosu:

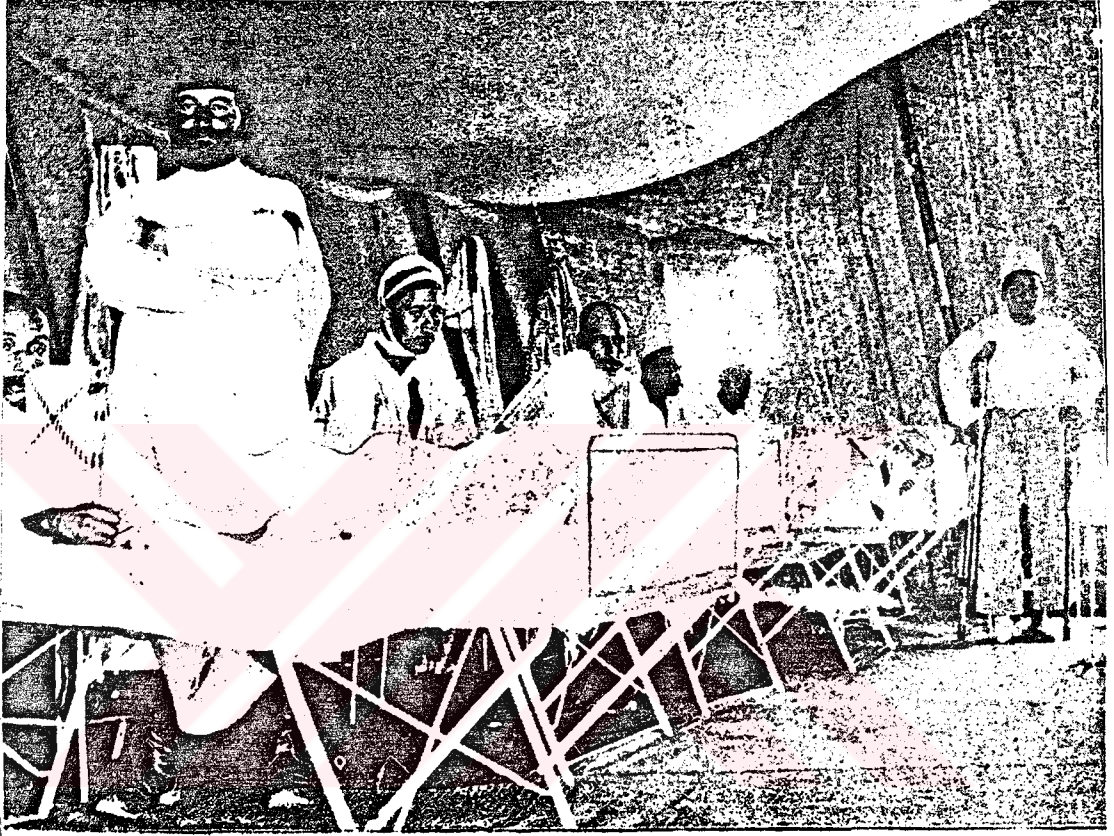
Sertabip	Dr.Emin Bey (savaş sonuna kadar kaldı)
Tabip	Dr.Lutfullah Bey
"	Dr.Aziz Bey (Garyan'da dört ay hizmet etti. Savaş sonuna kadar kaldı)
"	Dr.Abdüsselâm Bey
"	Dr.Ertuğrul Bey
"	Dr.Beşir Fuat
Eczacı	Nazif Bey
"	Solun (صولون) Efendi
"	Suphi Bey (Hastalandığı için Mart'ta döndü)
Muhasebeci	Suphi Bey

Bu hekim ve memurlardan başka gerektiği zaman hastabakıcı, sedyeci ve hademe alındı (ss.105).

Homs Hastanesi:

Trablusgarb'da Homs kazasında bir H.Ahmer hastanesi kurulmasına gerek görüldü. Aziziye'den Emin Bey'in başkanlığında iki doktor ve beş hastabakıcı ayrıldı ve 12 Kânûn-ı sâ-nî 1327 (25 Ocak 1912)'de Homs kazasındaki, hastaneye çevrilen Reşadiye Okulunda çalışmaya başladı. Fakat Kerim Sebâtî Bey'in İstanbul'a dönmesi üzerine Aziziye heyet-i sıhhiyesinin başkanlığına Dr.Emin Bey tayin edildiğinden Homs hastanesi başhekimliğine Dr.Rasim Ferit Bey getirildi (ss.105-107).

31 Mayıs 1328 (13 Haziran 1912)'de olan şiddetli bir savaşta 400 yaralı gelmesi üzerine hastaneye yakın bir ev ile iki büyük kahvehane kiralanarak hastahane haline getirildi ve yaralılar tedavi edildi (ss.107).

غريبان هلال احمد خسته خانه سي

Garyan Hilâl-i Ahmer Hastanesi (ss.103)

Bu durum hastanenin genişletilmesine âcilen lüzum gösterdiğinden, İngiltere'den sipariş edilmiş bulunan ve her çeşit levazımı olan mükemmel 50 yataklık bir hastane takımı da Homs'a sevk edildi. 10 Temmuz îd-i millî(155)'de açıldı (ss. 107).

Bu hastane savaşın sonuna kadar başarılı bir şekilde görevini yaptı ve 575 yaralı, 212 hasta kabul ve tedavi etti.

---

(155) 10 Temmuz îd-i millî: İkinci Meşrutiyetin ilânı için yapılan millî bayram.

Yaralılarda ölüm oranı % 4 oldu. Bunlardan başka hastaneye dışarıdan başvuranlardan 1000 kadar halktan kişi de muayene edildi.

Hastane Kadrosu (ss.107)

Başkan ve operatör: Dr.Rasim Ferit Bey

Hekim : Beşir Fuat Bey

Eczacı : Yunus Efendi

Beş hastabakıcı:

3- Üçüncü Heyet-i Sıhhiye

Trablusgarb'a iki büyük heyet-i sıhhiyeden başka Bingazi'ye de bir heyet-i sıhhiye gönderilmesi için genel merkezce karar alındı ve Dr.Arif Bey'in başkanlığında kurulan heyet-i sıhhiye Mısır yoluyla Bingazi'ye geçmek üzere 17 Teşrîn-i sâni 1327 (30 Kasım 1911)'de İskenderiye'ye doğru İstanbul'dan ayrıldı (ss.108).

Ekip İskenderiye'de Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti üyeleri tarafından karşılandı ve Kahire'ye hareket etti. O esnada Kahire'de bulunan Osm.H.Ahmer merkez-i umûmî üyelerinden Esat Paşa'nın yardımıyla 3000 L. harcanarak gerekli malzeme satın alındı, hastabakıcılar bulundu. Bingazi'ye doğru 312 deve ve dört beygirden oluşan kabile ile beraber hareket eden heyet-i sıhhiye, 9 Kânûn-ı sâni 1327 (22 Ocak 1912)'de Bingazi'de Defne'ye ulaştı (ss.108-109)(156).

Umûm Bingazi kumandânlığının emriyle Defne'de on yataklı bir şube kuruldu ve Dr.İhsan Bey orada bırakıldı. Heye-

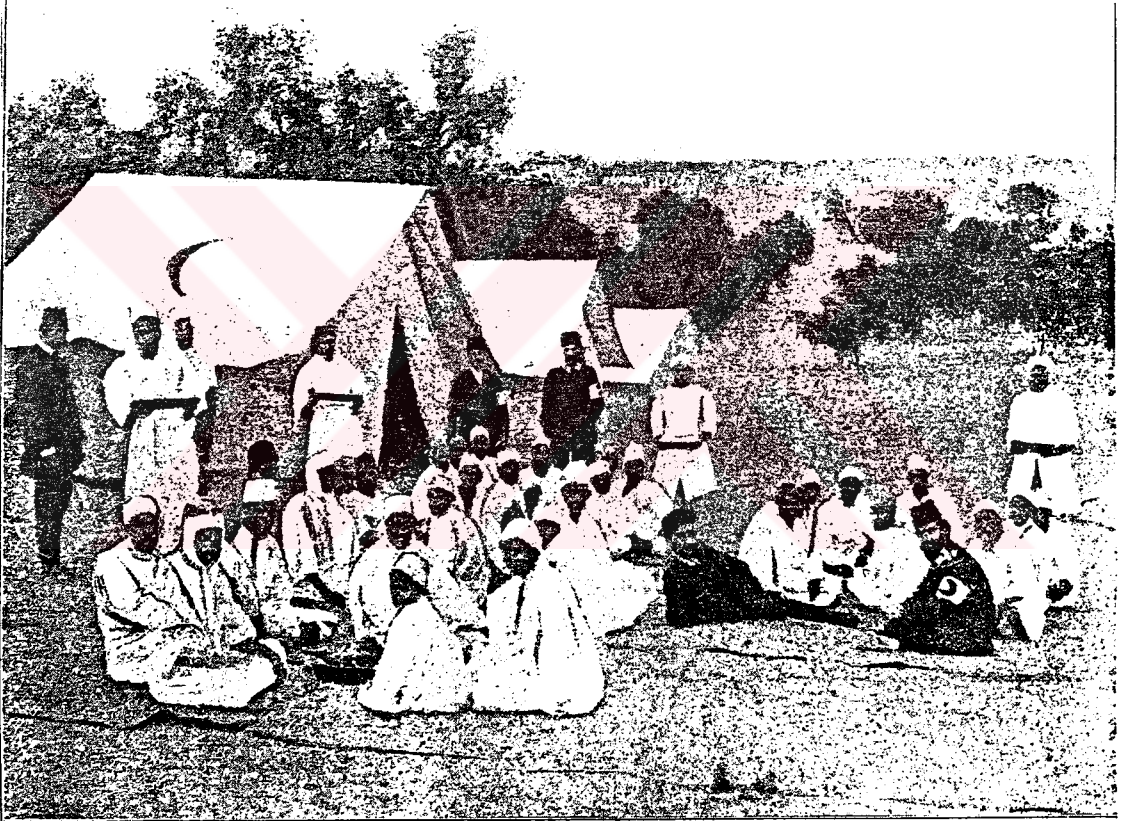
---

(156) Sâlnâme'de üçüncü heyet-i sıhhiyenin hareket tarihi 1328, Bingazi'ye ulaşması 1327 olarak verilmiş. Kanımızca bu bir baskı hatasıdır.

tin kalan kısmı Tobruk'a giderek hastaneyi orada "El Hudure" (الحدوره) mevkiinde kurdu (ss.109).

15 Mart 1328 (28 Mart 1912)'e kadar heyet Tobruk'da 85 yaralı ve 200'ü aşan hastayı tedavi etti. Bu heyet-i sıhhiye, dört aylık ödenek ile gönderilmiş olduğundan, sürenin bitiminde yerel kumandanlıkca uzatmaya gerek görülmediğinden hastane ve eşyası orduya devir ve teslim ederek döndü.(ss. 100)(157).

طرابلس غربده « خمس » سیار خسته خانه سی

Trablusgarb'da Homs seyyar hastanesi (ss.106)

Fikret Tahir Bey, henüz savaş bitmediği için tabibe ihtiyaç olduğunu söyleyerek orada kaldı ve 23 Haziran 1328

(157) Trablusgarb Savaşında Mısır Kızılay'ınca düzenlenen heyet çadır, alet ve ecza ile Tobruk dolaylarında kurdukları hastanede hizmet etmişlerdi. K.Özbey, Aynı eser, Cilt: I, s.82.

(6 Temmuz 1912)'de H.Ahmer Cemiyetinin Bingazi tarafı delegesi olarak savaş sonuna kadar Tobruk hastanesinin yönetimiyle meşgul oldu (ss.110).

Fikret Tahir Bey tarafından düzenlenen istatistik cedvellerine göre hastanede toplam 1718 kişi tedavi edildi. Bunlardan 33'ü zâbitandan, 53'ü efrâd-ı askeriyeden, 167'si gönüllü mücahitlerden, kalanı kabîle üyelerindendi. Yalnız 171'i hastaneye yatırılarak tedavi oldu, kalanlar ayakta tedavi gördü. Altı kişi öldü (ss.110).

Hastane Kadrosu

Başkan	: Dr.Arif Bey
Operatör	: Dr.Aziz Bey
Tabib-i müdavi	: Dr.İhsan Bey
" "	: Dr.Fikret Tahir Bey
" "	: Dr.Nihat Sezai Bey
Eczacı	: Nesib (نصيب) Efendi
12 hastabakıcı	

4- H.Ahmer'in Trablusgarb'da Yaptığı Sünnetler

H.Ahmer Trablusgarb Savaşı esnasında gönderdiği ikinci heyet-i sıhhiyenin Garyan'da teşkil ettiği hastanenin yanında kurduğu poliklinikte 400 kadar çocuğun sünnetini yaptı ve hepsine birer hediye verdi. Ahâli bundan fevkalade memnun kaldı (ss.105).

Gene gönderilen üçüncü heyet-i sıhhiyenin Tobruk'ta kurduğu hastanede mevlid-i nebevî hürmetine 250 kadar Urban çocuğunun sünnetini yaptı (ss.110)(158).

---

(158) Üçüncü heyet-i sıhhiyede yer alan Dr.Nihat Sezai(Güran) Trablus'aki çalışmaları ile ilgili olarak, Dirim Mecmuasında "Trablus Harbinde Kızılay'ın Yardımları" adlı makalesinde şunları yazıyor: "350 kadar çocuğa ve bu

Osmanlıların bu savaştaki kuvveti çok azdı. Hükümetten yardım alamayan Trablus'da çok az sayıdaki askerın kahramanca savaştığını gören Çöl Arapları da savunmaya katılmıştı. Yokluk ve parasızlık içinde dört ayda gönüllü teşkilâtı kurmuşlar, silâh satın almışlar ve İtalyanları savunmada tutmuşlardı. Rumelideki karışıklıklar nedeniyle 12 Ekim 1912'de Trablus ve Bingazi İtalyanlara terk edilmiş, Oniki Ada ve Rodos geçici İtalya işgali altına bırakılarak anlaşma imzalanmıştı(159).

D. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN YANGIN VE DEPREMLERDEKİ YARDIMLARI

Osm.H.Ahmer Cemiyeti savaşlardan başka çeşitli felâketlerde de yardımlar yaptı. 1327 (1911) Temmuzunda Aksaray büyük yangınında 300 L. ödenek ayrılarak felâkete uğrayanlara yardım etti. Sonraki günlerde gıda maddeleri dağıtıldı. Hasta olanların tedavileri ile ilgilenildi.

(...) arada 20,25 yaşındakiler dahil olmak üzere tertip ettiğimiz sünnet düğününde hergün yüzer kişiye ve sütür koyarak tatbik etmek şartile hemen yürütmemiz çok büyük hayret yaratmıştı". Aynı makaleden, Tobruk'ta ençok görülen hastalıkların tranom, blefarit, konjonktivit gibi göz hastalıkları ayrıca malarya ve frengi olduğunu, ahalinin şurupları çocuklarına tatlı yerine verdiklerini, ilk aylarda kimsenin doktora gelmediğini, bundan 45 sene evvel çadırlarda laparotomi dahil yaptıkları ameliyatların küçümsenemeyeceğini, kadınların uzun zaman hekime gelmediklerini, birgün doğuramayan bir kadına versiyon yaptıktan sonra kadınların da hekime geldiklerini öğreniyoruz. Trablus'lular kendisine şu şiiri yazmışlar:

Bizlere hayat veren ey gerrah (cerrah),
Çocuklara ana baba kazandıran sensin ey gerrah,
Kadınların feryadını dindiren ey gerrah,
Sen varken mermilerin sesi bize vız gelir ey gerrah.
Tom: XXXI, Sayı: 1-2, 1956, s.39.

(159) K.Özbey, Aynı eser, Cilt: I, s.79-80.

Salîb-i Ahmer merkezine müracaat edilerek yangın felâketine uğrayanlar için yardım istendi. Gönderilen 114.000 Fransız Frank'ı (5000 kûsur Osm.L.sı) dağıtıldı. Bu hususta Japonya, Amerika, Fransa, Portekiz, Macaristan, Romanya, Danimarka, Rusya, Sırbistan Salîb-i Ahmer'leri şükranla anılmaktadır.

Sâlnâme'nin yazılışından bir yıl önce Edirne'de olan depremde H.Ahmer Cemiyeti yardıma koştı. Çadır, sedye ve birçok malzeme temin edip gönderdi. Cemiyet ayrıca mürefte, Şarköy ve İmroz Adalarına birer operatör, birer tabip, üçer stajyer, birer kâtip, eczacı, aşçı ve ikişer hastabakıcı, ikişer hademedden oluşan heyet-i sıhhiyeler gönderdi.(ss.38-39).

E. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN BALKAN SAVAŞINDAKİ FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti Balkan Savaşına çeşitli işgalci güçlerin aralarında yaptığı gizli anlaşmalar sonunda girdi. 8 Ekim 1912'e Karadağ, 17 Ekim'de Bulgaristan ile Sırbistan ve 19 Ekim'de Yunanistan Osmanlı Devletine savaş ilân ederek yılların biriktirdiği ihtiraslarını gerçekleştirmek amacı ile harekete geçtiler(160).

Balkan savaşı beraberinde birçok felâkete de sebep oldu. Doğu ordusunun Bulgarlara yenilip(161) Çatalcaya çekildiği sırada kolera salgını çıktı. Kolera felâketi en fazla Hadımköyü'nde olmak üzere büyük bir alana yayıldı. Savaş esnasında Bulgar zulmünden kaçan onbinlerce Türk, muhâcir olarak

---

(160) Fahir Armaoğlu, Siyasi Tarih, 1789-1960. 3.bs., Ankara, 1975, Anara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 362, s.339-340.

(161) F.Armaoğlu, Aynı eser, s.339-340.

İstanbul'a ve Anadolu vilâyetlerine geldi. Bir taraftan savaş yaralıları, bir taraftan kolera faciası, diğer taraftan evsiz barksız kış ortasında çoluk çocuğuyla sokaklarda kalmış muhâcirler ülkeyi ve devleti çok güç durumda bırakmıştı. Hasta ve yaralı o kadar çoktu ki İstanbul'da kışlalar ve karakollar dahil birçok resmî bina hastane haline getirilmiş, camiler, mescitler de muhacirlere ayrılmıştı. Salîb-i Ahmer'ler ve yabancı Hilâl-i Ahmerler bu kötü günlerde yardıma gelmişlerdi.

Osm.H.Ahmer Cemiyeti de Balkan Savaşı sırasında ülkenin bu felâket dolu ve buhranlı günlerinde, kendisinden beklenen hizmeti vermeye çalıştı. Bu bahiste H.Ahmer'in Balkan Savaşı sırasındaki faaliyetleri, ayrıca ülkemizdeki diğer kuruluşların yardımları ve İstanbul'a gelen Salîb ve yabancı H.Ahmer'lerin çalışmaları ele alınacaktır.

Siyasi durumda savaş ihtimali kuvvetlenince Cemiyet reis-i evveli Hüseyin Hilmi Paşa'nın daveti üzerine idare heyeti hergün toplanmaya başladı. Cemiyetin Osmanlı Bankasında bulunan sermayesi 70.000 Osm.L.sı kadardı. Bu sermayeden gerektiği zaman 30.000 L.sını harcamak için kongre merkez-i umûmîye yetki vermişti. 27 Eylül 1328 (10 Ekim 1912)'de toplanan merkez-i umûmî heyeti hemen hastanelerin hazırlanması ve kurulması için çalışmalara başladı (ss.112).

H.Ahmer Cemiyeti ikinci heyet-i umûmîye toplantısını olağanüstü olarak 12 Teşrîn-i evvel 1328 (25 Ekim 1912)'de yaptı. Toplantının amacı dört Balkan Devletinin ülkemize savaş ilân etmeleri nedeniyle tahsîsat talebi içindi (ss.43).

Henüz bir sene evvel kurulmuş olan Cemiyetin hiçbir hazırlığı, anbarlarında tek bir yatağı, hatta anbarı bile yoktu. Yapılan müracaat üzerine Soğukçeşme'de Hazine-i Hassa-i Şâhâne'ye ait Alay Köşkü binasının geçici olarak H.Ahmer Anbarı olarak kullanılması için izin alındı, malzeme temini için çalışmalara başlandı (ss.112-113).

Merkez-i umûmî heyeti yapılacak işler için malî duruma göre bir program yaptı. Yüz yataklı bir hastanede istihdam edilecek etibbâ, memurin ve diğler personel kadrosu belirlen-

H.Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşı sırasında anbar olarak kullandığı Alay Köşkü

di. Bu kadroya dahil edilen baştabip, memur, kâtip, hastabakıcı, havancı, aşçı, meydancı ve çamaşırcı gibi gerekli elemanların sayıları ve verilecek ücret tesbit edildi(162). Gene 100 yataklı bir hastanenin giderleri ve hastanenin kurulması için yapılacak masraflar düşünüldü (ss.113).

Harbiye Nezaretince gerekli gösterilecek yerlerde hastane kurulması için evvelâ askerî hastanelere yakın binalar aranmasına, uygun bina bulunmazsa içine 15 yatak alacak barakaların kurulması kararı alındı (ss.114).

Her hasta için gerekli ihtiyaçlar için bir defter düzenlendi. Yüz yataklı bir hastane için gerekli; yatak, elbi-

(162) Sâlnâme'nin 113. sayfasında bunların sayıları ve verilecek ücret belirtilmiş, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hastaneleri Memurinine mahsus talimat'ın özeti Ek 13'de verilmiştir.

se, sofrâ, mutfak, kiler, eczane, pansuman malzemeleri, mefruşat, müteferrik eşya sayıları ile tesbit edildi (ss.114-119)(163).

Genel merkez kurulunca her hastanenin kurulması için gereken masraflardan başka, idaresi için aylık 2000 L. kadar ödeneğe ihtiyaç olduğu ve her hastanenin masrafının temini elzem olduğu düşünülerek Cemiyetin malî gücüne göre derhal; İstanbul'a 400, Lüleburgaz'da 150, Edirne'de 200, Selânik'te 200, Üsküp'te 150, İşkodra'da, Yanya'da, Manastır'da, Alasonya'da 100'er yataklı birer hastane kurulması kararı alındı. Kadrolar tanzim edilerek süratle eşya tedarik edildi (ss. 119).

Edirne'de 250, Selânik'te 200, Üsküp'te 150 yataklı birer hastane kuruldu. Fakat diğer hastaneler eşyası ve memuru kısmen sevk edildiği halde yolların kapanması sebebiyle eşya vagonlarda, memurlar yollarda kaldı. Yunan sınırı, Yanya, Manastır, İşkodra hastaneleri eşyası ve memuru Avusturya Levid ( ) vapuruyla sevk edilmişse de gittikleri iskelelere ulaşmalarından evvel karşı taraf orduları tarafından bu mevkiler işgâl edildiğinden hastanelerini kurmayı başaramayarak geri dönmeğe mecbur kaldılar (ss.119-120)(164).

En şiddetli savaşların İstanbul civarında olması nedeniyle İstanbul'da daha fazla hastaneye ihtiyaç oldu. 200 yataklı iki hastane kurulması hakkındaki kararın genişletilmesine gerek görüldü. Kadirga'a 230, Darülfünun'da 600, Vefa İdâdîsinde 150 yataklı hastaneler kuruldu. Bu takîben İstanbul'da ve savaş hattında daha yedi hastane kuruldu. En ehli-

---

(163) Tüm bu malzemeler Sâlnâmenin 114-119. sayfaları arasında listeler halinde belirtilmiştir.

(164) Batı ordusu Ekim 1912 sonlarında Kumanova'da Sırp'lara yenilerek Manastır'a çekildi. Sırplar eski Sırbistan'ın başşehri olan Üsküp'e girdiler. Kasım ayı başında Yunanlı'lar da Selânik'i ele geçirdiler. Edirne, Yanya ve İşkodra muhasara altında idi. F.Armaoğlu, Aynı eser, s.339-340.

yetli etibbâ buralara gönderildi (ss.120).

İngiltere'den herbiri biner L.ya satın alınan dört mükemmel seyyar hastaneden biri ile H.Ahmer hesabına getirilen iki İngiliz operatör, bir operatör muavini İşkodra'ya gönderildi. Gene bu şekilde H.Ahmer hesabına bir Alman Salîb-i Ahmer heyet-i sıhhiyesinin Edirne'ye yollanması için girişimde bulunuldu ise de heyet-i sıhhiye Sofya'ya kadar gittiği halde Bulgar Hükümeti Edirne'ye girmelerini engellediği için orada beklemeğe mecbur kalındı. Edirne'ye yalnız mütareke sırasında İstanbul'dan bir miktar sağlık malzemesi sevk edilebildi (ss. 120)(165)(166).

1- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşı Sebebiyle Kurduğu Hastaneler

Kadırga Hastanesi (ss.122-126)

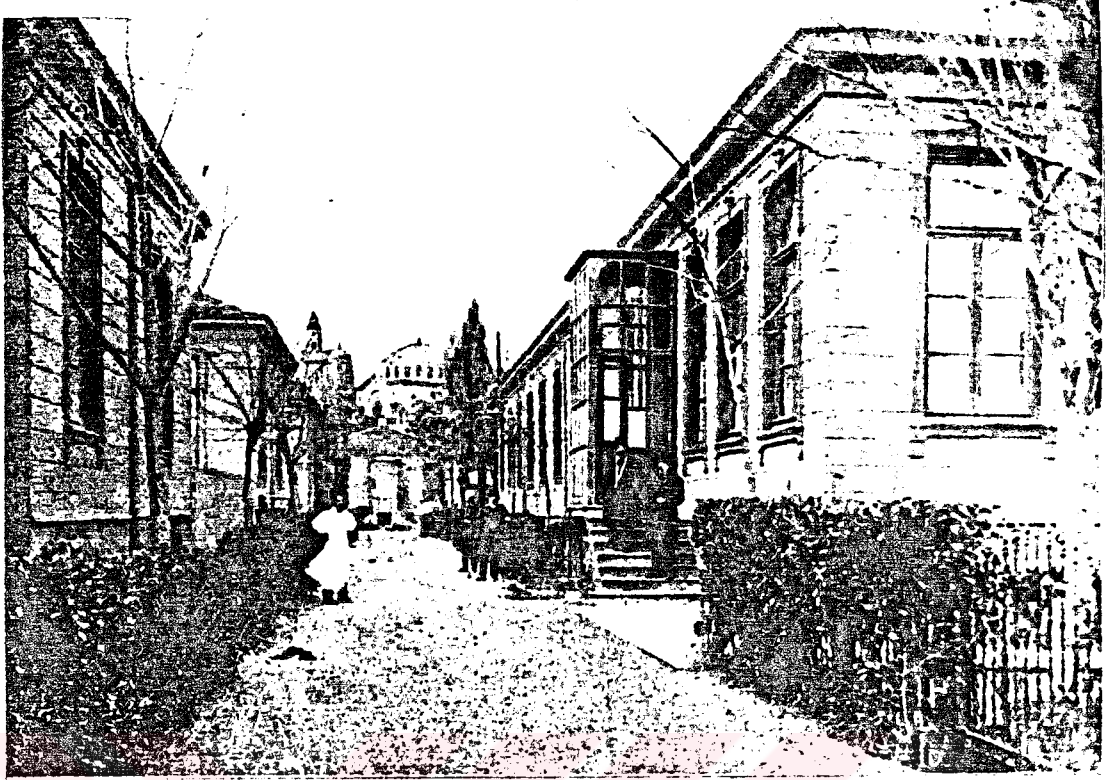
H.Ahmer Cemiyeti'nin İstanbul'da kurduğu hastanelerin ilki Kadırga hastanesidir. Savaşın ilânından sonra reis-i sâ-nî muallim Dr.Besim Ömer Bey'in idaresinde bulunan Kadırga velâdethânesi (Doğum Kliniği) derhal 100 yataklı bir hastane haline çevrildi. Kadrosu kurularak malzemeleri tamamlandı. 10 Teşrin-i evvel 1328 (23 Ekim 1912)'de açıldı. Daha sonra 130 yatak tesis edilmek üzere 1130 L. harcanarak en son teknik şartlara uygun barakalar inşa edildi. Sâlnâmeye göre 10 Teşrin-î Evvel 1328 (23 Ekim 1912)'den Şubat sonuna(167) ka-

(165) Balkan Savaşında mevcut merkez hastanelerine ilâveten "Kızılay tarafından Üsküp ve Selânik'te seyyar hastaneler hazırlamıştı... Lüleburgaz, Edirne, Üsküp, İşkodra, Yanya ve Alasonya'ya gönderilen Kızılay yardım hastanelerinin eşyalarının birçoğu yollarda kalmış, Edirne hastanesinin malzemeleri yağma edilmiş, diğer hastanelere ait eşyalar bu şehirlerin birer birer düşmesi üzerine yerlerine ulaşamadan Selânik ve Triyeste limanlarından İstanbul'a çevrilmişlerdi". K.Özbey, Aynı eser, Cilt: I, s.92-93.

(166) Balkan Savaşında sağlık hizmetleri için daha fazla bilgi için bkz.K.Özbey, Aynı eser, Cilt: I, s.91-119.

(167) Mâlî 1328 Şubat, Mîlâdf 1913 Şubat'a tekabül eder.

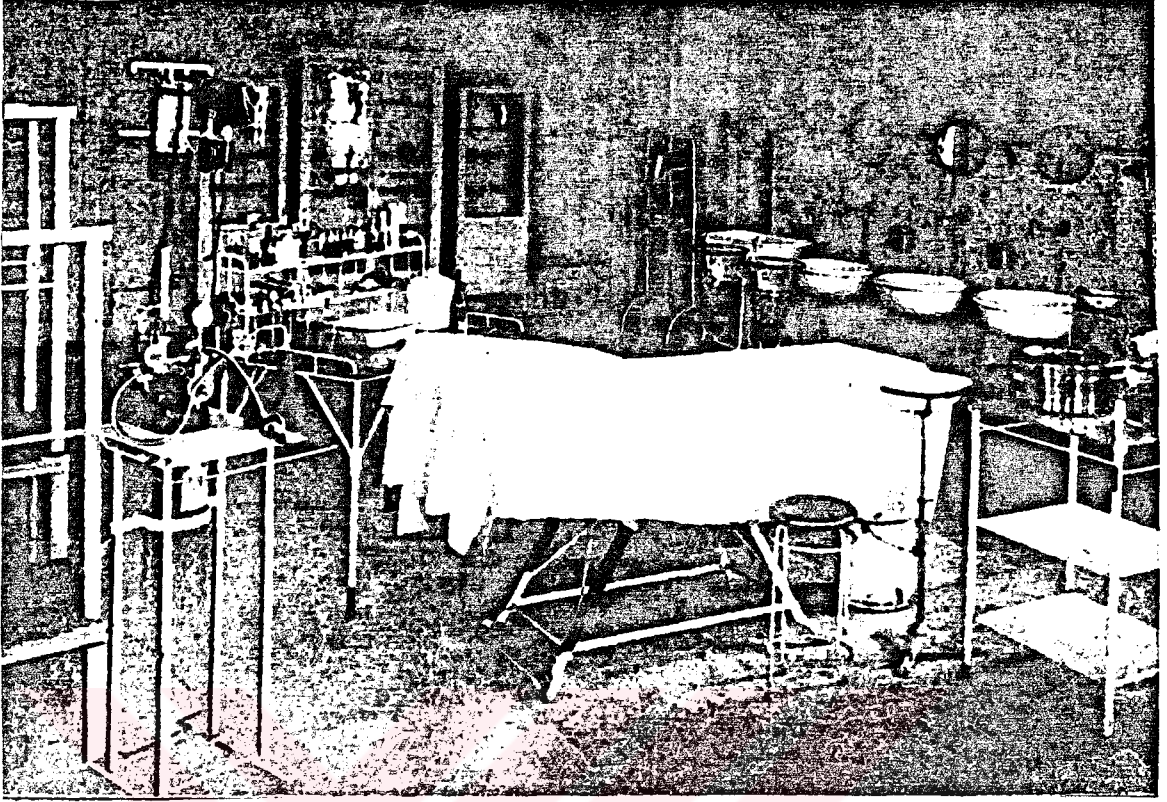
قدرغه خسته خانہ سی

Kadirga hastanesi (ss.122)

قدرغه خسته خانہ سی ہیئت صحیہ سی

Kadirga Hastanesi heyet-i sıhhiyesi. İkinci sırada oturanlardan Soldan beşinci Dr.Besim Ömer Paşa (ss.124)

Kadırga hastanesinde ameliyat salonu (ss.125)

dar Kadırga Hastanesine 663 yaralı ve hasta girdi. Bunların 369'u yaralı, 294'ü hasatydı. Yaralılarından 12, hastalardan 8 nefer öldü. 454 nefer şifa ile çıktı. O tarihlerde 187 nefer tedavi alıtnda idi.

Hastane kadrosu:

Sertabip	سوحای Bey
Operatör (fahri)	: Papa (پاپا) Efendi.
"	: Yahub (ياھوب) Efendi
Doktor	: Kapamacı (قياماجی) Efendi
Tıp Fakültesinde Asistan	: Bekir Zafer Efendi
" " "	: Fevzi Ahmet Efendi
Tıp Fakültesi talebelerinden	: Jozef (ژوزف) efendi
" " "	: Cevdet Ahmet Bey
Eczacı	: Asım Hamdi Efendi

Hastanede 16 hastabakıcı, 8 hademe ve meydancı çalışıyordu.

Kadırga hastanesinde fahrî olarak hizmet etmiş Müslüman ve Müslüman olmayan kişilerin isimleri ss.126'da kayıtlı.

Kadırga hastanesini ziyaret veya teftiş eden şahsiyetler hastane defterine hastane hakkındaki düşüncelerini yazmışlardı. Hindistan heyet-i sıhhiyesi müdürü Dr.M.Ensari(168) Rusya'da Ornbug (اورنبوغ)'da Vakit gazetesi muharriri Fatih Kerimof, Halide Edip, Osm.H.Ahmer Kadınlar Merkezi veznedar ve kâtibesi Nezihe Hanım, Sıhhiye müfettiş-i umûmîsi Ferik Emin Bey, Güney Afrika H.Ahmer Cemiyeti azalarından Hüseyin Davut, Seririyat-ı vilâdiye muallimi ve H.Ahmer Cemiyeti reis-i sânisî Dr.Besim Ömer Paşa ve daha birçok seçkin kişi hastanenin intizamı, hastaların bakımındaki mükemmeliyeti belirten düşüncelerini hastanenin özel defterine yazdılar (ss. 126-129).

Darülfünûn Hastanesi (ss.130)

İstanbul'a çok sayıda yaralı gelmeye başlaması üzerine Darülfünûn-ı Osmanî tatil edildi ve binası hastane yapılmak üzere H.Ahmer Cemiyetine verildi. Gerekli yatak takımları ve diğer malzemeleri alınıp, etibba ve memurları tayin edilerek 18 Teşrîn-i evvel 1328 (31 Ekim 1912)'de 400 yataklı bir hastane olarak açıldı ve hemen yaralılar kabule başlandı. Umulandan daha fazla yaralının gelmesi sebebiyle, binanın da yeterli büyüklükte olmasından faydalanılarak 200 yatak daha ilâv eedilerek 600 yatağa çıkarıldı.

Hastane açılışından Şubat osnuna kadar 2042 yaralı ve hasta kabul etti. Bunların 877'si yaralıydı. 501 nefer iyileştikten sonra taburlarına yollandı. 111'i malûliyetleri nedeniyle terhis edilip memleketlerine gönderildi. 11 kişi öldü, beş kişi diğer hastanelere gönderildi. O tarihte 249'u tedavi altındaydı. 1165 nefer de hasta efrâd-ı askeriyeydi. 242'si iyileştiklerinden taburlarına yollandı, 384'ü malûliyetleri nedeniyle terhis edildi, 208'i diğer hastanelere gön-

(168) Dr. Ensari Bey hakkında, Hind H.Ahmer'i bahsinde bilgi verilecektir.

derildi, 81'i öldü, o tarihte 250'si hastanede tedavideydi.

Hastane Kadrosu (ss.130-131)

Sertabip	: Dr.Ali Derviş Bey
Seroperatör	: Dr.Fikri Paşa
Operatör	: Dr.İbrahim Yusuf Bey
"	: Dr.Jak Barbut (ژاق باربوت) Bey
"	: Dr.İbrahim Hakkı Bey
Tabib-i müdavi	: Dr.Said Bey
"	: Dr.Bizazyan (بیرازیان) Efendi
"	: Dr.Necmeddin Bey
"	: Dr.Arif Bey
"	: Dr.Ali Bey
"	: Dr.Nesim Şavul (نسم شاول) Efendi
Masaj mütehassısı	: Abdullah Yusuf Bey
Sereczacı	: Kemal Bey
Eczacı	: Haçık (حاجیک) Efendi

Darülfünun hastanesinde fahrî olarak çalışanlar ss. 131'de belirtilmiş.

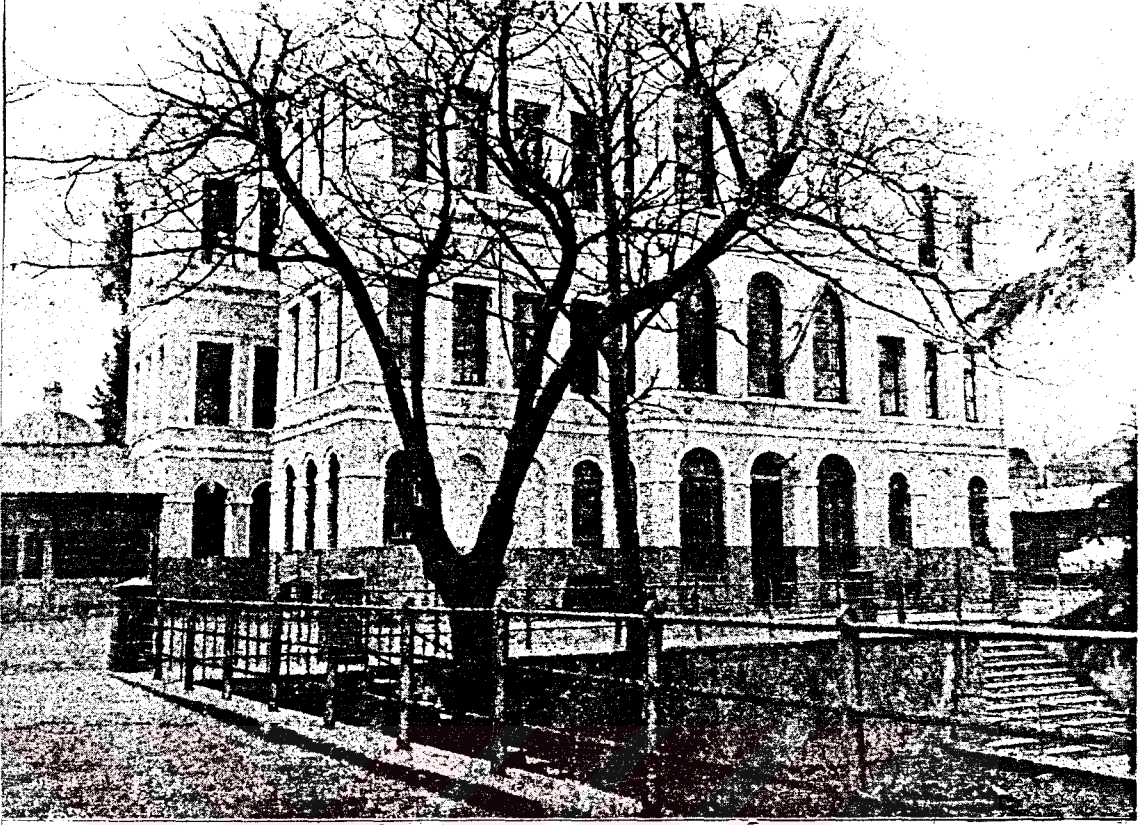
Hastaneyi ziyaret veya teftiş eden Sadrazam Kâmil Paşa, Darülfünun Umûm Müdürü Sami Bey, Sıhhiye-i Askeriye Reisi Mirliya Lâmbiki (لامبیکي) Bey, 1.Ordu Sıhhiye Müfettişi İsa Ruhi Bey, Sıhhiye 3.Şuba azasından Mirliya Fuat, Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Onur (انور), H.Ahmer Kadınlar Kısmı reisi Nimetullah Muhtar Hanım gibi seçkin kişiler hastane özel defterine izlenimlerini yazıdılar (ss.133-134, 215).

Vefa Hastanesi (ss.134)

Savaş sebebiyle Vefa İdâdîsi(169) tatil edildi ve boşaltıldı. Yerine H.Ahmer tarafından 150 yataklı hastane ku-

---

(169) Mekteb-i İdâdî: Yüksek okula hazırlayan okul.

هلال احمد وفا خسته خانه سی

H.Ahmer Vefa Hastanesi (ss.135)

ruldu. Heyet-i sıhhiyesi ve malzemeleri temin edilip 24 Teşrin-i evvel 1328 (6 Kasım 1912)'de açıldı ve hasta kabulüne başladı.

Açılış tarihinden Şubat sonuna kadar 523 yataklı ve hasta kabul etti. Bunlardan 246'sı yaralı, 377'si hastaydı. Bunların 281'i iyileşti, yaralılarından dört, hastalardan 32 nefer öldü, o tarihte 24'ü tedavi altındaydı.

Hastane Kadrosu:

Sertabip	: Dr.Ferit Bey
Operatör	: Dr.Nurettin Paşa
"	: Dr.Mehmet Emin Bey
"	: Dr.İzzet Fikri Bey
Tabib-i müdavi	: Dr.Cevdet Bey
"	: Dr.Aziz Fikret Bey

Selânik Hastanesi (ss.148-150)

Başkan savaşı başladığı zaman Selânik'te 200 yataklı bir hastane kurulması kararı alınmıştı. Büyük mükemmel bir bina olan İttihat ve Terakki Mektebi binası hastane haline getirildi. Malzemesi tamamlanarak yaralı askerlerin kabulüne başlandı.

هند هلال احمر خسته خانه سنده بر قفوش

Hind Hilâl-i Ahmer hastanesinde bir koğuş (ss.221)

Selânik istilâ edildiği zaman hastane yaralı ve hasta ile doluydu. Yunan ve Bulgar zabitanı buranın H.Ahmer'e ait olduğunu dikkate almayarak, mecbur oldukları hürmeti unutup hastaneyi zaptetmeye kalkıştırlarsa da operatör Mösyö Doroyufus (دوروفوس) 'un ecnebi olması ve konsolosları araya sokmasıyla hastane görevine devam edebilmişti.

Yaralılar tederîcen iyileşip çıkmışlarsa da hastane esir olmuş, Osmanlı asker hastalarıyla bir hayli muhâcir hastalarını kabul ve tedavi etmeye başlamıştı.

Hastane baştabibi Refet Efendi Selânîk'teki muhacirlerle yardım için itibarlı yabancılarla çalışarak bir komisyon teşkiline memur edildi. Cenevre'de Salîb-i Ahmer merkez-i umûmîsinden yapılan tavsiye üzerine kendilerine müracaat edilen Selânîk'te, İsviçre'li itibarlı tüccardan Mösyö ( )'un yardımıyla komisyon kuruldu. Bu komisyona çeşitli zamanlarda toplam 1500 Osm.L.sı gönderildi (ss. 228).

Hastane Kadrosu:

Müdür	: Dr.Nazım Bey
Sertabip	: Dr.Refet Efendi
Operatör	: Mösyö Dr.Doroyufus
Tabib-i müdavi	: Dr.Ziya Şadi Efendi
"	: Dr.Ziya Şadi Efendi
"	: Dr.Koçanu ( ) Efendi
"	: Dr.Salih Efendi
"	: Dr.Mustafa Efendi
Kâtip	: Edhem Efendi
Vekilharç	: Mehmet Efendi
Anbar Memuru	: Hüseyin Efendi
Eczacı	: Edhem Efendi
	: Yorgi ( ) Efendi

Beşi kadın olmak üzere 12 hastabakıcı çalıştırılan bu hastanede Hukuk Darülfünûnuyla çeşitli mekteplerin talebelerinden 25 Efendi fahrî olarak hizmet etti.

Edirne Hastanesi (ss.150-151)

Savaşın ilânından önce Edirne'de bir hastane kurulması için yer bulunması ve hazırlanması için H.Ahmer genel merkez azalarından Dr.bahattin Şakir Bey(170) delege sıfatıyla Edirne'ye gönderildi. Bahattin Bey'in girişimi ile istasyon civarında 300 yatak alabilecek olan Küçük Zabitan Mektebi H.Ahmer'e tahsis edildi. İstanbul'dan yatak, çamaşır vs. hastane malzemesi tedarik ve Etibbâ ve memuru temin edilmişse de tren hattının bozulması üzerine bunların Edirne'ye gönderilmesi mümkün olamadı. Bahattin Şakir Bey'e Osmanlı Bankası poliçeleriyle 2000 L.lık bir tahsisat verilerek hastane malzemelelerinin Edirne'den tedariki ve etibba ve gerekli memurların temini için yetki verildiğinden hastane açılabilirdi(171).

Edirne mahsur kaldığı müddetçe hastane hakkında ayrıntılı raporlar alınamadı, yalnız telsiz telgrafla bilgi alınabildi. 17 Teşrîn-i evvel 1328 (30 Ekim 1912) tarihli telgrafında Dr.Bahattin Bey, hastane ihtiyaçlarının tamamlandığını, fahrî olarak hizmet edecek altı şuvester(172) tedarik ettiğini, kâtip, aşçı, kapıcı herşeyi bulduğunu ve hastanenin muntazam bir şekilde çalışıp büyük hizmetler verdiğini, 17 Teşrîn-i sâni 1328 (30 Kasım 1912) tarihli telgrafında o vakte kadar hastaneye 650 yaralının geldiğini, bunlardan 30'unun

---

(170) Dr.Bahattin Şakir Bey: (1870-1927). İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesinde Tıp Kanunu (Adlî Tıp) Muallimi, H.Ahmer'in 1327 ve 1328'de teşekkül eden merkez-i umûmîsinde azalık yaptı. İttihat ve Terakki Fırkası reislerindendi. H.Ahmer tarafından altın madalya ile ödüllendirilmiştir. Berlin'de Ermeni komitacılar tarafından şehit edilmiştir. "E.K.Unat, İstanbul Darülfünununun Tıp Fakültesinin Kuruluşundan Cerrahpaşa Tıp Fakültesinin Kuruluşuna", s.326, Mazhar Osman, Sıhhat Almanakı.

(171) K.Özbey aynı eserinde yukarıdaki bilgilerle beraber diğer sağlık tesisleri hakkında da bilgi veriyor. Ayrıca Edirne'yi işgal eden Bulgarların esir olmuş subaylarımıza yaptığı korkunç mezalim de bu bölümde anlatılıyor. Cilt: I, s.106.

(172) Şuvester: Alman hemşirelere verilen isim.

öldüğünü, 240'ının halen yatmakta olduğunu, kalanının iyileştiğini ve 1800 L. nakit ile erzaklarının olduğunu, 10 Kânûn-ı evvel 1328 (23 Aralık 1912) tarihli telgrafında, hastanede 113 yaralı ve 19 hastanın tedavi altında bulunduğunu, bunların beş onu dışında hepsinin 15 güne kadar iyileşeceklerini ümit ettiğini, 13 Kânûn-ı sâni 1328 (26 Ocak 1913) tarihli telgrafında, hastanelerinin etrafına güllelerin düşmesine rağmen 200 hastayı barındıracak mahfuz yerlerin yapıldığını, 2 Mart 1329 (15 Mart 1913) tarihli telgrafında, hastaneleri için zahîre, ilâç ve 300 L.nakidi bulunduğunu, mevcut 243 hastanın sağlık durumunun iyi olduğunu, H.Ahmer'in katılmasıyla kurulan komisyonla kış için 10350 pamuklu mintan dağıtıldığını bildiriyordu (ss.151-152)(173)(174).

Üsküp Hastanesi (ss.152-154)

Üsküp'te kurulacak hastane için Cemiyet reisi Hüseyin Hilmi Paşa, şehrin merkezinde bulunan kendi binasını parasız

(173) Kızılay hastanesinde Dr.Bahattin Şakir Bey savunmada önemli rol oynadığı gerekçesi ile Kızılay müfettişi olmasına rağmen hapse atılmıştı. K.Özbey, Aynı eser, s.107.

(174) Bahattin Şakir Bey Edirne'de hapis edildiği günlerde ailesine yazdığı mektupların birinde şöyle diyordu: "6 Mayıs 1329 (19 Mayıs 1919), Kırk gündür zindandayım. Sıhhatim iyi. Bulduğum yerde mahpuslar, gerek İslâm, gerek Hıristiyan bana hürmet ediyorlar. Yedi aylık muhasara beni ihtiyarlattı. Halen hapis edilmemin sebebi ni anlayamadım. Çünkü sorguya çekilmedik. Fakat işittiğime göre Kalenin yedi ay mukavemet ve müdafaasını ben temin etmişim. Teşekkür ederim. Bu büyük şerefi bana verdiler. Eğer sözümün dinleneceği bir mevkiide bulunsaydım, Kale böyle rezilâne düşmezdi". ...Aynı mektubun arkasında 27 Mayıs tarihli ilâvede ".....Çocuğa iyi bakmaklığın bana olan muhabbetine de bir delildir. Yavruma "baba" lâkırdısından evvel "vatan" lâkırdısını öğret.....Edirne müdafaasında yegâne çalışan ben imişim... Yarabbi eğer hakikat olsa idi benim için ne şeref idi. "Alp"e bütün bu namdan büyük servet bırakabilir mi idim. Fakat heyhat....". Bahattin Şakir Bey, pederi Tahir Paşadan kalan serveti de memleketin hayrına sarfetmiştir. B.Şakir Bey H.Ahmer tarafından altın madalya ile ödüllendirilmiştir. S.Ünver, Dr.Bahattin Şakir'den bir Haber, Tıp Tarihimiz Yıllığı I, s.85-86.

olarak H.Ahmer'e tahsis etti. Burada bulunan Askerî Kulübü ve Vatan Kulübü boşaltılarak hastane haline çevirmek üzere sertabip Tefvik Reşidi Bey yollandı. Tefvik Reşîdî Bey savaş ilânından önce Üsküp'e giderek girişimde bulunmaya başladı. Binalar boşaltılarak Mekteb-i İdâdîden ödünç alınan 100 karyola konularak yatak ve yorgan malzemeleri tamamlandı. Üsküp eşrafından Kumbaracızâde Kemal Bey'in himmetiyle ayrıca halkın da yardımıyla diğer malzemeler de süratle temin edildi. Kumanova savaşından sonra 120 yaralı asker hastaneye kabul edildi. Daha sonra yatak sayısı 150'ye çıkarıldı. Kumanova yenilgisinden sonra Üsküp'ün tahliye edilip hükümete kalmamasına rağmen, Tefvik Reşidi bey orada kaldı. H.Ahmer hastaneleri görevine devam etti. İki Fransız hanımı hastabakıcılık yaptı.

Sırp komitacıları şehre girdikten sonra hastaneye saldırmak istemişler, ancak iki Fransız hastabakıcı madamı ile himaye için gelen konsolosluk kavasının müdahalesi ile hastane bir hücum ve işgalden kurtarılmıştı.

Daha sonra Sırp Hükümeti Cenevre Mukavelenâmesi hükümüne Osm.H.Ahmer hastanesinin vazifesine devam etmesine izin verdiğinden, hastane kadrosu yeniden tanzim edildi. Yaralı Osmanlılar iyileşip hastaneden çıktıkça yerlerine Sırp asker yaralıları ve hastaları kabul edildi. Sırpların itilâf veya cerh ile sokaklara attıkları islâm ahali yaralılarından toplanabilenler de hastaneye alınıp tedavi edildi.

İşgalden 20 gün sonra hastanede Osmanlı yaralı kalınamamıştı. H.Ahmer heyetinin görevi bittiğinden hastane Sırp ordusu sıhhiye müfettişi Suşfaloviç(*شونفالويچ*)'e teslim edildi.

Bir ay süreyle görev yapabilen Üsküp H.Ahmer hastanesine 120 asker ve 31 çeşitli Osmanlı yaralı kabul edilmiş, bunlardan yalnız beşi ölmüş, diğerleri iyileşmişti.

Hastane Kadrosu

Sertabip	: Dr.Tevfik reşidi Bey
Operatör	: Dr.İstavridis (استاوریس) Efendi
"	: Karayil (قرهیل) Efendi
Tabib-i müdâvî	: Dr.Mahmut Bey
"	: Kaziz (قازز) Efendi
"	: Sufut (صفت) Efendi
Eczacı	: Virli (ویرلی) Efendi
Serhastabakıcı	: Ahmet Şevki Bey (Dönüşte Yunanlılar tarafından esir alınmıştı).

Mekteb-i idâdî öğrencilerinden 20 Efendi, iki Alman kadını fahrî olarak hastabakıcılık yapmışlardı.

Gelibolu Hastanesi (ss.154-157)

Mütarekeden sonra savaşın tekrar başlaması ve Bolayır taraflarında müsâdme olacağını anlaşılmaya üzerine H.Ahmer Cemiyeti tarafından derhal buralarda kurulması için girişimde bulunulan hastanelerden biri de Gelibolu hastanesidir. Heyet-i sıhhiyesi tayin, tüm malzemeleri tamamlanarak 31 Kânûn-ı Evvel 1328 (13 Ocak 1913)'de İstanbul'dan Gelibolu'ya gönderildi.

Gelibolu Kızlar mektebi 50 yataklı hastane haline getirildi, eczane ve ameliyathanesi kuruldu, hastanenin karşısında bulunan bir han da etibbâ ve memurların ikamesine ayrıldı ve Kânûn-ı sâni (Ocak)'de hasta kabulüne başladı.

Hastaneye çok sayıda yaralı gelmeye başlaması üzerine 50 yatağın yetersiz olacağı anlaşıldı ve 70 yatak alabilecek olan Fransız Kız Mektebi ile Erkek Mektebinin bir kısmı hastane haline getirildi. Hastane 5 Şubat 1328 (18 Şubat 1913) de tüm malzemesi tamamlanarak 70 yatak ilâvesiyle 120 yatağa tamamlandı. Mektepte bulunan dört rahip ile üç rahibe hasta-

bakıcılık yaptı.

Kânûn-ı sâni sonuna kadar 104 yaralı ve sekiz hasta kabul edildi. Bunlardan bir zabitle 5 nefer öldü. 27'si iyileşti. 64'ü o tarihte İstanbul'a gönderildi.

Hastane Kadrosu (ss.156-157)

Sertabip ve operatör	: Dr.Rasim Ferit Bey
Tabib-i müdâvî	: Dr.Behçet Sabit Bey
"	: Dr.İhsan Arif Bey
Eczacı	: Eflâtun (افلاطون) Efendi
İdare memuru	: Tahsin Bey
Depo memuru ve vekilharç	: Hamit Efendi
Altı hastabakıcı	

Bu hastaneyi de ziyaret eden seçkin kişiler hastane özel defterine takdirlerini yazdılar. Bunlardan bazıları, Bahr-ı Sefid Boğazı Kuvvay-ı umûmiye Kumandanı Ferik Hurşit Bey, Gelibolu Kuvvay-ı umûmiye Sıhhiye Müfettişi Miralay Fuat Bey'di (ss.157).

Çanakkale Hastanesi (ss.157-159)

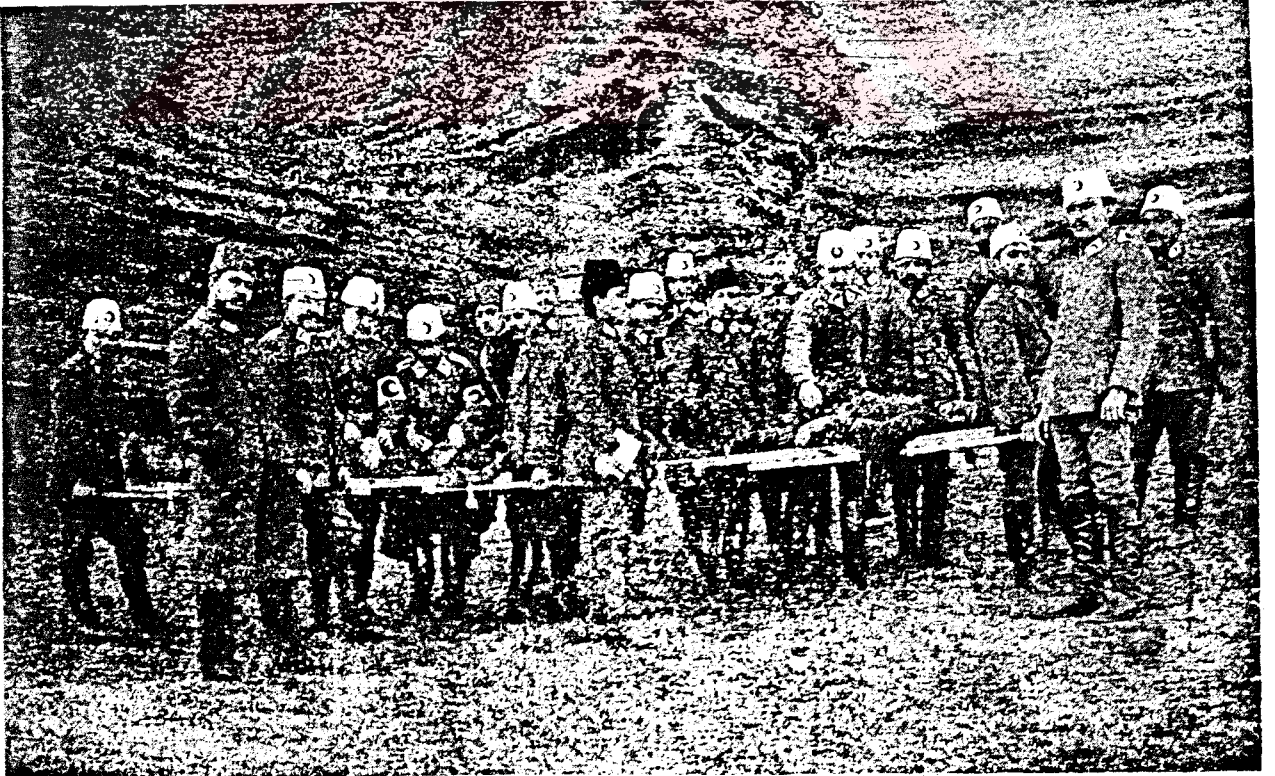
Bu hastane Gelibolu mintikasında savaş başlamasından sonra kuruldu. Hastane, İstanbul'dan gönderilen heyet-i sıhhiye ve malzeme ile 8 Kânûn-ı sâni 1328 (21 Ocak 1913)'de Çanakkale İdâdî Mektebi ve İttihat ve Terakki Klubünde 230 yataklı olarak açıldı.

Şubat sonuna kadar 521 yaralı ve hasta tedavi edildi. Bunlardan 223'ü yaralı, 298'i hastaydı. Yaralılardan dört, hastalardan 2 kişi öldü. 325 nefer iyileşti.

کلیبولی خسته‌خانه‌سی اوکنده هیئت صحیه‌سی

Gelibolu Hastanesi önünde heyet-i sıhhiye (ss.105)

H.Ahmer Gelibolu Seyyar Hastanesi Teskereci Talimleri(ss.272)

Hastane kadrosu

- Sertabip : Dr.Reşidi Bey (daha sonra Hüseyin Fehmi Bey)
- Operatör : Dr.Aduridis (آدوریدیس) Efendi
- Tabib-i müdâvî : Dr.Yusuf Ziya Efendi
- : Dr.Ahmet Efendi
- İdare memuru : Kenan Bey
- Vekilharç : Kadri Efendi
- Kâtip : (منظور قصبی) Efendi
- İki asistan, sekiz hastabakıcı ve aşçılarla beraber 20 hademe.

هلال احمر چناق نداه خسته خانہ سی ہیئت صحیہ سی

Hilâl-i Ahmer Çanakkale Hastanesi heyet-i sıhhiyesi (ss.164)

H.Ahmer'in Kurduğu Seyyar Hastane (ss.159-160)(175)

Sıhhiye-i Askeriyeden gösterilen lüzum üzerine idare heyetince 29 Kânun-ı sâni 1328 511 Ocak 1913)'de kabul edilen karara dayanarak 10. Kolorduyu takip etmek üzere İngiltere'-den alınan her türlü malzemesi mükemmel çadırlarla 100 yataklı bir seyyar hastane kurulup, kadrosu da tecrübeli H.Ahmer etibba ve memurlarından seçilip H.Ahmer'in Kemriç (^{کمریچ}) hastane vapuruyla 7 Şubat (20 Şubat)'da Gelibolu'ya sevk edildi.

Hastane geçici olarak Gelibolu'da Ermeni mektebine yerleştirildi. Etibba sevk edilmeyi beklerken Ermeni meclisindeki fakir hastaların tedavisini yaparak ahalinin takdiri ni kazandı. Hastanenin Münderis mıntıkasına nakil ve sevk olunması Gelibolu Kolordu Kumandanlığından yazı ile bildirildiğinden, 23 Mart 1329 (5 Nisan 1913)'de istenen mıntıkaya gönderildi.

Hastane Kadrosu

Sertabip ve Operatör : Dr.Hüseyin Fehmi Bey
Operatör muavini : Dr.Ertuğrul Bey
Tabib-i müdâvî : Dr.Recep Hayri Efendi
" : Dr.Mustafa Kâzım Efendi

---

(175) K.Özbey, Balkan Savaşı esnasında ordunun hizmetlerinin iyi organize edilemediğini, ordu ileri gelenlerinin bile sıhhiye bölüğü ile seyyar hastaneyi ayıramadığını hepsine birden "sıhhiyeci" denmekle yetinildiğini belirtiyor. Aynı eser, Clit: I, s.92.
Askerî sıhhiye teşkilâtında "seyyar hastaneler, sargı yerleri ve savaş alanından yürüyemeyecek veya geriye sevkine imkân bulunmayan vakaların taşınabilir duruma gelene kadar bakımlarını sağlamaya, menzil ve sabit hastanelerin yüklerini azaltmaya yarayan sağlık kurumu idi. Sıhhiye bölüğünün görevi yaralılara ilk yardımı yapmaktı. Yaralıları bölük sedye taşıyıcıları ile kıta sargı yerlerinden veya savaş alanından alıp büyük sargı yerlerine getirirlerdi. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Türk Asker Hekimliği, Cilt: II, s.329-336.

Eczacı : Mehmet Efendi
İdare memuru : Şevket Bey
Kâtip : İbrahim Hakkı Efendi
Bir asistan, yedi hastabakıcı, on hademe.

2- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yaralı Nakli İçin Vapur Kiralaması (ss.161-162)

Mütarekeden sonra tekrar başlayan savaşın Gelibolu'da olması sebebiyle H.Ahmer Gelibolu ve Çanakkale'de birer sabit hastane bir de seyyar hastane kurmuştu (ss.154-166)~~(176)~~. Cemiyet buralarda toplanacak yaralı ve hastaların İstanbul'a nakli için bir vapur hazırlanması kararı aldı.

Osmanlı "Seyr-i Sefâin İdâre-i Umûmîyesi" ile imzalanan 24 Kânûn-ı sâni 1328 (6 Şubat 1913) tarihli mukavelenâme hükmünce Kemriç vapuru Osm.H.Ahmer Cemiyeti emrine verildi. Her türlü masrafı cemiyet tarafından karşılanan bu vapurda gerekli değişiklik yapıлып 350 yaralı kabul ve tedavi edilecek duruma getirildi ve etibba ve memurları da tayin edilerek 25 Kânûn-ı sâni (8 Şubat) Cuma günü İstanbul'dan Şarköy'e hareket etti.

Vapur ilk seferinde Gelibolu'dan 198 yaralıyı rahat bir şekilde İstanbul'a getirdi. Fakat ikinci seferinde Çanakkale'den 540 yaralının vapura bindirilmesi hastaları rahatsız etmesine sebep olduğu için 350'den fazla yaralının bindirilmemesi uygun görüldü.

Yaralı ve hastaların vapurda 24 saatten fazla kalmaları, yolculukta da pansuman ve tedaviyi gerektirdiği için bir heyet-i sıhhiye, ayrıca aşçılar ve mutfak malzemeleri de ve-

(176) Dr.Cemil Topuzlu: (1866-1958). Ünlü bir Türk hekimi ve ülkemizde modern cerrahinin kurucusu. Tıp Fakültesinde hocalık, dekanlık ve İstanbul şehreminliği yapmıştır. Türkiye'de 1929'da kurulan Türk Cerrahi Cemiyetini kurular arasında. Çeşitli mesleki cemiyetlerde azalık yapmış, birçok ilmi eser yayınlamıştır. Cemil Topuzlu 95. sayfada zikredilmiştir. Daktilosirketinin hatası ile bu sayfaya konmuş.

rildi.

Kemriç heyet-i sıhhiyesi (ss.162)

Sertabip : Dr.Şevket Bey
Operatör : Dr.Akif Tevfik Bey
Eczacı : Yavr (*ياور*) Efendi
İdare Memuru : Cevdet Efendi
Kâtip : Ali Efendi
15 hastabakıcı

3- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Kolera Salgınında
Yaptığı Yardımlar

Balkan savaşında, Osmanlı ordusunun geri çekilmesi esnasında kolera salgını çıktı ve dehşetli bir şekilde yayılarak dördüncü beşinci günü binlere ulaştı (ss.201).

Bu bahiste H.Ahmer'in kolera salgınında yaptığı çalışmalara geçmeden önce, o felâket dolu günler hakkında bilgi almak için o zamanın Şhremini Dr.Cemil Topuzlu(176) ve Dr. Kemal Özbey'in eserlerinden kısa bilgiler vereceğiz.

Harbiye Nezâretinin emriyle Rumeli'ye gönderilmek üzere Anadolu'dan gelen askerler birkaç gün istirahat için Kartal ve civarına yerleştirilmişlerdi. Burada bulunan askerlerde kolera çıkması üzerine Şhremini Dr.Cemil Topuzlu Rumeli'ye asker sevkiyatının durdurulmasını istemişse de askerler karadan ve denizden Hadımköyü'ne gönderilmiş ve hastalığın yayılmasına sebep olunmuştu(177).

---

(177) C.Topuzlu, 80 Yıllık Hatıralarım, 2.bs.yi Yayınlayan, Husrev Hatemi-Aykut Kazancıgil, İst., 1982, İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, Rektörlük No: 2971, Dekanlık No: 96, s.124-131.

(176) Yazısı 94. sayfada

Hasta sayısı çok fazla olduğundan hastanelere alabildiğinin çok üzerinde hasta yatırıldı. Bakım bekleyen yüzlerce hasta yerlere serildi. İnsanların çoğu açtı. Hekimler açlıktan yuvarlananları koleralı sanıp öldükleri iyice anlaşılmasından üzerlerine kireç sütü döküp bu talihsiz insanların gözünü yaktı. Her taraf can çekişen bir yudum suya hasret kalanlarla dolmuştu. Hastaların bir kısmı İstanbul'a gönderildiğinden başşehir de hastalığa bulaştırılmıştı. Sarayburnu parkı çadırılı bir ordugâh olmuştu. Parktaki askerlerin hepsi açıkta ve bakımsızdı ve hergün yüzlerce koleralı buraya getiriliyordu(178).

C.Topuzlu bu zavallıları nasıl ve nerede tedavi etti-receğini düşünürken büyük camilerden faydalanmayı kararlaştırdı. Evkaf Nazırı Ziya Paşa'dan bazı camilerin Şehremanetine verilmesini istedi. Ziya Paşa Müslümanların ibadet yerlerinin pisletilmesine izin vermem diyerek bu teklife karşı çıktı. Bunun üzerine Cemil Paşa Sadrâzam Kâmil Paşa'ya müracaat etti. Kendisi vükelâ meclisine girerek, kışın ortasında bu aç, açık ve hasta insanların durumunu anlattı. Mecliste bulunan Ziya Paşa tekrar kendi fikrini savununca Şeyhülislâm Cemalettin Efendi "Bu fecî durumda değil camilerin birini, hepsinin koleralılara ayrılmasını taraftarım, bu hususta fetva bile veririm" dedi. Birkaç saat sonra Ayasofya, Sultanahmat, Şehzadebaşı camilerine el kondu. Halılar kaldırılarak koleralılar yerleştirildi ve camilerin etrafına sıkı bir askerî kordon konuldu(179).

İstanbul yaralılarıyla dolmuştu. Hadımköyü'nde ölümler hergün fazlalaşıyordu. Gülhanenin bütün asistanları cepheye sevk edildi. Vükelâ Bâb-ı Âlî'de, mecliste, evlerinde hatta halkın içinde ağlıyorlardı. Evkaf Nazırı Ziya Paşa Dolmabahçe Camiinde bayram namazı kılındıktan sonra hiçkırarak ağlamış

---

(178) K.Özbey, Aynı eser, s.95-119.

(179) C.Topuzlu, Aynı eser, s.124-131.

ve bu son hutbemizdir demişti. Ölüler elbiseleri ile gömülüyorlardı. Hekimler ayaklarında çizme, sırtlarında muşamba, kollarında kızılây kolluğu birer amele gibi gün doğuşundan gece yarısına kadar çalışıyorlardı. Bilgili hastabakıcı yoktu. Kıyamet gününü andıran ilk zamanlarda hastalara yiyecek olarak yalnız çorba, ilâç olarak da Acide lactique limonatası verilebiliyordu. Hasta çok hekim azdı. Felâket o kadar büyük şaşkınlık da o oranda büyüktü. Merkez kumandanlığı Sirkeci Garının ilân tahtasına "Allahını seven doktor Hadımköyü'ne gitsin" diye bir genelge yazmıştı. Bu emir ve isteğe uyan doktorlar fecaat alanına gelmişler, görev verecek bir makam bulamamış çaresiz kalmışlardı. En büyük nimet Kızılây çayevinin peksimet ve bir bardak çayından ve arasına verebildikleri çörek ve böreklerden faydalanabilmekten ibaretti(180).

Bu esnada parası olmayan şehremâneti için C.Topuzlu, Sahil Karantina İdaresine müracaat etti. Ecnebililerin elinde olan bu idarenin kasasında 300.000 altın olduğu paşa tarafından öğrenilmişti. Edip ve Doktor Cenap Şahabettin bu kuruluşun meclisinde azaydı. Onun da aracılığı ile Şehremanetine yiyecek ve ilâç alabilmesi için 20.000 L.lık hesap açıldı(181).

Cemil Paşa hatıralarında hastalığın Bulgarlar'a da bu laşarak geri çekilmelerine sebep olarak, koleranın bize yardımcı olduğunu belirtiyor.

O buhranlı ve zor zamanlarda H.Ahmer enfekte efradın bakımını, tedavilerini, iaşelerini, istirahatlerini temin işini üzerine aldı ve 3 Teşrîn-i sâni 1328 (16 Kasım 1912)'de çalışmalara başladı. Gerekli memurlar bulundu. Yemek pişirmek için Evkaf Nezaretinden ödünç kazanlar alındı. Çok miktarda ekmek ve erzak temin edildi. Yalnız Ayasofya Camiindeki hastalara iki günde 3.600 kıyye (okka) ekmek verildi (ss.201).

---

(180) K.Özbey, Aynı eser, s.95-119, C.Topuzlu, Aynı eser, s.124-131).

(181) C.Topuzlu, Aynı eser, s.130.

Tutulan bir istatistiğe göre birbiri üzerine ortalama olarak Nur u Osmaniye Camiinde günlük 1251 nefere, 6 Teşrin-i sâni (19 Kasım)'den 25 Teşrin-i sâni (8 Aralık)'ye kadar, Mahmutpaşa Camiinde 447 nefere, 8 Teşrin-i sâni (21 Kasım) den 24 Teşrin-i sâni (7 Aralık)'ye kadar, Sultanahmet Camiinde ortalama 1200 nefere Teşrin-i sâni'nin altısından (Kasım 19) sonuna kadar hergün nüfus başına bir kıyie ekmek, sabahları çorba, akşamları nohutlu ve patatesli et ile kavurmali veya söğüslü pilâv verildi (ss.202-203).

Camilerdeki efrâddan koleraya tutulanlar derhal kolera hastanesine sevk ediliyor, yerlerinde kalanlar zayıf ve bitap durumlarından kurtarılmaya çalışılıyordu (ss.203).

Çatalca hattı üzerinde kalan ve İstanbul'a sevk edilemeyen koleralı efradın tedavilerini temin için hastalığın en çok yaygın olduğu Hadımköyü'nde bir hastane yetmeyince Ayastafanos'ta(182) ikinci bir habtane, bu da yetmeyince İspartakule'de(183) üçüncü bir hastane açıldı (ss.204).

Kolera hastanelerindeki görevin ağır olması nedeniyle memurlara maaşları % 50 zamlı verildi. Koleranın tamamen atlatılmasından sonra mükemmel teşkil edilmiş bu hastanelerin yaralı ve hasta askerleri kabul etmek üzere Aliğa'da hastane haline çevrilmesi ve memurların maaşlarında diğer hastanelerin memurları derecesine düşürülmesi kararı alındı. Böylece kolera hastaneleri Aliğa'da H.Ahmer hastanesi tarafına geçerek savaşın sonuna kadar yaralı ve hasta kabul ederek tedavi yaptı.

---

(182) Ayastafanos: Yeşilköy.

(183) İspartakule: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yetkilileri ile yaptığım mülâkatta İspartakule'nin Hadımköy civarında olduğunu öğrendim.

Kolera Sebebiyle Açılan Hastaneler ve Kadroları:

Demirkapı Hastanesi (ss.136)

Kolera esnasında Sıhhiye Nezâreti tarafından Topkapı Sarayı içinde Demirkapı civarında barakalar kurularak 110 yataklı hastanelerde bir süre efrâd-ı askeriye tedavi edilmiş ise de kolera'nın ortadan kalkması üzerine yaralı ve hasta kabulüne başlandı. Daha sonra Sıhhiye Nezareti görevi ve ödeneği bittiği için hastaneyi kapatmak zorunda kalınca H.Ahmer Cemiyeti 1 Şubat 1328 (14 Şubat 1913)'de bu hastaneyi de sorumluluğuna aldı ve bir heyet-i sıhhiye tayin etti.

İspartakule Hastanesi (ss.140)

Bu hastane orduda kolera çıkması üzerine koleralı mıntikalara yardım için seyyar kolera hastanesi olarak kurulmuş, kolera'nın ortadan kalkması üzerine yaralı ve hasta kabulüne başlamıştı.

Hastanenin tümü 27 çadırdan meydana gelmişti ki dördü Almanya'dan alınmış, herbiri muntazam karyolaları ve masa takımlarıyla beraber 15 hasta ve mevkiilere ayrılmış iki hasta-bakıcı alacak büyüklükte, iki katlı, pencereli, en son sistem mükemmel çadırlardı. Aynı şekilde herbiri onar hasta alan diğer iki çadırdan biri bulaşıcı hastalıklara ayrılmış, diğeri erzak anbarı olarak kullanılmıştı. Bunlardan başka bir eczane çadırı, altı memur çadırı, sekiz direkli yemekane çadırı ve aşhane olarak kullanılan çadır vardı.

İspartakule hastanesi 27 Kânûn-ı evvel (9 Ocak)'de hazırlandı ve açıldı. Şubat sonuna kadar 237 yaralı ve hasta kabul etti. Bunlardan 22'si yaralıydı. Yaralılardan bir, hastalardan yedi ölüm olmuş kalanı iyileşmişti.

Hastane Kadrosu

Sertabip	: Operatör Dr.Aziz Bey
Tabib-i müdâvî	: Dr.Saffet Bey
"	: Dr.Mehmet Lütffi Bey
"	: Dr.Seri (سری) Bey
Eczacı	: Sulon (صولون) efendi
Eczacı muavini	: Abdülkerim Efendi
İdare memuru	: İsmayil Hakkı Efendi
Kâtip	: Bekir Sâmi Efendi

اسپارطه قله خسته خانه سنده عملیات چادری

İspartakule Hastanesinde ameliyat çadırı (ss.202)

Hadımköyü Hastanesi (ss.141-145)

Bu hastane kolera sebebiyle 5 Teşrîn-i sâni 1328 (8 Kasım 1912)'de 150 yataklı olarak seyyar hastane çadırlarıyla kuruldu. Her türlü malzeme ve edevat ve muzâdd-ı taaf-

fün (antiseptik), edviye ve âlât-ı tebhîriye (sterilizasyon aletleri) ve bilkimya tathîrât (bütün kimyasal temizleyiciler, dezenfektanlar) için çeşitli aletler, suları mikroplardan arındırmak için semaverler verildi. Tebhîr memurları tayin edildi. Hastaneye yalnız koleralılar kabul edildi. Barakalar ilâve edilerek 250 yataklı bir hastane haline getirildi. Koleranın ortadan kalkması ve kış mevsiminin şiddetlenmesi üzerine barakalar ihdas edilerek yaralı ve hasta kabulüne başlanmıştı.

Hastane kuruluşundan Şubat sonuna kadar çadırlarda, barakalarda yaralı ve zayıflardan toplam 1669 hasta ve yaralı kabul ve tedavi etti. Bunlardan yalnız 33'ü yaralıydı ve hepsi şifa ile çıktı. Hastalardan 1607'si iyileşti, 93 nefer öldü.

Hastane Kadrosu (ss.145)

Sertabip:	Dr.Burhanettin Bey
Operatör	: Dr.Servet Bey
Tabib-i müdâvî	: Ahmet Bey
"	: Moiz (مؤيز) Efendi
Eczacı	: İzzet Nazif Efendi
"	: Zeki Bey
İdare memuru	: Fuat Semih Bey
Kâtip	: İsmayil Efendi
Asistan	: Şemsettin Bey
Hastabakıcı	: Nurettin Hakkı Bey

Sekiz hastabakıcı ve dört hademe.

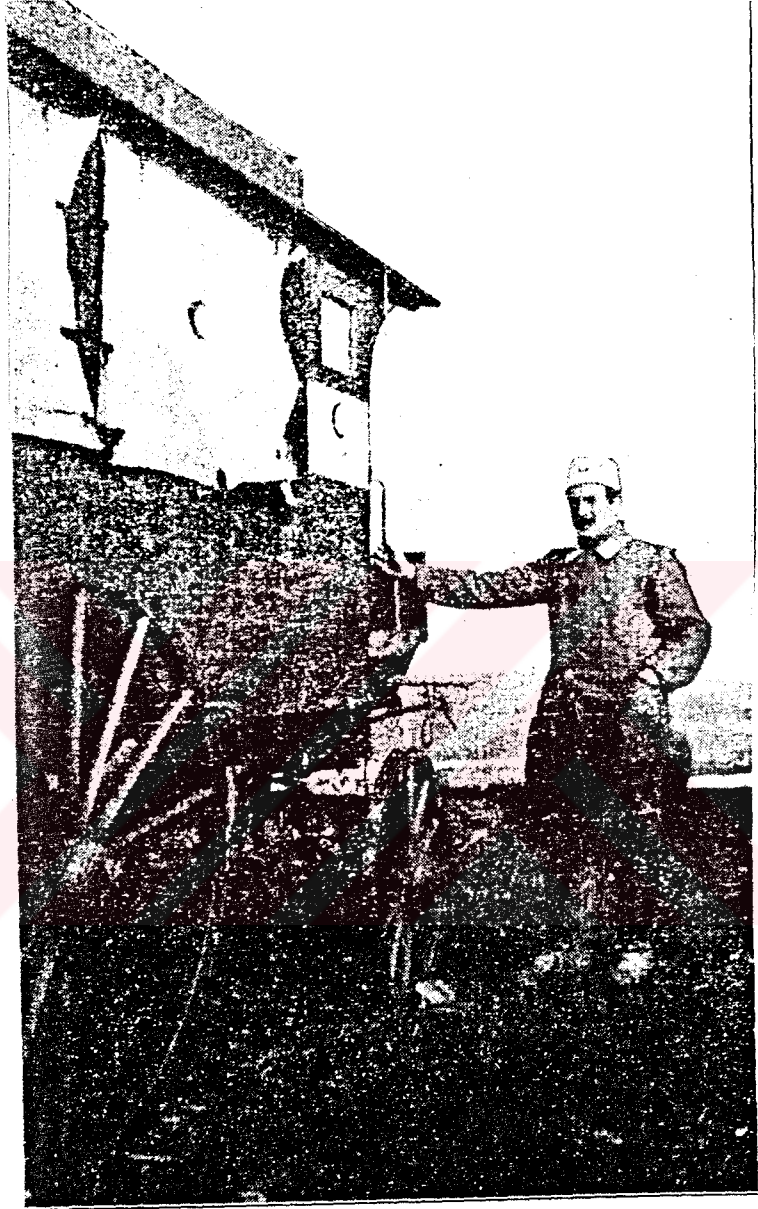
Bu hastaneyi de ziyaret veya teftiş eden şahsiyetler hastane özel defterine izlenimlerini yazmışlar. Hastaneyi ziyaret edenler arasında, Başkumandan vekili Ferik Ahmet İzzet Bey, Erkân-ı Harbiye Reisi Ferik Mehmet Hâdi Bey, Erkân-ı Harbiye Reis-i Sânisî Mirliya Ziyaeddin Bey, Çatalca Ordusu Sıhhiye Müfettişi Miralay İbrahim Abdüsselâm Bey, Karargâh Umûmî Sahra Sıhhiye Müfettişi Ferik Emin Bey de vardı.

H.Ahmer Hadımköyü hastanesinde mecruh nakli (ss.195)

H.Ahmer Hadımköyü hastanesi (ortada sertabip Burhanettin Bey)
(ss.262)

خادمکوی خسته خانه سنده خسته نقلیات آرابه سی

Hadımköyü hastanesinde hasta nakliyat arabası (ss.146)

هلال احمر آياستافونوس سيار خسته خانہ سی

H.Ahmer Ayastafonos seyyar hastanesi (ss.147)

Ayastafonos Hastanesi (ss.145-147)

Londra'dan alınan çadırlarla seyyar kolera hastanesi olarak 17 Teşrin-i sâni 1328 (30 Kasım 1912)'de Ayastafonos'-da Ponte mevkiinde(184) kuruldu ve açıldı. Başlangıçta 100 yataklı idi. Koleranın atlatılmasından sonra bu hastane yaralı ve hasta kabulüne başlayarak görevine devam etti. İngiliz Salîb-i Ahmer heyet-i sıhhiyesi tarafından kurulan ve sonra terk edilen civarda bulunan barakalardaki hastaneyi de kullanarak bir 100 yataklı, diğeri 40 yataklı olmak üzere iki kısımdan oluşan geniş bir hastane haline girdi. Şubat sonuna kadar 343 hasta kabul edildi. Bunlardan yalnız beşi yaralıydı. 40 ölüm oldu. 303 hasta iyileşti. 1329 (1913) senesine 14 hasta devr edilmiş.

---

(184) Ponte mevki: Büyük Çekmece.

Hastane Kadrosu (ss.146)

Sertabip	: Dr.Mehmet Emin Bey
Tabib-i müdâvî	: Dr.İskender Bey
Operatör muavini	: Dr.Emin Efendi
Muavin	: Serkis Kalust (سركيز قالوست) Efendi
Asistan	: Halil Efendi
İdare memuru	: Salih Efendi

Bu hastaneyi de ziyaret eden şahsiyetler hastane özel defterini yazmışlardı.

4- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Açtığı Aş Mevkiileri
(ss.120-121)(185)

Trenlerle sevk edilen yaralıların yolculukları esnasında istirahatlerini ve acil tedavi gerektiren tedavilerini temin için Avrupa'da aş mevkiileri kurularak büyük faydaları tecrübeyle görüldüğünden, H.Ahmer Cemiyeti de bu şekilde bir yardımın önemini takdir etti. Sıhhiye-i Askeriye ile konuyu görüşüp Çerkesköy'de, Çorlu'da, Lüleburgaz'da, Kuleliburgaz'da, Pavli Köyünde aş mevkiileri kurulmaya karar verdi.

Aş mevkiileri çeşitli yerlerden trenlerle İstanbul'a gönderilen yaralıların durdukları sırada, korunmuş bir yerde bulunan ve kendilerine çorba, çay vs. dağıtımı için kurulan çeşitli büyük çadırlardan meydana geliyordu (ss.140).

Aş mevkiilerinde yaralılara ekmek, çorba, çay, kahve, yoğurt, hatta icabında bisküvi verileceğinden her mevki için bir memur, bir aşçı ihtiyaca göre birçok dağıtım hademesi ta-

(185) "Kızılay ve bunun başlangıç devri Hilâl-i Ahmer devrelerinde memleketimizde harp ve sulh zamanlarında üç aşhane açmıştır. 1- Balkan Harbinde çeşitli yerlerde, 2- I.Cihan Savaşında belirli pekçok semt ve mahallerde. Bunlar Hilâl-i Ahmer devresindedir. 3- 1942'de ikinciden 30 sene sonra, bunu Kızılay açmıştır". S.Ünver, I.Cihan Harbindeki Hilâl-i Ahmer Aşhaneleri. Kızılay Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 13-14, Mayıs-Haziran, 1964, s.20.

yin edildi ve her türlü alet, malzeme, erzak ve gerektiğinde kullanılmak üzere pansuman malzemeleri verildi.

Daha sonra kolera çıkması üzerine her aş mevkiine bir doktor ve ikişer teçhiz memuru ile gerekli malzeme ve ecza verildi.

Sirkeci, Lüleburgaz, Pavli köyünde aş mevkiileri kurulduysa da tren yolunun kapanması ve bulgarların tecâvüzü üzerine bunlardan Lüleburgaz, Pavli Köyü aş mevkiileri İspartakule'ye ve Ayasatfanos'a nakledildi.

Bu aş mevkiileri özellikle Sirkeci'de hergün gelen yüzlerce yaralı ve hastanın ve bir aralık onbinlerce koleralının beslenmesine geceli gündüzlü çalışarak etkili bir hizmet vererek büyük başarı gösterdi.

5- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Muhacirlere Yaptığı Yardımlar ve Kurduğu Hastaneler

Balkan Savaşı nedeniyle Bulgar zulmünden kaçan müslümanlar Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli vilâyetlerine ve İstanbul'a muhâceret ettiler.

Birkaç gün içinde İstanbul çok acı bir manzaraya büründü. Bütün camiler, mescitler muhacirlerle doldu. İstanbul'daki dîni yapılar Edirne'nin büyük bir çoğunluğunu ve Çatalca sancağının ahalisini alamadığından binlerce muhacir, arabaları ve hayvanları ile sokaklarda kaldılar. Mevsimin kış olması ve yorgunluk gibi sebeplerle de muhâcirlerin bir kısmı hastaydı (ss.212).

H.Ahmer bu son derece acıklı duruma ilgisiz kalamazdı. Muhacirlere yardım için merkez-i umûmîde müzakereler yapıldı. Müzakerelerde, H.Ahmer Cemiyetinin, savaş zamanlarında yaralı askerlere yardım için kurulmuş bir müessesese olduğundan muha-

cirler için büyük fedakârlıklar yapılamayacağı, esas nizamnâmenin 5. maddesi hükmünce Osmanlı topraklarında savaşın felâketinden doğan bir durum meydana geldiğinde Cemiyet bir senelik varidatını geçmemek üzere uygun bir miktar meblâğı harca-yabileceği beyân ve Cemiyetin bir senelik vâridâtı 3-4000 L. dan ibaret olduğu ve bu sene savaş sebebiyle çeşitli yerlerden gelen paralar vâridât değil, fakat iâne olduğu ortada ise de iâne de vâridâttan olduğu ve muhâceret savaşın sonucundan olduğundan muhâcirlere mümkün olduğu kadar yardım etmek islâmî bir vazife olduğundan yardıma karar verildi (ss.212-213).

H.Ahmer bu sebeple olağanüstü kongreler yaptı. 26 Teşrîn-i sâni 1328 (9 Aralık 1912)'de ikinci olağanüstü kongre ikinci reis-i sâni Azmi bey'in başkanlığında toplandı. Bu toplantıda, yapılan hastaneler yanında muhâcir ve koleralı askerlere yardımın da vazife olduğu ve daha geniş bir görev yapılması için evvelce verilmiş 70.000 L. ödeneğe ilâveten 30.000 L. daha ödenek verilmesi istenmiş ve kabul edilmişti (ss.45).

15 Şubat (28 Şubat)'da üçüncü olağanüstü kongre gene ödenek talebi için reis-i sâni Besim Ömer Paşa'nın başkanlığında yapıldı. Yapılan bağışlar sonucu yardım yapacak duruma gelmiş olan H.Ahmer'den genel merkezin teklifi ile yaralılara yardım yapılması için 50.000 ve muhacirlere yapılan yardımın tevzii için de başkaca 50.000 Osm.L.sı ödenek verilmesi kararı alındı (ss.45).

Fakat H.Ahmer'in çalışmaları hastanelere yönelik olduğundan böyle dağınık bir muhâcir grubuna yardım yapacak elemanı yoktu. Şehremânetinin ise bu işleri yürütecek elemanı var parası yoktu. Muhâcirlere yardım ve iskân için Dahiliye Nezâretinin de onayı ile H.Ahmer Şehremânetine 7500 Osm. L.sı verdi (ss.214).

Bundan sonra muhâcirlerle intizamlı bir şekilde yardımda bulunmak için H.Ahmer teşkilâtlar kurmaya karar verdi. Savaşta şehit olan veya savaşta bulunan zâbitanın perişan olan ve kimsesiz İstanbul'a göç eden aile ve çocuklarına yardımda öncelik tanındı. Merkez-i umûmî üyelerden Dr.Celâlettin Muhtar Bey'in(186) büyük bir çalışma sonucu Haydarpaşa'da yeni

(186) Dr.Celâlettin Muhtar: (1865-1947). Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhane başkâtibî ve Tıbbiye ve Harbiye Mektepleri Edebiyat hocası Mehmet Muhtar Bey'in oğlu, Dr.Âkil Muhtar (Özden) ve Bateriolog Dr.Kemal Muhtar'ın ağabeyidir. Dr.Celâl Muhtar Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne'yi 1887'de bitirdikten sonra kuduz ve bakterioloji üzerine iki yıl çalışıp Paris'e gitmiş, orada ünlü hekimlerin yanında çalışmıştır. 1890'da el ve ayak parmakları arasında bulunan egzemaya ve frengiye benzeyen hastalığın etkenin Tricophyton olduğunu keşfetmiş, 1892'de bu araştırma ve buluşunu yayınlamıştı. Paris'ten dönüşünde Askerî ve Mülkî Tıbbiye deri hastalıkları ve frengi hocalığı yapmıştır. Meşrutiyetin ilânından sonra askerlikten, 1925'de 32 senelik hizmetten sonra hocalıktan çekilmiştir. Balkan ve I.Dünya Savaşları sırasında H.Ahmer'de umûmî müfettişliği yanında, o zaman Kantarcılar'da olan merkez anbarının idârî ve mâlî işlerini de yürütmüştür. Başarılı hekimliğinin yanında, H.Ahmer'i kısa zamanda ihya etmesiyle büyük bir iş adamı olduğunu da ispatlamıştır. Şehremaneti Muhacir Komisyonu iyi çalışmadığından H.Ahmer idare heyeti C.Muhtar'a muhacirlerin işlerini de havale etmiştir. Muhacirlere düzenli bir yardım sağlamıştır. Evkafa ait imaretlerin eski kazan ve kap kacaklarını bulup Sultanahmet, Nişanca, Ak-saray, Edirnekapısı, Topkapısı gibi büyük semtlerdeki camilerde mutfak teşkilâtı yaptırmıştır. Hekim, kâşif, teşkilâtçı ve idareci olan C.Muhtar için S.Ünver, "onun H.Ahmer'deki mesaisi sayfeler doldurur" demektedir. H.Ahmer tarafından Altın madalya ile ödüllendirilmiştir.

Feyhaman Duran'dan "...Karacaahmet'ten geçiyorduk. Bir mezar önünde durduk. Dediki, Benim de babam burada gömülü. Ölünce yanına gideceğim (Vefatında ayak ucuna gömülmüştür). Allah ne yaptınız derse, ben de fakire yardım için ömrüm boyunca çalıştım cevabını veririm" dedi. S.Ünver, "I.Cihan Harbindeki Hilâl-i Ahmer Aşhaneleri" Kızılay Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 13-14, Mayıs-Haziran, 1964, s.20-23. S.Ünver, "Hilâl-i Ahmer'in Kuruluş, İnkişafı ve Hizmetleri Tarihi Üzerine". Tıp Tarihi Yıllığı, I, s.83-85, E.K.Unat, Osmanlı imparatorluğunda Bakterioloji ve Viroloji, s.33-34, Dr.Celâl Muhtar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.Kızılay Celâl Muhtar Sayısı, Sayı: 26, 1947, Canlı Tarihler, Celâl Muhtar Özden Hatıraları, 1945.

inşa ettirmiş olduğu 15 apartmandan oluşan binalarını yıl sonuna kadar bu zâbitlerin ailelerine tahsis etmiş ve H.Ahmer Kadınlar Kısmı bu görevi üstlenmişti. Bunlara nafaka ve iâşe için her nüfusa günlük üçbuçuk kuruş verilmesi kararı alındı (ss.214). Fakat aileler çoğaldığı ve Haydarpaşa'daki apartmanlar yetmediği için zâbit aileleri Şehremâneti civarında Haşim Paşa konağına yerleştirildi. Daha sonra Çatalçeşme'de Şevket Bey'in Konağı bu amaçla kiralandı ve zâbit aileleri yerleştirildi (ss.214-215).

Bulgar zulmünden kaçanların çoğalması ve Şehremânetinde kurulan Muhâcir Komisyonunca bunların yardımına yetişilemeyerek birçoklarının sefaletе düşmesinden dolayı H.Ahmer merkez-i umûmîsi bu ızdırabı azaltmak için iki defa 5000, daha sonra 10000 ve tekrar kongre kararıyla 50000 L. ödenek verildi. Gerekli vesâit temin edildi ve eleman tayini yapıldı. Muhâcir komisyonu ile müzakere edilerek yardım yerleri tayin edildi (ss.215).

Cemiyet önce Yedikule dışındaki barakalarda ikamet eden 3800 nüfus muhacir ile 800 baş hayvanın iâşesinin sorumluluğunu almış ve mevsim dolayısıyla ot ve saman azlığı düşünülerek bunların her nüfusuna ve her baş hayvan için üçer kuruş hesabıyla yevmiye verilmesi ve 15 günlük yevmiyelerinin bir defada dağıtımı ve dağıtımın H.Ahmer memurları tarafından, Jandarmanın da hazır bulunduğu halde verilmesi kararı alınarak Genel Müfettiş Mehmet Ali Bey'in nezâretinde hemen dağıtıma başlandı (ss.215).

Diğer taraftan Sultanahmet, Davut Paşa, Cerrahpaşa, Murat Paşa camii ve civarında ve bazı yerlerde iskân olunan 500 nefer muhâcirin geçim ve idaresi de aynı şartlarda ve Eczacı Haki Bey'in nezaretinde H.Ahmer tarafından yapıldı (ss. 215-216).

Muhâcir işleriyle uğraşacak ayrı bir idare kurulmasına ihtiyaç duyuldu. İşin önemi, dağıtımın iyi yapılması dikkate alınarak genel merkez azalarından Dr.Celâl Muhtar Bey'in başkanlığında bir heyet teşkil ve çoğu muhacirlerden olmak üzere gerektiği kadar memur ve kâtip bulundu (ss.216).

Muhâcir sayısının artması ve çocuklar da dahil bir aile efradı ne kadar çok olursa bir arada bulunması sebebiyle her kişiye düşecek masraf miktarının azalacağı düşünülerek dağıtım konusunda bir usul kondu. Önceden her nüfus için günlük üçer kuruştan ayda 90 kuruş verilmekteydi. Daha sonra aile nüfusunun sayısına göre dağıtım için aşağıdaki nisbet kabul edildi ve uygulandı (ss.216):

	<u>Aylık</u>	
Bir nüfus için	90	Kuruş
İki nüfus için	180	Kuruş
Üç nüfus için	250	Kuruş
Dört nüfus için	300	Kuruş

Daha sonra kış mevsiminin geçmesi ile geçim kolaylığı sağlanınca dağıtım için kullanılan usul şu şekilde kabul edildi (ss.217):

	<u>Aylık</u>	
Bir nüfus için	90	Kuruş
İki nüfus için	180	Kuruş
Üç nüfus için	190	Kuruş
Dört nüfus için	220	Kuruş

Bundan fazla her nüfus için 30 kuruş zam yapılarak on kişilik bir aileye aylık 400 kuruş tahsis edildi ve bundan fazla aile maaşı verilmemesi kararı alındı (ss.216-218).

10 Kânûn-ı evvel 1328 (23 Aralık 1912)'den beri muhâcirlerin geçim ve iâşesini H.Ahmer sağlamaktaydı ve geçimi

sağlanan muhâcirlerin sayısı 15000'e ulaşmıştı(187).

Muhâcirlerin geçim ve iâşelerinin temini başlangıçtan beri intizamla ele alındı, yolsuzluğa sebebiyet vermemek için İstanbul'da yakını olmayan câmi ve mescitlere yerleştirilenlerin kayıtları yapıldı. Doğumlar ve ölümler kaydedildi. Hangi câmi ve mescitlerde kaç nüfus ve kaç aile olduğunu belirten sıra numarası Sâlnâmenin 212-225.sayfalarında belirtilmiştir.

Hilâl-i Ahmer Kadınlar Kısmı da muhâcirlere yardım etti. 10411 nefer muhâcire boyun atkısı, fanilâ, entari, don, gömlek, çuval, kundura verdi. Hamile olanlara lohusa takımı verildi (ss.225).

Ayrıca muhâcirlere verilmek üzere İstanbul'dan ve vilâyetlerden yardımseverler tarafından gönderilen hırka, entari, don, gömlek, çorap, havlu, çarşaf, yatak, yorgan gibi çamaşırlar geldi ve dağıtıldı (ss.225).

Edirnekapısı dışında arabalarda bulunan muhâcirlere bir defada 1800 küsur parça hırka, entari, don, gömlek, çuval verildi. Zincirlikuyu'da Atikalipaşa'da, Edirnekapısı civarında olanlara 1274 parça çamaşır verildi. Kadırga câmiinde, Sultanahmet'de diğer câmi ve mescitlerde ve çeşitli yerlerde bulunan muhâcirlere de gerek anbardan gerek Kadınlar Kısmı tarafından çamaşır, ayakkabı, yorgan, çarşaf gibi eşya dağıtıldı (ss.225).

Muhâcir Hastaneleri (ss.138-227)

Camilerde, Yedikule dışındaki barakalarda iskân edilen muhacirlerin bir kısmı kış mevsimi ve seyahat yorgunlukları nedeniyle hastaydı. H.Ahmer'ce iki seyyar tabip memur edildi. Bunlar hergün câmileri dolaşüyor, hastaların tedavileri için ilâç dağıtıyorlardı. Gebeler için bir ebe hanım bulundu(ss.225).

(187) Kanımızca bu sayı az. Çünkü Kızılay Celâl Muhtar Sayısında H.Ahmer'in 650000 muhacire yardım ettiği belirtiliyor.

Hafif hastalar buldukları yerde tedavi edilirken ağır hastalar için hastane tesisi kararı alındı. Parmakkapı'-da Erzurum Valisi Reşit Paşa'nın konağı kiralanarak 100 yataklı bir hastane haline getirildi ve 26 Kânûn-ı sâni 1328 (8 Şubat 1913)'de açıldı. Şubat sonuna kadar kadın kısmına 258 hasta alındı, 201'i şifa buldu, 16'sı öldü. Erkek kısmına 98 hasta alındı, 76'sı şifa buldu, dördü öldü.

Hastane Kadrosu

Sertabip	: Dr.İbrahim Bey
Tabib-i müdâvî	: Dr.Feyzullah Bey
"	: Dr.Cemal Bey
Eczacı	: Mehmet Hamit EFendi
Kâtip	: Ali Galip Bey

Hastanede dört kadın, beş erkek hastabakıcı ve iki kadın, bir erkek olmak üzere üç hademe vardı.

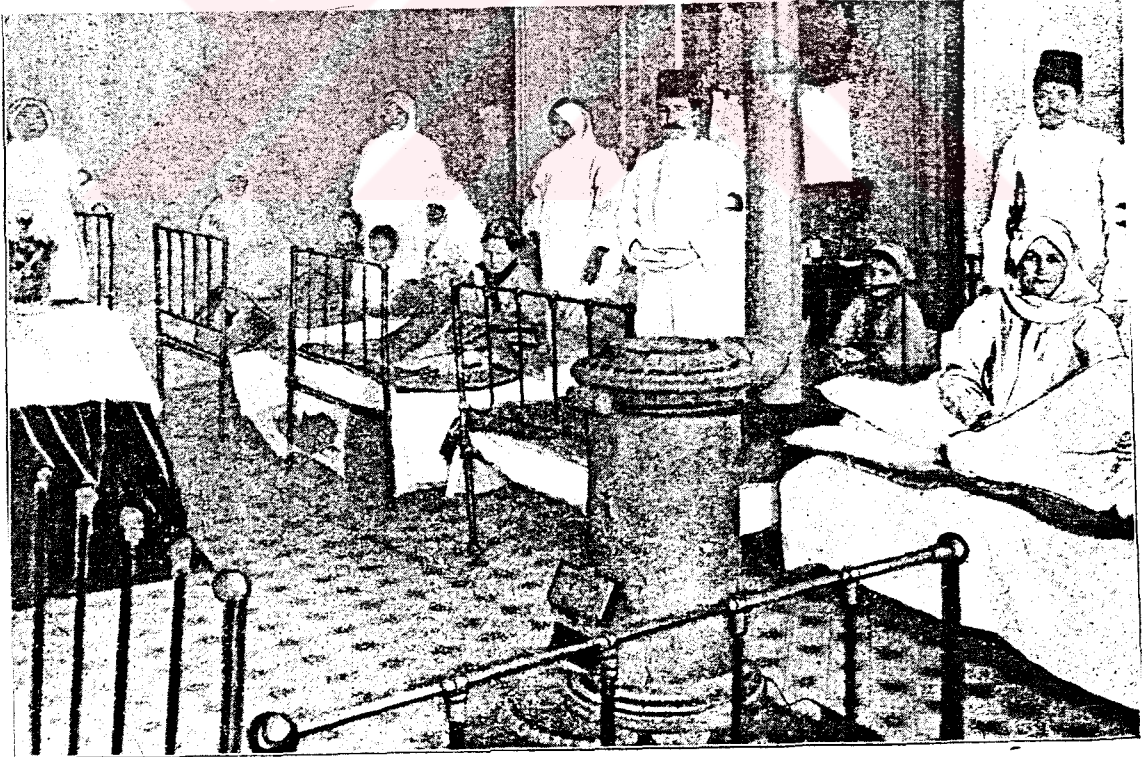
H. Ahmer Muhacirin Hastanesi (ss.301)

Ayrıca Selânik'te İttihat ve Terakki Mektebi binasında H.Ahmer'in kurduğu hastaneye de muhacirler kabul edildi (ss. 148)(bkz. Tez s. 84).

İstanbul Dışındaki Muhâcirlere Yardım

H.Ahmer yalnız İstanbul'a gelen muhâcirlere değil, diğer vilâyetlere gelen muhâcirlere de yardım etti. Gelibolu'ya gelen muhâcirlere yardım görevi genel merkez üyelerinden Adnan Bey'e verildi. Beraberinde 200 çuval peksimet, 20 çuval patates, muhtelif erzak, 1000 adet battaniye, 3000 çift çorap ve 200 Osm.L.sı gönderildi (ss.227-228).

Dedeagaç'ta bulunan muhâcirlerin de perişan oldukları dost bir ecnebinin bildirmesi üzerine itimat edilen bir Osmanlı dostu ecnebi aracılığı ile 390 L. ile 100 takım çamaşır ve elbise gönderildi (ss.228-229).

هلال احمر مهاجرين خسته خانه سی اناث قسی

H.Ahmer Muhâcir hastanesi İnas koğuşu (ss.310)

H.Ahmer Muhâcir hastanesinde lohusa koğuşu (ss.307)

Anadolu'nun muhtelif vilâyetlerine gelen ve zor durumda olan muhâcirler için yardım edilmesi için Bursa, Aydın, Ankara, Konya, H.Ahmer merkezlerinden bilgi istendi. Gösterilen ihtiyaca göre Bursa'ya 600, Konya'ya 200, İzmir'e 3000 l. gönderildi (ss.229).

Yanya'daki yaralı ve muhâcirler için bir dost devlet konsolosu aracılığı ile önce 500, daha sonra yaralıların nakli için 500 L. gönderildi (ss.229).

Bu makalenin basımı(188) sırasında H.Ahmer Cemiyeti muhâcirler için 60000 L. kadar masraf yapmıştı ve yardıma devam etmekteydi. Ayrıca bir muhâcir köyü yapıp iskân edilmesi için 10000 L. tahsis edilmesi konusu müzakere ve tetkik edilmekteydi (ss.229).

---

(188) Sâlnâme "makale" demekle beraber, kendini kastettiği anlaşılıyor.

6- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Balkan Savaşında
Yardım Ettiği Hastaneler

Balkan Savaşı esnasında H.Ahmer Cemiyeti'nin kurmayıp, yardımda bulunduğu hastaneler de vardı (ss.163).

Taşkışla Hastanesi (ss.163)

Askeriyece hastane haline çevrilmiş olan Taşkışla hastanesinin 2000 yatağı vardı. 20 Teşrin-i evvel 1328 (2 Kasım 1912)'de hasta kabulüne başlamış olan bu büyük hastane çeşitli şubelere ayrılmış, bazı kısımlarındaki yaralı ve hastaların tedavileri Salîb-i Ahmer'ler tarafından veya buraya sefa-retler tarafından teşkil edilmiş Salîb-i Ahmer heyet-i sıhhi-yeleri tarafından yapıliyordu.

Bu hastanenin masrafı Harbiye Nezâreti tarafından, yatak takımları ve çamaşır malzemeleri, aletler ve ilâçlar Osm. H.Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanıyordu. Şubat başından itibaren hastanenin malzeme masrafından başka süt, yoğurt, eczay-ı tıbbiye, pansuman malzemeleri ile birlikte hastabakıcı ve gerekli memur ilâve edildi.

20 Şubat 1328 (5 Mart 1913)'e kadar hastaneye 5481 yaralı ve hasta kabul olunmuştu.

Kandilli Hastanesi (ss.164-165)

Kandilli'de bazı yardımsever vatandaşlar tarafından yapılan girişim ile Prens Celâlettin Bey'in sarayının ağalar dairesi 50 yataklı bir hastane haline getirildi. 20 Teşrin-i evvel 1328 (7 Kasım 1912)'de açıldı ve Kânûn-ı sâni (Ocak) sonuna kadar yardımseverlerin iânesiyle idare edildi. H.Ahmer'ce bu hastaneye önceden çamaşır ve ilâç verilerek yardım edildi. Şubat başından itibaren tüm masrafları Cemiyet tarafından karşılandı. Hastaneye Şubat sonuna kadar 114 yaralı

kabul edildi, bunlardan beşi öldü.

Heyet-i Sıhhiye

Operatör : Dr.Tüpçiyân (طوپچيان) Efendi
Tabip : Dr.Rıza Abud Bey
Eczacı : Mösyö Şitder (شتدر)
Bunlardan başka fahrî çalışanlar da vardı.

Şişli'de Kalamov (قلاموڧ) Hastanesi (ss.165-167)

Şişli'de Süvari Karakoluyla karşısındaki Rıza Bey ko-
nağında Dr.Kalamov'un yardımıyla kurulan hastane Teşrîn-i sâ-
nî (Kasım) başında açılmıştı. Açıldığı zaman 45 yataklı olan
bu hastane daha sonra 60 yatağa tamamlandı. Hastanenin tesis
ve devamlı masrafları Dr.Kalamov'un aracılığı ile İstanbul,
İngiltere ve Hindistan yardımseverlerinin îâneleri ile, eşya
ve diğer malzemeleri H.Ahmer tarafından karşılanmıştı. Şubat
sonuna kadar hastanede 155 yaralı ve hasta tedavi oldu.

Hastane Heyet-i Sıhhiyesi

Sertabip : Dr.Kalamov
Tabib-i sani : Dr.İşmit (ایشمیت)
Tabip muavini : Tıbbiye talebesinden İshak Efendi.
Üç kadın ve dört erkek hastabakıcı

دوقتور قلامو و خسته خانہ می ہیئت صیہ سی و مجروحین

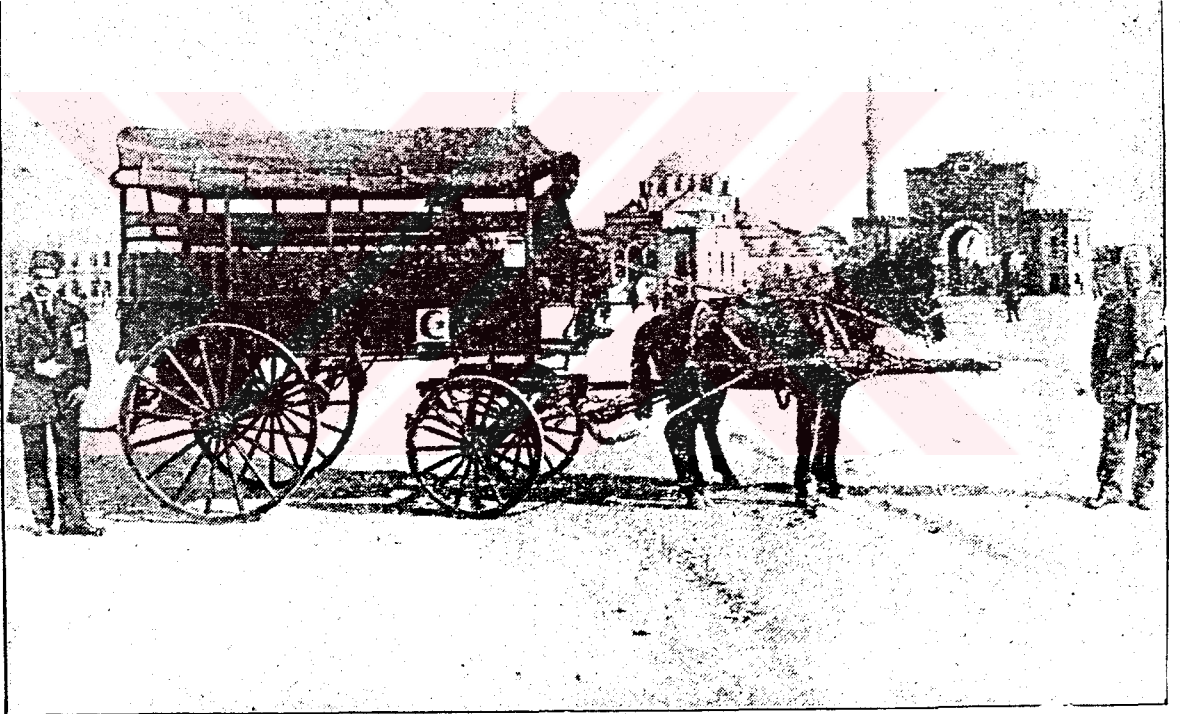
Dr.Kalamov hastanesi heyet-i sıhhiyesi ve mecruhin (ss.228)

7- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşında Sıhhiye-i Askeriye'ye Yardımı

Esas görevi asker yaralıların yardımına koşmak olan ve Sıhhiye-i Askeriye'ye yardım etmek olan Osm.H.Ahmer Cemiyeti, yardımlarını hem para hem de malzeme vererek yapmıştır.

Balkan Savaşında savaş yerlerine yakın yerlere hastane yapılması düşünülmüşse de ordunun geri çekilmesi ve yolların kapanması sebebiyle İstanbul'a 10000'i aşan sayıda yaralı geldi. Mevcut hastaneler yetmediğinden birçok kışla, karakol ve mektep hastane haline getirildi. Bu hastanelere para ve malzeme yardımı yapmak gerekiyordu. Bunun için Dahiliye Nezâretinin tavsiyesi üzerine Şehremânetinde kurulmuş olan Askeri Yaralılara Yardım Komisyonuna 7500 L., hasta ve yaralı askerler için inşaasına gerek görülen barakalar için 600 L., hasta nakli için Amerika'dan alınacak arabalar için 2500 L. verildi. Ayrıca H.Ahmer İstanbul'daki hastanelerin sayısını arttı-

rarak 950 yatağa çıkardı. Şehremâneti ve askeri hastaneler yataklarını arttırdıklarından ve birçok kışla, mektep, karakol hastane haline çevildiğinden malzeme ihtiyaçları vardı. Çeşitli zamanlarda gerek Şehremâneti vasıtasıyla, gerek doğrudan doğruya aralarında battaniye, yorgan, yatak, yastık, çamaşır takımları, karyola, don, gömlek, entari, çorap, terlik, doktor gömleği, hırka, maşrapa, kaşık, çatal, tencere, çorba kâsesi, oturak, güğüm, tepsi, el feneri, çadır, hasır, sedye, içi çinko kaplı tabut, gaz sobası, H.Ahmer bayrağı gibi malzemeleri verdi. Bu malzemelerin bir bölümü Hanımlar Kısımınca verildi (ss.205-211)(189).

هلال احمر جمعیتك صحیة عسکریه یه اهدا ایلدیکی خسته نقلنه مخصوص
ارابه لردن بری حربیه نظارتی میدانده

H.Ahmer Cemiyetinin Sıhhiye-i Askeriye'ye ihda eylediği hasta nakline mahsus arabalardan biri Harbiye Nezareti Meydanı'nda (ss.338)

(189) Malzemelerin nerelere ve kaç adet verildikleri ss.207-210. sayfalarda listeler halinde verilmiş.

هلال احمر جمعيتك صحیة عسكريه اهدا اليديكي خسته نقله مخصوص
اوتوز آرابه

H.Ahmer Cemiyetinin Sıhhiye-i Askeriyeye ihda eylediği
hasta nakline mahsus otuz araba (ss.342)

8- Balkan Savaşında Esirlere Yardım

Dr.Besim Ömer Beyefendinin de katıldığı Waşington Sa-
lîb-i Ahmer Kongresinde esirler konusu ele alınmış ve savaş
esnasında esir düşenleri aileleri tarafından gönderilecek eş-
yayı ulaştırmak, haberleşmelerini kolaylaştırmak, esirlere
verilecek îâneleri tevzi etmek üzere Salîb-i Ahmer merkez-i
umûmîlerine bağlı bir komisyon kurulması düşünülmüştü (ss.
231).

Balkan Savaşı çıkınca Cenevre'deki Uluslararası Salîb-
i Ahmer merkez-i umûmîsi ilk olarak esirlere yardım için
uluslararası bir müessese kurulması konusunda girişimde bu-
lundu. Merkez-i umûmînin kontrolü altında olmak üzere Belg-
rat'da İsviçre konsolosunun başkanlığı altında uluslararası
bir acenta kuruldu. Merkez-i umûmînin buna dair yazdığı 16
Teşrîn-i sâni (Kasım) 1912 tarihli genelge üzerine Osmanlı

H.Ahmer Cemiyeti merkez-i umûmîsınca durum dikkate alındı (ss.231).

Bu müessesenin Osmanlı savaş esirlerine de faydalı olacağı düşünöldüğünden Belgrat Uluslararası Komisoyuyla temas ve haberleşmek üzere İstanbul'da H.Ahmer'e bağlı "Üserâ Komisoynu" kurulması için 30 Teşrîn-i sâni 1328 (13 Aralık 1912)'de toplanan merkez-i umûmîde karar alındı. Bunun için bir komisoy kuruldu. Müracaatın çok olacağı düşünölerek Top-hane'deki eski merkez-i umûmî binası bu çalışma için tefriş edildi. Komisoy 1 Kânûn-ı evvel 1328 (14 Aralık 1912)'de gö-reve başladı (ss.232).

Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ' da esir olmuş zâbitan ve efradının künyelerinin bulunduğu defterlerin elde bulunması zorunlu idi. Belgrat'daki Komisoy aracılığı ile müttefik devletler Salib-î Ahmer merkezlerine teblîgat yapılarak esirlerin defterleri istendi. Burada da Harbiye Ne-zâretine müracaat edilip esir düşmüş Bulgarların defterleri alınarak Belgrat'a gönderildi. Çok çeşitli defalar müracaat ve tekrar tekrar yazılan yazılardan sonra esir defterlerinin bir kısmı geldi (ss.232).

Durum gazetelere ilân verilerek 2 Şubat (15 Şubat) ta-rihinden itibaren Komisoy müracaatları kabule başladı. Müracaat Salı ve Cuma günleri yapılıyordu. Kayıplar için yapılan müracaat Sâlnâme yazıldığı tarihte 4350'yi geçmişti. Fakat düşman ordularına esir düşen zâbitan ve efradın çokluğu karşısında ismi belli olanların sayısı çok azdı. Bu sebeple müracaat sahiplerinin yalnız 100 kadarının ismi defterlerde bulunup aileleri memnun edilmişti (ss.233).

İsimleri defterlerde bulunmayanlar için Belgrat Ulus-lararası Salib-i Ahmer Komisoyuna 300 mektup yazıldı, ancak 70'ine cevap alınabildi. Daha çabuk bilgi almak isteyen aileler için telgraf çekilerek bilgi istendi. İstenen 30 isme

karşılık 10 isim geldi (ss.233).

Gazetede ki ilân üzerine vilâyetlerden mektup ve telgrafla 600'ü aşkın müracaat oldu. Listede isme olanlar mektup hatta telgrafla ailelerine bildirildi (ss.234).

Ailelerden yollanacak hediyelerin yerlerine ulaştırmak için 1 Mart 1329 (14 Mart 1913)'dan itibaren çalışmalara başlandı. Paketler yerlerine gönderildi. İstilâ olan yerlerde düşmanların elinde kalan ailelerden bilgi almak isteyenler de komisyona müracaat etti. Derhal tahkikat yapılarak müracaat edenlere elde edilen bilgi verildi (ss.235).

Esir olanların aileleri arasında ilişki kurulması için kurulmuş olan bu teşkîlâtlar ilk defa uygulandığından ve her yeni girişimin başlangıcında görülen zorluklar doğal olduğundan arzu edildiği kadar başarılı olunamadı. Ancak birçok aileye de bilgi verilmiş ve endişeden kurtarılmıştı (ss.235-236).

Sâlnâme Üserâya Muâvenet başlığı altındaki yazıyı şu cümlelerle bitiriyor:

"Bu müessesatın âtîyyen daha müessir bir surette ib-râz-ı hidemât edebilmesi için hükümetler harbiye nezâretlerince ellerinde bulunan üserâ defterlerinin süratle tanzim ettirilerek Salîb veya Hilâl-i Ahmer merkezlerine tevdi olunmasına ehemmiyet-i mahsûsa atf edilmesi şâyân-ı temennidir" (ss.236).

F. BALKAN SAVAŞINDA ÖZEL HASTANELERİN KURULUŞU(192)

İstanbul'a çok sayıda yaralı gelmeye başlaması üzerine mevcut askeri hastaneler ve H.Ahmer hastaneleri yetmediğinden Sıhhiye-i Askeriyece birçok kışlalar, karakollar hastane haline çevrildi ve H.Ahmer Cemiyeti tarafından da mevcut hastaneler genişletildi. Ancak bunlar da yetmediğinden özel hastaneler kuruldu.

Teşvikiye Hasatnesi (ss.169-172)

Padişah emri üzerine her türlü masarfı kendileri tarafından karşılanacak, her türlü malzemesi mükemmel 100 yataklı bir Saray-ı Hümâyûn hastanesi 20 Teşrîn-i evvel 1328 (2 Kasım 1912)'de açıldı. Bu hastanede Şubat sonuna kadar 276 yaralı tedavi edildi. İki kişi öldü, kalanı iyileşti.

Aralarında Operatör muallim Cemil Paşa'nın da bulunduğu hastane heyet-i sıhhiyesi Sâlnâmenin 169-172. sayfalarında belirtilmiş.

Bebek Hastanesi (ss.172)

Mısır Hıdivinin annesi tarafından Bebek'te yaralılara mahsus bir hastane açılmıştı.

Kadıköyü Hastanesi (ss.172-174)

Kadıköyü Osmanlı Donanmasına Milli Yardım Hanımlar Şubesi tarafından toplam 1000 L. kadar iâne ile her türlü eşyası ve iâşesi temin edilerek Kadıköyü'nde Haydarpaşa tren yolu üzerinde Osmanlı İttihat Mektepleri binası 100 yataklı bir hastane haline getirildi ve mütareke zamanına kadar yaralı kabul etti.

Moda Hastanesi (ss.174)

Moda'da oturan Osmanlı ve ecnebi bazı hayırseverlerin topladıkları iâne ile Şifa Hastanesi içinde yaralı kabulü için 50 yataklı bir hastane açıldı ve mütareke sonuna kadar çalıştı.

فرار

Hastanesi (ss.174)

Moda'da Sen Josef Fransız mektebi hastanesinde yaralı

kabulü için evvelâ 10, daha sonra 25 yataklı bir hastane yaralılara bakmıştı.

Erenköyü Hastanesi (ss.174)

Erenköyü Münif Paşa köşkü ailesi tarafından yaralılara bırakılmış, hayırseverler yardım toplayarak hastane açılmış, mütareke zamanına kadar faaliyet göstermiştir.

طرف اشرف حضرت پادشاهیدن تأسیس بیوریلان خسته خانه هیئت صحیسی
[اورتدهه سرطیب حضرت شهریارى خیری بك افندی حضرتلری] .

Taraf-ı Eşref Hazret Padişahîden tesis buyurulan hastahane heyet-i sıhhiyesi (Ortada sertabip Şehriyârî Hayri Beyefendi hazretleri (ss.269)

والدہ خدیوی خستہ خانہ سی ہیئت صحیہ سی و خستگان عسکر یہ

Valide-i Hıdiv hastanesi heyet-i sıhhiyesi ve hastagân-ı askeriye (ss.327)

G. YABANCI ÜLKELERDE KURULAN HİLAL-İ AHMER'LERİN BALKAN SAVAŞINDA YAPTIĞI YARDIMLAR

Balkan Savaşında birçok ülkenin H. ve Salib-i Ahmer Cemiyetleri tarafından Osmanlı yaralılarına yardım için gönderilen heyet-i sıhhiye-i imdâdiye'nin hepsi Osm. H.Ahmer Cemiyeti tarafından karşılandı ve Sıhhiye-i Askeriye ile müzakere edilerek gerekli yerlere yerleştirildi.

Çadırları ve malzemeleri olanlar harp hattına yakın yerlerde seyyar hastaneler kurdu. Diğerleri ise İstanbul'daki hastanelerde hizmet etti (ss.176).

Mısır Hilâl-i Ahmer'i (ss.178)

Mısır'da hıdiv'in annesinin himayesinde ve hıdivin

kardeşi Mehmet Ali Paşanın başkanlığında oluşturulan H.Ahmer heyetinin Balkan Savaşında yaralıların ve muhacirlerin bakımında büyük yardımları olmuştur.

Birinci Heyet: (Hadımköyü Hastanesi (ss.178-191))

Teşrîn-i sâni (Kasım) başında İstanbul'a gelen heyet-i sıhhiye hastanelerini önce çadırlarla Sazlıbosna'da kurdu, daha sonra Hadımköyü'nde barakalar kurdu. Açıldığı 14 Teşrîn-i sâni 1328 (27 Kasım 1912)'den 17 Şubat (2 Mart)'a kadar bu hastaneye 294 hasta ve yaralı kabul edildi, 194'ü iyileşti, 20'si diğer hastanelere sevk edildi, 15'i hava tebdiline gönderildi, 9'u malûlen çıktı, 20'si öldü.

Heyet-i sıhhiyesinde beş hekim bulunan Mısır H.Ahmer'inin kadrosu ss.179'da kayıkl.

Bu hastaneyi de ziyaret eden şahsiyetler hastane özel defterine takirlerini yazmışlardı. Ordu Cerrah Müşaviri Kerim Sebâtî Bey, Çatalca Ordusu Sıhhiye Müfettişi Mirliya Abdüsselâm, sabık Dahiliye Nâzırı Talât Bey Özel defteri imzalayanlar arasında idi.

İkinci Heyet: Beylerbeyi Hastanesi (ss.181-185)

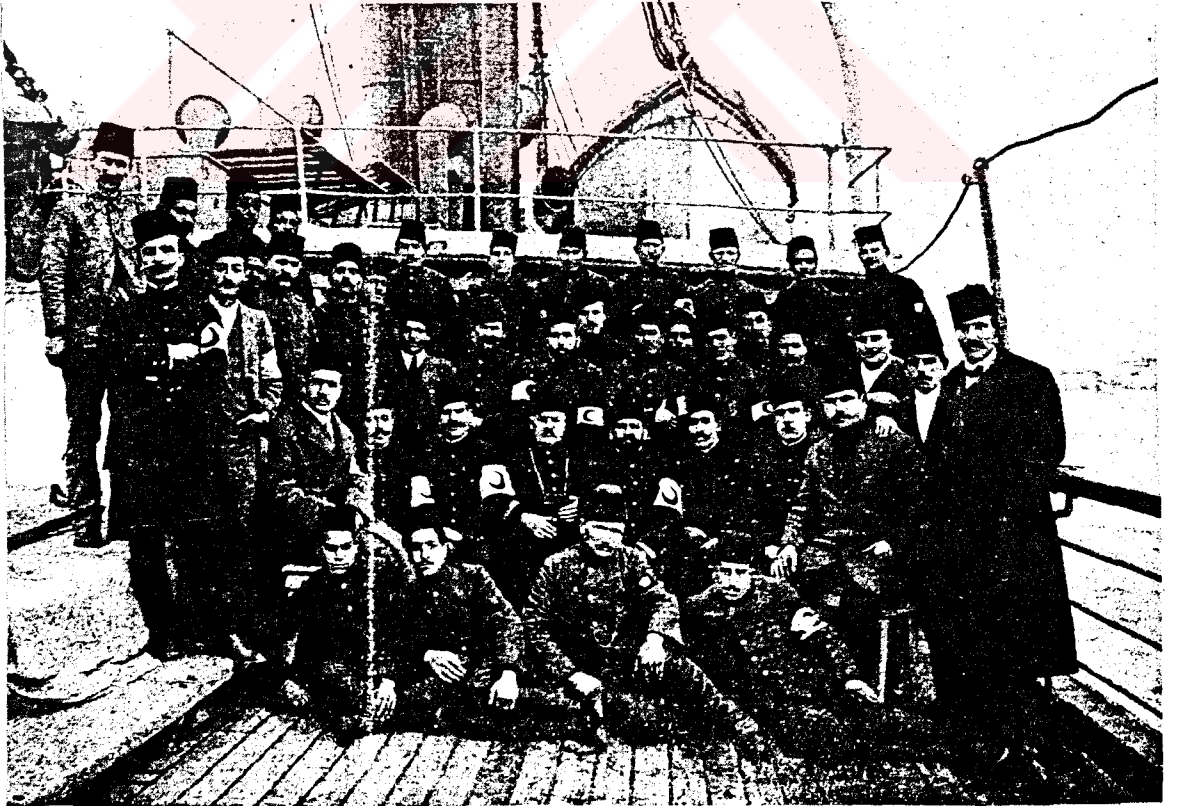
Mısır'dan gelen iki heyet 3 Kânûn-ı evvel (16 Aralık)'de Beylerbeyi'nde kurdukları 14 koğuş 200 yataklı hastanede 23 Şubat (8 Mart)'a kadar toplam 338 yaralı kabul etti. 135 kişi ameliyat edildi. Bunlardan altı kişi öldü, 270'i iyileşti(190).

(190) Alman Kızılhaç'ına ait üçüncü yardım ekibi de Beylerbeyi Sarayı yanındaki mektep binası yanında Mısır'lular tarafından kurulan 200 yataklı hastanede ikibuçuk ay çalışmış, Mısırlılar ülkelerine dönünce Vefa Lisesine taşınmışlar. Feridun Frik, "Alman Kızılhaçının Trablus ve Balkan Harplerindeki Sıhhi Yardım Hizmetleri Eserinden Memleketimize Ait Notlar". Dirim, Tom: XXX, Sayı: 8, Ağustos, 1955, s.345, Sayı: 9, Eylül, s.388.

مصر هلال احمر بكار بكي خسته خانه بي هئت سببسي

Mısır H.Ahmer'i Beylerbeyi hastanesi heyet-i sıhhiyesi
(ss.182)

"Bahr-ı Ahmer" Mısır H.Ahmer Cemiyetinin hastahane vapuru
heyet-i sıhhiyesi ve mürettebatı (ss.282)

Heyet-i sıhhiyesinde sekiz hekim, bir eczacı bulunan Mısır H.Ahmer 2. heyetinin kadrosu ss.183'de kayıtlı.

Üçüncü Heyet: Ayastafonos Hastanesi (ss.183)

14 hekim, bir eczacı, 12 erkek, 2 kadın hastabakıcı ve 3 hademeden oluşan bu heyet Ayastafonos'ta kiralanan evlerde 8 Kânûn-ı evvel (21 Aralık)'de 270 yataklı bir hastane kurdu. 23 Şubat 1328 (8 Mart 1913)'e kadar 370 yaralı ve hasta kabul edildi. Bunlardan 52'si öldü, 262'si iyileşip çıktı. Kalanı o tarihte tedavi altındaydı.

Dördüncü heyet: Maltepe Hastanesi (ss.183-185)

14 hekim, bir eczacı, 26 hastabakıcı ve hademeden oluşan bu heyet-i sıhhiye, Maltepe'de kiralanan binalarda 360 yataklı bir hastane kurdular ve 15 Kânûn-ı evvel (28 Aralık) de hizmete açtılar. 23 Şubat 1328 (8 Mart 1913)'e kadar 589 yaralı ve hastadan 63'ü öldü, 483'ü iyileşti.

Mısır H.Ahmer'inin heyet-i sıhhiyesi ss.184'de kayıtlı.

Mısır H.Ahmer'i yaralı ve muhacirleri Anadolu'ya nakletmek üzere beş tabip, bir eczacı, 23 hastabakıcı, iki hademeden oluşan heyet-i sıhhiye idaresinde 100 yataklı bir hastane vapuru teşkil etti. Bu vapur Selânik ile İzmir arasında çeşitli seferler yaparak 23 Şubat (8 Mart)'a kadar 1000 yaralı ile 10000 kadar muhâcir taşıdı.

Muhâcir Hastanesi (ss.184)

Mısır H.Ahmer'i muhâcir hastalar için Yedikule'de 570 yataklı bir hastane kurarak 8 Şubat (21 Şubat)'da açtı. İki tabip, iki eczacı, iki erkek, bir kadın hastabakıcı, iki hademeden oluşan heyet-i sıhhiye o tarihte görevine devam ediyordu.

Hindistan Hilâl-i Ahmer'i (ss.185-18)

Birinci Hint Heyeti

Londra'da tahsilde bulunan yardımsever Hint zenginlerinden oluşan bu heyet her masarfını kendileri karşılamıştır. Evvelâ Haydarpaşa Askerî Hastanesinde daha sonra Ömerli'de çalışmışlardı.

Birinci Hint heyetinin kadrosu ss.185'de kayıtlı.

İkinci Hint Heyeti

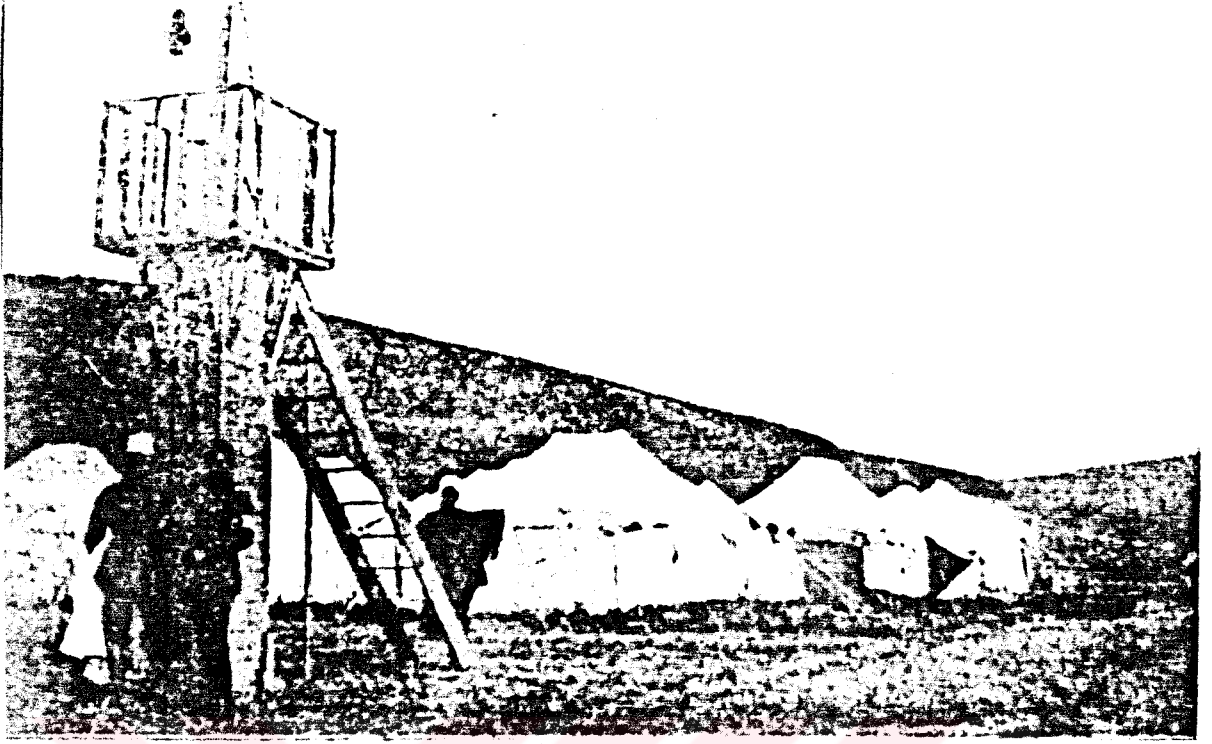
Hindistan'da Bombay şehri Cevâmi Nâzırlarından oluşan bir heyetin nezareti altında "İslâm Gençleri" ve "Ziyâ-ı İslâm" encümenleri tarafından toplanan iâne ile kurulan "Bombay Fıkara-i İslâmiyye heyet-i sıhhiyye'si 4 Kânûn-ı evvel 1327 (17 Aralık 1911)'de İstanbul'a geldi. Osm. H.Ahmer Darülfünûn hastanesine misafir kabul edilen heyet mütareke esnasında bir ay kadar bu hastanede 100 yatağın tedavisini üstlendiler ve 135 hasta kabul ettiler.

Seyyar hastane malzemeleri bulunan ekip 10 Kânûn-ı sâ-nî 1327 (23 Ocak 1912)'de Narinhan'da Çatalca civarında Ömerli mevkiinde 100 yataklı hastanelerini kurup hasta kabul ettiler. Hastane heyeti 28 kişi idi ve hepsi fahrî olarak hizmet ettiler.

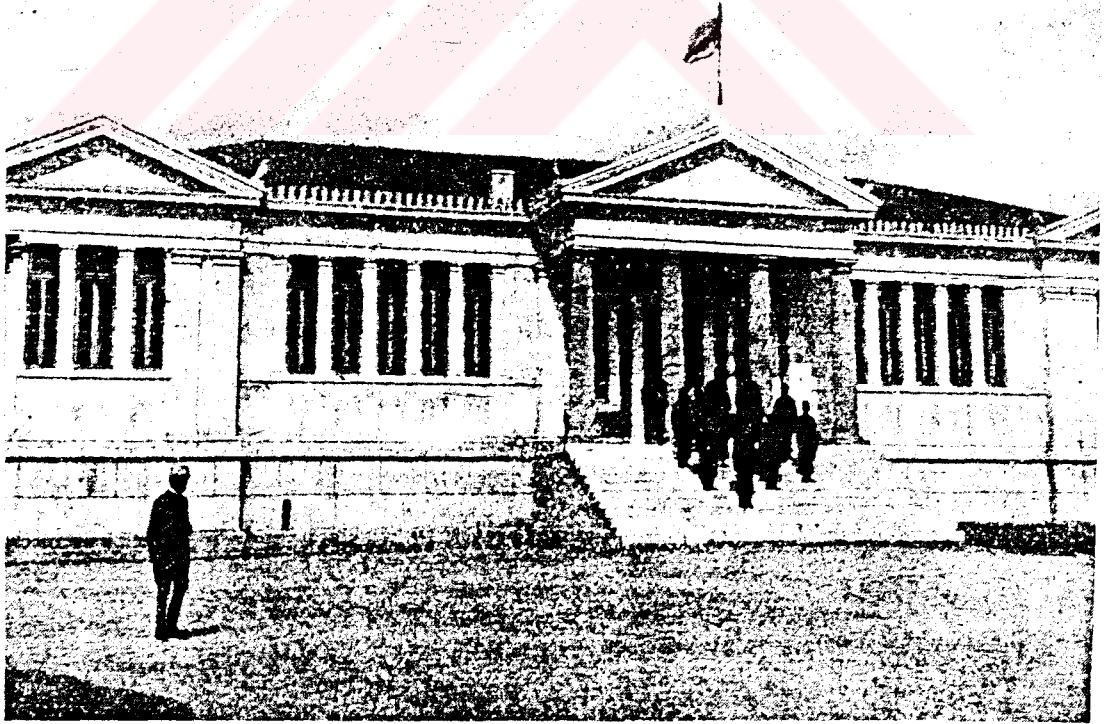
Kadrosu ss.186'da kayıtlı ikinci Hint sıhhiyesinin Ömerli'de kurduğu hastaneyi de birçok ümerâ ve zabitan(191) ziyaret ederek özel deftere takdirlerini yazmışlardı.

---

(191) Ümerâ: binbaşı, yarbay, albay rütbesinde bulunan فرمانlı subaylar. Bu rütbenin altında bulunanlara zâbitân, üstünderilere erkân denirdi. Ferit Devellioğlu, aynı eser.

Hindistan Bombay Fıkara-i İslâmiyye H.Ahmer heyet-i sıhhiyesinin seyyar hastahanesi Câmi-i Şerif ve minaresi (ss.323)

Çanakkale'de Hint H.Ahmer hastanesi ittihâz olunan bina (ss.207)

Üçüncü Hint Heyeti (ss.187)

Hindistan'da Umûm Hindistan H.Ahmer'leri tarafından "El-vefd-ül-tıbbi-minbilâd-il-hind" ismiyle Delhi merkezinde kurulup gönderilen bu heyet 27 Kânûn-ı evvel 1328 (7 Ocak 1913)'de İstanbul'a geldi. Bir müddet Kadırğa hastanesinde(192), daha sonra savaş hattında çalıştılar. İkinci defa savaş başlaması üzerine seyyar hastane ve heyet-i sıhhiyelerinin bir kısmı Gelibolu'ya gidip hastanelerini orada kurdu.

Sertabip Muhtar Ahmet Ensârî Bey'in(193) başkanlığında beş tabip, iki eczacıdan oluşan üçüncü Hint heyet-i sıhhiyesi ss.187'de kayıtlıdır.

Romanya Hilâl-i Ahmer Heyet-i Sıhhiyesi

Romanya'da oturan Osmanlılar tarafından teşkil edilen bir H.Ahmer heyeti savaş ilânından sonra İstanbul'a gelmişler, Darülfünûn H.Ahmer hastanesinde kendilerine ayrılan koğuştta 26 Teşrîn-i evvel 1328 (8 Kasım 1912)'den 19 Kânûn-i evvel 1328 (1 Ocak 1913)'e kadar yaralı ve hasta bakımında hizmet etmişlerdi.

Ayrıca Romanya Hükümeti tarafından görevlendirilen iki tabip de hizmet etmişlerdi.

---

(192) Bkz. tezin 78-81. sayfasına.

(193) Muhtar Ahmet Ensari Bey: Üçüncü Hint heyetinin başında İstanbul'a gelen Dr.Ensârî Bey gerçek bir Türk dostu idi. Balkan Savaşında hem hasta ve yaralılarla hem de muhacirlerle meşgul olmuştur. I.Dünya Savaşından sonra, İstiklâl Harbinde Türk Kızılay'ına iane toplamak için komiteler kurmuş, hatta bu komiteye Hind millî lideri Gandhi'yi de dahil etmişti. Büyük yardımsever, Türk dostu Dr.Ensârî Hind Müslümanlarının lideriydi. 30 Mayıs 1936'da ölmüştür. Hind millî lideri Gandhi Dr.Ensârî için "o bizim sağ kolumuzdur" dermiş. Besim Ömer Akalın, "Büyük Bir Dostumuzu Kaybettik". Uyanış, Servetifünun, Yıl: 46, Cilt: 80/16, No: 2082/397, 16 Temmuz 1936, s.114.

Romanya heyet-i sıhhiyesinin kadrosu ss.188'de kayıtlıdır.

İngiltere Hilâl-i Ahmer heyeti (ss.188-189)

Hindistan ricalinden Londra'da bulunan Emir Ali Hazretlerinin kılavuzluğunda kurulan bir sağlık ekibi savaş ilânından sonra İstanbul'a gelip Üsküdar'da Reşadiye kışlasında bir müddet yaralılara bakmışlar, mütarekeden sonra Üsküdar uzak olduğu için Ayastafanos'ta taşınabilir barakalarda bir müddet koleralılara bakmışlardı. Osm. H.Ahmer'i haftada 20 L. vererek kendilerine yardım etmişti.

İngiltere H.Ahmer heyet-i sıhhiyesinin kadrosu ss.185'de kayıtlıdır.

Umum Hint H.Ahmer heyeti reisi Doktor Ensârî Bey (ss.210)

Afrika-i Cenûbde Durban H.Ahmer heyeti.
Ortada Bohannesburg Başşehbenderi Ohannes bey, sağında
H.Ahmer heyeti reisi Davud Mehmed, sol tarafında.

H. BALKAN SAVAŞINDA SALİB-İ AHMER'LERİN YARDIMLARI

Romanya Salib-i Ahmer Heyet-i Sıhhiyesi (ss.191)

Bu heyet bir seyyar hastane ile İstanbul'a gelmiş, Osm..H.Ahmer ve Sıhhiye-i Askeriye kararı ile Dedeagaç'a hastanelerini kurmak üzere Avusturya Levyid vapuru ile gönderilmiş, ancak vapur Dedeagaç'a ulaştığı gün Bulgar eşkiyaları kasabaya gererek katliama başladıklarından vapurdan kimse çıkamayıp aynı vapurla Triyeste'ye dönmüşler, o sırada mütareke imzalandığından Romanya'ya geri dönmüşlerdir. Romanya Salib-i Ahmer heyet-i sıhhiyesi s.191 de kayıtlıdır.

Alman Salîb-i Ahmer Heyet-i Sıhhiyesi (ss.191)

Gümüştuyu Hastanesinde hizmet etmiş bulunan Alman Salîb-i Ahmer'ine mensup heyet iki tabip ile İstanbul Alman tebası yardımseverlerinden meydana gelmişti. Kadrosu ss.192'de kayıtlıdır(194).

İngiliz Salîb-i Ahmer Heyet-i Sıhhiyesi (ss.189-190)

Müdür majör Villi (*ویلی*) ile müdüre Madam Villi yönetiminde İngiliz Salîb-i Ahmer heyet-i sıhhiyesi 12 tabip, 11 asistan ve 43 hastabakıcı ile 22 Teşrin-i evvel 1328 (4 Kasım 1912)'de İstanbul'a geldi. Bu heyet Osm.H.Ahmer'ince tüm malzemeleri tamamlanmış ve hastane haline getirilmiş olan Sanayi-i Nefîse mektebine yerleştirildi.

Bu heyetin bir kısmı Dr.Anderson (*اندerson*) başkanlığında Çatalca civarında Alibey Çiftliğine, bir kısmı da Dr.Hurt (*هورت*)'un başkanlığında Beykoz'da bir hastane kurdular. Bu heyet ayrıca Ayastafanos'ta bir kolera hastanesi idare etti. Bu şube daha sonra Kaligrata(195)'ya nakledildi. Dört evde 40 yataklı bir hastane kuruldu. Sanayi-i Nefîse mektebindeki bu hastane Şubat sonuna kadar 212 yaralı ve 121 hasta kabul etmiş, bunlardan 196'sı iyileşmiş, 61'i ölmüştü.

---

(194) Feridun Frik, Dirim Mecmuasında yazdığı adı geçen makalesinde, Balkan Savaşı sırasında Almanya'dan üç sağlık heyeti geldiğini, birinci heyetin Gümüştuyu Hastanesinde, ikinci heyetin Çemberlitaş'taki İstanbul Kız Lisesinde, üçüncü heyetin önce Beylerbeyi'ne Mısır Hilâl-i Ahmer'inin kurduğu hastanede, daha sonra Kızılay'ın Vefa Lisesinde kurduğu hastanede çalıştığını belirtiyor. Tom: XXX, Sayı: 8, Ağustos, 1955, s.345-351, aynı makalenin devamı Sayı: 9, Eylül, s.388-392 (Bu konu için bkz. tezin sayfasında, Vefa Hastanesi kısmına).

(195) Kaligrata: Florya.

Alibey Çiftliği şubesi 49 hasta kabul etmiş, biri ölmüş, 48'i iyileşmişti.

Beykoz şubesi 98 hasta kabul etmiş, bunlardan 53'ü vefat etmiş, 45'i iyileşmişti.

Kaligrata şubesi 50 hasta kabul etmişti.

Belçika Salib-i Ahmer Heyet-i Sıhhiyesi (ss.193)

Savaş ilânından sonra etibbadan meşhur Profesör Depaj (د. پاج)'ın aşkanlığında Belçika Salîb-i Ahmer'i tarafından yollanan heyet hastane haline çevrilmiş olan Taşkışla'da bir kısım hastanın tedavisini mütarekeye kadar sürdürmüşlerdir. Muallim Dopaj, eşi ve mahdumunun hastalara büyük yararlıkları oldu.

Belçika Salib-i Ahmer heyet,i sıhhiyesi ss.193'de belirtilmiştir.

İsveç Salîb-i Ahmer Heyet-i Sıhhiyesi (ss.193-196)

Bu heyet Harbiye Mektebi hastanesinde bir koğuşun tedavisini üstlenmiş, mütareke zamanına kadar kalmışlardı. İsveç Salib-i Ahmer kadrosu ss.196'da belirtilmiştir.

Amerikan Salîb-i Ahmer Heyeti (ss.196-197)

Bu heyet Taşkışla hastanesinde çalışmış olup, Amerika Salib-i Ahmer'i İstanbul şubesi tarafından 6 Teşrîn-i sâni 1912 (19 Kasım 1912)'de kuruldu. 112 adet yataklarında Şubat sonuna kadar 320 nefer baktılar, bunlardan dört nefer öldü. Amerikan Salîb-i Ahmer heyetinin kadrosu ss.196'da belirtilmiştir.

Bu heyetten başka Amerikalı Dr.Duvet (دووت) ve eşi, beş hastabakıcı kadın H.Ahmer Vefa hastanesinde hizmet etmişlerdi.

Felemenk Salîb-i Ahmer Heyeti (ss.197)

Teşrîn-i sâni'de İstanbul'a gelen bu heyet Sıhhiye-i Askeriyece hastane haline çevrilen Harbiye Mektebi hastanesinde 100 yataklı bir kısmın bakımına 27 Teşrîn-i sâni'de başladılar. Mütareke sırasında da hizmet eden bu heyet 165 yaralı ve 20 hastayı tedavi etti. Bunlardan 92'si iyileşti, dördü vefat etti, kalanı o tarihte tedavi altındaydı. Kadrosu ss.197'de belirtilmiştir.

Fransız Salîb-i Ahmer'i Heyetleri (ss.198-200)

Fransa Hükümetinin İstanbul Sefiri Mösyö Bumbar (بومبار) ın başkanlığındaki heyetin birincisi Etfal Hastanesinde, ikincisi Padişah tarafından kurulan Teşvikiye hastanesinde, üçüncüsü Harbiye Mektebi Hastanesinde hizmet ettiler. Kadrosu ss.200'de belirtilmiştir.

Rus Salib-i Ahmer Heyet-i Sıhhiyesi (ss.200)

Bu heyet St.Nikola Hastanesinde görev yapmıştır. Kadrosu ss.200'de kayıtlıdır.

I. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ANBARI

Hayır kurumunun ilk görevi Sıhhiye-i Askeriye'ye yardım etmek olup, hükümetle haberleşerek ordunun hizmetine heyet-i sıhhiye teşkil etmektir. Bu heyetlerin çeşitli çalışma şekilleri vardır. İlki, savaş meydana gelecek mintikalara yakın şehirlerde sabit hastane kurmak, ikinci olarak, orduları takibetmek üzere çadırlarla seyyar hastaneler kurmak, üçüncü

olarak savaş saflarına kadar sokularak yaralıları toplamak, ilk yardım mıntıkalarına ve hastanelere hasta göndermek için sedyeciler kullanmak (ss.289).

Bir savaş olduğu zaman bunların yapılabilmesi için barış zamanlarında ciddi olarak çalışmak, başşehre ve ordu gerilerinde hudutlara yakın yerlere içinde yüzlerce yataklık hastane kurmaya yetecek malzeme bulunan anbarlar gerekir (ss. 289).

Osm.H.Ahmer Cemiyeti 1328 (1912)'de toplanan ikinci meclis-i umûmîsinde iyi bir anbar kurulması kararı almış ve bu amaç için içinde hastane, hastabakıcı mektebi ve anbar tesis edilmesi için geniş bir arsa alınmasına karar vermişti. Zeytinburnu'nda tren yolu üzerinde, sahilde yüzbin arşın (bir arşın takriben 68 cm'dir) büyüklüğünde bir arsa 82550 kuruşa alındı. Bu arsa üzerinde bir anbar yapılması için hazırlıklar yapılırken savaş ihtimali kuvvetlendiğinden anbar yapılmasını bekleyecek zaman yoktu(196). Soğukçeşme'de saray dahilinde bulunan Alay Köşkü binasının H.Ahmer'e tahsisi için Bâb-ı Ali'ye müracaat edildi. Geçici olarak askerlere ayrılan bu binayı Harbiye Nezâreti tahliye etti. Gerekli tamirat yapıldı, bir anbar memuru ve iki hademe bulunarak Eylül 1328(1912) sonunda anbar açıldı (ss.237,239).

Alınan kararlarla yüzer yataklık dokuz hastane kurulması için çalışmalara başlandı. Hergün çok çeşitli malzeme satın alınıyor, tedarik ediliyor ve hastanelere sevk ediliyordu. Diğer taraftan hayırseverler tarafından gönderilen ya-

---

(196) Prof.Dr.Aykut Kazancıgil ile yaptığım mülâkatta, H.Ahmer'in Zeytinburnu'ndaki anbarının yapıldığını ve kullanıldığını öğrendim. Hocamızın amcası ilk Röntgen Müttehassıslarından Dr.Orhan Remzi Kazancıgil (1896-1964) Tıbbiye'de öğrenci iken söz konusu anbarda memur olarak çalışmış. Prof.Dr.Aykut Kazancıgil'e verdikleri bu bilgiden ayrıca H.Ahmer hakkında verdikleri diğer bilgilerden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

tak, yorgan, çamaşır gibi çeşitli eşya anbara giriyordu. Birkaç gün içinde anbar hıncahınç doldu ve yetmez hale geldi. Yakınındaki harap binalar da süratle tamir edilerek anbar genişletildi. Elbise, yatak malzemesi, ecza, pansuman malzemeleri sınıflara göre ayrılarak anbar yeniden düzenlendi. Her kısım için bir kâtip alındı (ss.239-240).

Anbarın büro ve hesap işlerinin yeni sistemle çalışması için Osmanlı Bankasından bir uzman getirildi. Mart 1329 (1913)'dan itibaren muamele ve hesaplar yeni usulde yapılmaya başlandı (ss.240).

Harap binalar içinde bulunan anbar, Sâlnâmenin yazıldığı tarihte binanın tarihi değeri ve mimari tarzı bozulmaksızın tamiri ve büyük köşk salonunun, H.Ahmer'i zaten himâyesine alan Padişaha ait olmak üzere tefriş ve korunması için girişimde bulunulmuştu (ss.241-244)(197).

J. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİNİN MERKEZ ŞUBE VE YABANCI ÜLKELERDE KURULAN HİLAL-İ AHMER MERKEZLERİ

1911 yılında üçüncü defa olarak resmen kurulan Cemiyet Trablusgarb ve Balkan Savaşlarında başarılı hizmetler vermiş, ancak vilâyetlerdeki merkez ve şubelerin teşkilâtı ile fazla ilgilenememişti. Vilâyetlerde merkez, liva ve kazalarda şubelerin hangi şartlarda kurulup çalışacağı hakkında açık bir nizamnâme yapılmaması başarısızlığın sebebi olduğundan 1329 (1913) meclis-i umûmî'sinde bu amaçla bir nizamnâme hazırlanarak 1329 (1913) senesi boyunca merkez ve şube teşkilâtlarının kurulması ümit ediliyordu (ss.270).

---

(197) Sirkeci Kızılay şubesi yetkilileri ile yaptığım mülâkatta, şu anda Maltepe'de büyük bir Kızılay anbarı bulunduğunu, Maltepe'den evvel Kuruçeşme'de, bundan evvel de Beşiktaş'ta Çırağan'da anbarlarının bulunduğunu öğrendim. Verdikleri bilgidен dolayı kendilerine teşekkür ederim.

Sâlnâme'nin yazıldığı yılda Osmanlı ülkesinde kurulmuş şubeler hakkında bilgi mahallerinden alınmıştı. Kurulan şubeler şunlardı (ss.270).

İzmir Merkezi: 15 Teşrîn-i sâni 1327 (28 Kasım 1911)'de kurulan merkezin başkanı Yusuf Lâtif Efendi olup, azây-ı âmile(198) sayısı 75 kişiydi. 3525 Osm.L.sı iane toplayan İzmir merkezi, merkeze 3308 L. yollamış, sandığında 166 L. kalmış (ss.270-271).

Bursa Merkezi: 27 Teşrîn-i evvel 1328 (9 Kasım 1912)'de kurulan bu merkezin başkanı Vükelâ'dan Osman Nuri Bey olup 26003 kuruş iane toplamış, bunun 25035 kuruşunu merkeze yollamış, sandıkta 938 kuruş kalmış (ss.271-272).

Hanya Merkezi: 3 Şubat 1327 (16 Şubat 1912)'de kurulan bu merkezin başkanı Şemsi Dedezâde Mehmet Şemsettin Efendi olup azây-ı âmile sayısı 23, azây-ı muâvene sayısı 37 kişiydi. 14966 kuruş iane toplayan Hanya Merkezi, merkeze 14966 kuruş yollamış (ss.273).

Trabzon Merkezi: 0 tarihte alınan mektupta bu merkezin Kânûn-ı evvel 1327 (Aralık 1911)'de kurulduğu, azây-ı muâvene sayısının 400, toplanan ianenin 74300 kuruş, merkeze yollananın 73936 kuruş olduğu öğrenilmişti (ss.274).

Adalar Şubesi: 26 Eylül 1328 (9 Ekim 1912)'de kurulan bu şubenin reisi Prens Abbas Halim Paşa olup, azây-ı âmile sayısı 178, azây-ı muâvene sayısı 150 idi. 76108 kuruş iane toplayan Adalar şubesi merkeze 67219 kuruş yollamış sandıkta 45089 kuruş kalmış (ss.275).

---

(198) Azây-ı âmile: azây-ı âmile H.Ahmer Cemiyetinin azâ çeşitlerinden olup Ek 11'in 2.kısımının 10., 11., 12., 13. maddelerinde belirtilmektedir.

Ayastafanos-Makriköyü(199) Kadınlar Şubesi: 11 Haziran 1328 (24 Haziran 1912)'de kurulan bu şubenin reisi Fatma Raziye Hanımefendi olup, azây-ı âmile sayısı Ayastafanos'ta 76, Makriköyü'nde 43, toplam 119, azây-ı muâvene sayısı Ayastafanos'ta 66, Makriköyü'nde 75, toplam 141 kişiydi. 22117 kuruş iane toplayan Ayastafanos-Makriköyü şubesi merkeze paranın tamamını yollamış (ss.275).

Kadıköyü Şubesi: 1 Mart 1328 (14 Mart 1912)'de kurulan bu şubenin reis-i fahrîsi esbak Maliye Nâzırı Ayân'dan Nail Beyefendi olup azây-ı âmile sayısı 15, azây-ı muâvene sayısı 55 kişiydi. 7463 kuruş iane toplayan Kadıköyü şubesi merkeze 5368 kuruş yollamış, sandıkta 2094 kuruş kalmış (ss.276).

Erenköyü ve Göztepe Şubesi: 7 Teşrîn-i evvel 1328 (20 Ekim 1912)'de kurulan bu şubenin reisi esbak Dahiliye Nâzırı Ziya Paşa olup azây-ı âmile sayısı 44, azây-ı muâvene sayısı 161 kişiydi. Kuruluşundan yıl sonuna kadar 4294 kuruş iane toplayan Erenköy ve göztepe şubesi merkeze 3168 kuruş yollamış (ss.277).

Kütahya Şubesi: 1 kânûn-ı evvel 1328 (14 Aralık 1912)'de kurulan bu şubenin reisi Ahmet Hulusi Efendi olup Sâlnâme nin yazıldığı tarihe kadar merkeze 14290 kuruş yollamış (ss. 279).

İzmit Şubesi: 28 Teşrîn-i evvel 1328 (10 Kasım 1912)'de kurulan bu şubenin reisi Eşref Rûmî Dergâhı Postnişin'i Şeyh Esat Efendi olup azây-ı muâvene sayısı 52 kişiydi ve merkeze 2319 kuruş yollamış (ss.279).

Bodrum Şubesi: 13 Teşrîn-i evvel 1328 (26 Ekim 1912)'de kurulan bu şubenin reisi Belediye Tabibi Saffet Âdil Bey olup, Sâlnâme'nin yazıldığı tarihe kadar 5245 kuruş iane top-

---

(199) Makriköyü: Bakırköy.

lamış, merkeze tamamını yollamış (ss.280).

Gemlik Şubesi: 1327 (1911)'de kurulan bu şubenin reisi Mehmet Vasfi Efendi olup Sâlnâme'nin yazıldığı tarihe kadar 4740 kuruş iane toplamış ve tamamını merkeze yollamış (ss.280)

Maçka Kazası Şubesi: 13 Mart 1328 (26 Mart 1912)'de kurulmuş bu şubenin reisi naib-i kaza Hüseyin Hilmi Efendi olup, azây-ı âmilesi nüfus memuru Mehmet Lütfi Efendi, azây-ı muâvene sayısı 426 idi. Sâlnâme'nin yazıldığı tarihe kadar 18726 kuruş iane toplamış, merkeze tamamını yollamış (ss.281).

آق Kazası Şubesi: 1 Mart 1328 (14 Mart 1912)'de kurulan bu şubenin reisi Basmazâde Sabit Efendi olup azây-ı âmile sayısı 53, azây-ı muâvene sayısı 85 idi. 1328 (1912) yılı zarfında 9298 kuruş iane toplayan آق kazası şubesi, merkeze 9000 kuruş yollamış (ss.281)(200)(201).

Ecnebi Ülkelerde Osmanlı Hilâl-i Ahmer Merkezleri

Bazı Avrupa başşehirlerinde Osmanlı tebaları tarafından kurulmuş iane komisyonları olduğu gibi İslâm ülkelerinde de kurulmuş H.Ahmer Cemiyetleri vardı. Bu teşekküller gerek Trablusgarb, gerekse Balkan savaşlarında Osm.H.Ahmer Cemiyetine yardımlar yapmışlardı. Başta Hindisatn H.Ahmer'i olmak üzere Mısır, Güney Afrika, Bosna ve Hersek merkezlerinin gösterdikleri şevkat ve insanlık şükranla anılmaya değerdir. Ayrıca Paris sefiri Refet Paşanın refikası ( ) da teşekküre değer hizmetlerde bulunmuştu.

---

(200) Vilâyet ve kazalarda kurulmuş, merkez ve şubelerin idare heyetleri Sâlnâme'de kendi sayfalarında kayıtlıdır.

(201) 1976 yılı itibariyle Türkiye Kızılay Derneğinin 647 şubesi vardır. 101 soru 101 Cevapta Kızılay, s.35-36.

Osm.H.Ahmer Cemiyeti nizamnâmesine göre savaş sırasında azâ kaydı ve bir merkez seçimi ve tayini geçerli olmayıp, Osmanlı Hükümeti savaşta bulunduğu zamanlarda iâne toplama komisyonları kurulurdu.

Trablusgarb savaşı sırasında yalnız Saraybosna'da kurulan H.Ahmer Cemiyeti tarafından 300000 kron (15000 L.) kadar iane toplanmış ve Başşehre merkeze yollanmıştı. Balkan Savaşı sırasında da Bosna'da Saray'da kurulan H.Ahmer Encümeninin reisi Hacı Salih Efendi idi.

Sâlnâme'nin yazıldığı yıl Hersek ve diğer şehirlerde de geçici encümenler kurulmuştu (ss.283-284)(202).

K. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİNİN MALİYESİ

93 (1877) Rus savaşında kurulup bir yıl faaliyet gösteren H.Ahmer Cemiyeti 70000 L. iane toplamıştı. Savaş sonunda defterlerini kapatarak faaliyetini durdurduğunda Osmanlı Bankasında küçük bir sermaye bırakabilmişti (ss.306).

Yunan Savaşı sırasında 12 Mayıs 1313 (24 Mayıs 1897)'de tekrar faaliyete geçmesi istenen Cemiyet, reis-i sâni Nurican Efendinin başkanlığında toplandı. İâne için yardımseverlere müracaat edildi. H.Ahmer topladığı para ile iki hasta nakliye vapuru alarak askeri yaralıları ve hastaları taşıdı. Orduya çok miktarda sulfato vs. tıbbi ecza aldı. Faaliyetini durdurduğu zaman Osmanlı Bankasında 10000 L. kadar para bıraktı (ss.306).

Osm.H.Ahmer Cemiyeti 7 Nisan 1327 (20 Nisan 1911)'de ihyâen tekrar kurulduğu zaman, eski cemiyet sermayesinden depo olarak Osmanlı Bankasında saklı 11521 L. ve Hariciye Nâzi-

---

(202) Bosna'da kurulan komisyon Sâlnâme'de kayıtlıdır.

rı Rıfat Paşa'nın refikası(203) tarafından sergi vs. ile topladığı 3286 L. ve eski Cemiyetin câri hesabında ve sermayesinin nemâsından 1127 L. vardı ve toplamı 15935 Osm.L.sı idi (ss.306).

Trablusgarb Savaşı için yapılacak yardımlar Osm.H.Ahmer Cemiyeti merkez-i umûmîsinin 1328 (1912) senesi meclis-i umûmîsine sunduğu ve meclis-i umûmîce seçilen komisyonun yaptığı tetkik sonucu onayladığı 1327 (1911) senesine ait bilân-ço şu şekildedir: Cemiyet 1327 (1911) senesi boyunca 68388 Osm.L.sı iâne almış, bu paradan 1327 (1911) zarfında 41187 L. harcamış, sene sonunda 14000 küsur Lira sermaye ile harcanmamış iânelerden banka ve kasalarda toplam 41841 Osm.L.sı nakit mevcudu vardı (ss.308).

1328 (1912) senesi merkez-i umûmîsi bu paradan anbar kurulması ve hastane takımları alması için merkez-i umûmîye yetki vermişti (ss.308).

1328 (1912) senesi boyunca da iâneler devam etti ve 1328 (1912) Eylül'ünde seferberlik ilân edildiğinde Cemiyetin parası 70000 L.yı aşıyordu. Savaş devamınca yapılan iânelerin miktarı tahminlerin çok üzerinde idi. Cemiyet 1328 (1912) senesi zarfında 350000 Osm.L.sı iâne alarak geçen seneki sermayesiyle birlikte sermayesini 439000 L.ya çıkarmıştı ve 1328 (1912) senesi zarfında 185000 L. harcama yaparak 1329 (1913) senesine 250000 küsur liralık bir sermaye devretmişti.

Osm.H.Ahmer Cemiyetine iâneler başlıca üç kaynaktan geliyordu:

- 1- Osmanlı ülkesinden,
- 2- Diğer İslâm ülkelerinden
- 3- Ecnebi ülkelerden

---

(203) Rıfat Paşa'nın refikasını H.Ahmer, altın madalya ile ödüllendirmiştir.

Osmanlı Vilâyetlerinden Gelen İaneler (ss.311)

	<u>Osm.L.</u>		<u>Osm.L.</u>
Konya	5123	İzmit	511
Trabzon	3894	Şam	507
İzmir	3579	Diyarbakır	488
Sivas	3556	Basra	382
Mamuret-ül Aziz	3310	Bağdat	367
Halep	2570	Hicaz	284
Musul	1949	Bosna	140
Adana	1871	Cezayir-i Bahr-ı Sefid	123
Kudüs	1863	Van	113
Beyrut	1723	Manastır	111
Hüdâvendigar	1706	Selânîk	97
Erzurum	1241	Karasu	87
Ankara	963	Yanya	68
Kastamonu	925	Yemen	34
Edirne	598	Çatalca	7
Bitlis	521		

İslâm Ülkelerinden Gelen İaneler (ss.312)

	<u>Osm.L.</u>		<u>Osm.L.</u>
Hindistan	157044	Batavya (<i>بَاتَاوِيَا</i>)	1599
Rusya Müslümanları	19464	Bulgaristan Müslümanları	986
Cezayir	13804	Kıbrıs	963
Mısır	9857	Tunus	612
Bosna-Hersek	6210	Çin Müslümanları	372
Afganistan	3634	Garbî Avustralya	294
Romanya Müslümanları	3255	Girid	75
İran	2591	Bingazi	7

Bunlardan başka 28000 küsur L. para İngiliz bankaları vasıtasıyla gelmiş, ancak gönderilmiş olduğu yerler açıklanmamışsa da bunun Hindistan'dan gelmesi ihtimali kuvvetli olduğundan Hindistan'ın iânesi 185000 L. olarak kabul edilmesi gerekir.

Ecnebî Ülkelerden Gelen İaneler (ss.312-313)

	<u>Osm.L.</u>		<u>Osm.L.</u>
Almanya	3676	Belçika	127
Avusturya-Macaristan	3866	İsveç	48
İngiltere	2038	Japonya	43
Amerika	1813	Danimarka	43
Fransa	1192	İsviçre	23
Felemenk	251	İtalya	4
İspanya	184		

Sâlnâme'nin 313-315. sayfalarında Padişahın da 750 Osm. L.sı bağışta bulunduğu belirtilen 1327 (1911) yılına ait bağışlar listesinde, 100 L.dan fazla iane veren kişi ve kuruluşlar yazılı. Diğer bağışlar şu başlıklar altında verilmiş:

- 315-316. sayfalarda 1328 (1912) senesi zarfında 100 L.dan fazla iane verenler,
- 316-318. sayfalarda Hanımlar merkezine 100 L.dan fazla iane verenler
- 318-319. sayfalarda H.Ahmer için 100 L.dan fazla iane toplayabilenler.
- 320-337. sayfalarda bir L.dan fazla iane verenler.
- 337-347. sayfalar arasında H.Ahmer Hanımlar merkezine bir L. dan fazla iane verenler
- 347-374. sayfalarda H.Ahmer merkez-i umûmîsine bir L. iane verenler
- 374-375. sayfalarda Mısır'dan kişi ve kuruluşlarca gönderilen ianeler,
- 375-388. sayfalarda 1328 (1912) senesi sonuna kadar Hindistan kişi ve kuruluşlarınca gönderilen ianeler,
- 388-393. sayfalarda 1328 (1912) senesi zarfında Rusya'da yaşayan Müslümanların kişi ve kuruluşlarınca gönderilen ianeler,

- 394-395. sayfalarda Bosna-Hersek Müslümanları kişi ve kuruluşlarınca gönderilen ianeler.
395. sayfada Güney Afrika Müslümanlarının kişi ve kuruluşlarınca gönderilen ianeler.
396. sayfada Afganistan, Belücistan ve İran kişi ve kuruluşlarınca gönderilen ianeler.
- 396-401. sayfalarda ecnebî ülkeler kişi ve kuruluşlarınca gönderilen ianeler.

Sâlnâme'nin 369. sayfasında H.Ahmer'e 2000 L. verilmesi için vasiyette bulunan Ayân'dan Zihni Paşanın resmi bulunuyor.

Sâlnâme'nin son bölümüne konmuş bu îâne listelerinden başka 56-58. sayfalar arasında Saray kadınlarının senelik vermeyi taahhüt ettikleri îâneler yazılı.

Ayrıca Sâlnâme'nin 309. sayfasında 1328 (1912) senesinin gelir, gider bilânçosu da verilmiş.

K. OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİNİN İLERİYE YÖNELİK PLANLARI (Hilâl-i Ahmer'in İstikbali)

Sâlnâme; "H.Ahmer'in İstikbali" başlığı altında, Salîb ve H.Ahmer müesseselerinin görevlerini, Hıristiyan ülkelere Salîb-i Ahmer'e verilen önemi, buna bağlı olarak Salîb-i Ahmer'in gerçekleştirdiği başarıları ve H.Ahmer'in gelişmesi, daha büyük hizmetler verebilmesi için tasavvurları ele alınıyor.

Her ülkede Salîb-i Ahmer müesseseleri kurularak, o ülkenin kabiliyet ve medeniyet derecesine göre ilerleme gösterdi. Salib ve H.Ahmer müesseselerinde yalnız savaş zamanlarında değil, aynı zamanda su baskını, yangın, deprem, tren ve maden kazalarında meydana çıkan felâketlerde derhal yardım çareleri düşünölmeye başlandı. Kalkınmış medenî milletlerin

Salîb-i Ahmer'leri ülkelerinin tüm mıntıkalarına ulaşarak yardımda bulunma başarısını gösterdi. Hükümdarlar, asiller, kibarlar bu müesseseye girmeyi şeref saydılar. Gerektiği zaman kadınların çoğu müessesede bilfiil çalıştılar (ss.296-297).

Salîb ve H.Ahmer müesseselerinin ilk görevi, savaş meydanlarında yaralı düşecek askerlerin ve hastaların bakılmasını temin için sıhhiye-i askeriye yardımı olduğundan savaş zamanlarında hükümetle birlikte karar vererek, ordunun hizmetine sunmak üzere heyet-i sıhhiye-i muâvene teşkil etmesidir. Bu heyet-i sıhhiyenin çeşitli şekilleri vardır. Bunlardan birincisi savaş meydana gelecek yerlere yakın şehirlerde sabit hastaneler tesis eder, ikincisi orduları takibetmek üzere çadırlarla hastaneler kurar, üçüncüsü savaş saflarına kadar sokularak yaralıları toplar, ilk imdâd yerlerine ve hastanelere nakletmek üzere sedyeciler kullanır (ss.286-289).

Savaş zamanlarında sayılan bu görevleri yapabilmek için barış zamanlarında, başşehirde, ordu gerilerinde, sınıra yakın yerlerde anbarlar kurarak içinde yüzlerce yataklık hastane levâzımı doldurulması gerekir. Fakat sözü edilen bu hizmetleri yapabilmek için sadece malzeme ve anbar yeterli değildir. Fedakâr, bilgili ve işinin ustası hekimler ve eğitim görmüş güçlü, becerikli hastabakıcı ve sedye taşıyıcıları gerekir (ss.289).

Osm.H.Ahmer Cemiyeti ulaşmak isteği hedefleri 1329 (1913) senesi meclis-i umûmîsinde şu şekilde saptamıştı:

a) Mükemmel bir merkez anbarı, ayrıca önemli yerlerde anbar şubeleri kurulması,

b) İhtiyaca göre açılacak hastanelerde görevlendirilmek üzere, uygulamalı eğitim görmüş, becerikli hastabakıcılar yetiştirilmesi için merkezde bir hastane mektebi yapılması,

c) Yaralıları taşımak için sedye taşıyıcıları yetiştirilmesi ve ihtiyat sedye taşıyıcı sınıfı bulundurulması,

d) Afetlerde hemen yardım edebilmek için anbarlarda sevk edilmeye hazır malzemeler, erzak ve eczayı tıbbiye ve bunları sevk edebilecek ihtiyat kadroları kurulması (ss.290, 291).

Sözü edilen bu hedeflere ulaşmak için intizamlı bir çalışma, muvazzaf ve dirayetli memurların bulunduğu idare merkezi gerektiği düşünüldüğünden kadroları düzenlenmiş ve tüm H.Ahmer memurlarının görevleri hakkında nizamnâmeler yapılmıştı (ss.291).

Ancak bu hizmetlerin yapılabilmesi, para ve yardımseverlerin iânelerine muhtaçtı. H.Ahmer gelir sağlamak amacıyla ülkenin her tarafında H.Ahmer merkezleri ve şubeleri kurarak yardımseverleri iâne vermeye davet etmişti. Avrupa'da hükümetler, harbiye, bahriye nezâretleri salib-i ahmer'lerine önemli para yardımı yapıyorlardı. Fakat ülkemiz o zaman büyük gaileler içinde bulunduğundan devlet yardım yapacak durumda değildi(204). Bu sebeple H.Ahmer'in amaçladığı hedefe ulaşabilmesi, hükümetten para yardımı beklemeden yardımsever ve vatanperverlerin yardımlarına dayanıyordu (ss.292).

H.Ahmer'in o günlerde elinde bulunan sermayesi, Cemiyeti yaşatabilir, hatta bazı felâketlerde yardım yapabilir durumdaydı. Halbuki Avrupa, hatta küçük Balkan Devletleri bile hayret edilebilecek derecede ilerleme gösterirken H.Ahmer'in mevcut imkânlarıyla yetinmesi tamiri kabul edilmeyen bir gaflet ve felâket olarak görülüyordu (ss.292).

---

(204) Şu anda Türkiye Cumhuriyeti Devleti Türkiye Kızılay Derneğine kanunlar ve konmuş olan usuller dairesinde yardımlar yapmaktadır. Türkiye Kızılay Genel Merkezi, 101 Soru 101 Cevapta Kızılay, s.60, ayrıca bkz. Kızılay'ın diğer gelir kaynakları için aynı eser, s.60-61.

H.Ahmer'in ilerleme göstermiş Salîb-i Ahmerler seviyesine ulaşması isteniyordu. O zamanki Salîb-i Ahmerlerin ulaştıkları başarılarından bazıları şöyleydi: Avrupa ve Amerika gibi ülkelerin Salîb-i Ahmerlerinin milyonlarca L.lık ihtiyat sermayeleri, yüzbinlere milyonlara ulaşan azâlarının senelik aidatları önemli bir meblâğ tutuyordu. Bu servetle ülke içinde ve dışında her türlü felâketde yardıma koşabiliyorlardı. Toplumları kemiren verem, sıtma gibi hastalıklarla mücadele edebiliyorlardı. Hastabakıcı yetiştirmek için okullar, sayısız dersler açıyorlardı. Özellikle Almanya ve Amerika'da hastabakıcılık derslerine binlerce kişi devam ediyordu. Bunlar hem savaşlarda, hem afetlerde hem de evlerinde fenni usulleri uyguluyorlardı. Fransa 12000 hastabakıcı yetiştirmişti. Japonlar kısa zamanda orduları için ders ve uygulama görmüş 60000 hastabakıcı yetiştirip büyük başarı göstermişlerdi. Hele Almanya felâkete uğrayan köylerine bile yardım gönderiyordu. H.Ahmer'in de bu ilerlemeleri kaydedebilmesi, ciddi bir çalışma ve yardımseverlerin samimi yardımlarını gerektiriyordu (ss.294-296).

H.Ahmer Trablusgarb ve Balkan Savaşlarında en büyük sıkıntıyı nazarı ve uygulamalı eğitim görmüş hastabakıcı yokluğundan çekmişti. Hastabakıcı noksanlığı yalnız savaşta değil, ülkenin her zaman karşı karşıya olduğu bir problemdi. Bu sebeple, H.Ahmer hastabakıcı yetiştirmek üzere 50 yataklı hastane mektep açmaya karar verdi. Hastabakıcı adayları hastanelerde uygulama yaparken bir taraftan da ders görecektlerdi. Tahsilini tamamlayan hastabakıcılar H.Ahmer ihtiyat kadrosuna geçerek, kendi işlerini sanatlarını icra edecek, hîni hacette Cemiyet kendilerinden faydalanacaktı. H.Ahmer her sene 50 hastabakıcı yetiştirse on yılda 400-500 hastabakıcı edecekti ki o yokluk yılları için başarı sayılıyordu (ss.299-300)(205).

---

(205) Türkiye H.Ahmer Cemiyeti, Cumhuriyet tarihinde ilk defa hemşire okulu açan kuruluştur. Bugün "Kızılay Hemşire Lisesi" adını taşıyan okul, Cemiyet tarafından 21 Şubat 1925 yılında Prof.Dr.besim Ömer Akalın, Prof.Dr.Akil

Cemiyetin başka bir hedefi de çeşitli yardım dernekleri kurmaktı. Ülkemiz bu müesseseler yönünden o zaman pek fakirdi. Halbuki halkımız ve özellikle kadınlarımızın şevkat duygularından bu amaçlar için faydalanılabılırdi. Avrupa'da bu tür derneklerin çoğu kadınlar tarafından kurulmuştu. Kadınların ruhları daha hassas, kalpleri daha merhametli, zamanları da daha müsait olduğundan bu hizmetler kendilerinden beklenebilirdi. Balkan Savaşında Cemiyetin Kadınlar Kısmı çalışmaları, gelecek için güzel ve başarılı bir başlangıçtı (ss.300-303).

H.Ahmer'in o yıllarda açmayı düşündüğü cemiyetler şunlardı (ss.302-303):

1- Zâbitan ve efrad-ı askeriyeden tebdîl-i havaya muhtaç olanlara mahsus nekahethâne tesis ve idaresini mütekeffil cemiyet,

2- Aileden mahrum askerî emekli ve malûllere mahsus bir dâr-ül istirehat tesis ve idaresini deruhte eden Cemiyet,

3- Vatanî vazifesini yapmak için askere giden efradın zarurete düşebilecek ailelerine yardım etmekle mükellef asker babası cemiyeti,

4- Asker eytamını (yetim, öksüz) mekteplere vermek için "hâmi-i eytam-ı askeriye cemiyeti",

---

(...) Muhtar Özden, Ord.Prof.Dr.Tevfik Sağlam, Ziya Nuri Paşa ve Safiye Hüseyin Elbi'nin gayretleri ile açılmıştır. Kızılay'ın yetiştirdiği hemşirelerin çoğu, her düzeydeki hemşire okullarının kuruluşunda ve eğitiminde rol almış lider hemşireler olmuşlardır. Cemiyetin 1913-1914 yıllarında açtığı kurslara da çok sayıda öğrenci katılmıştır. bu kursları bitiren Kerime Salahor, Safiye Hüseyin Elbi ve Münire İsmayil Balkan ve Çanakkale savaşlarında gönüllü olarak hasta bakımı yapmışlar ve büyük fedakârlıklar göstermişlerdir. Selva Erhan, Hemşirelik Tarihi, 1978, s.101-102.

5- Genel olarak fakir hastaları evlerinde tedavi ettirmek, doktor, hastabakıcı, edviye göndermek, himmet inâyâtını deruhte edecek cemiyet-i hayriyye,

6- Kimsesiz ve yetim kalmış çocukları toplamak, bunlara sığınacak yer bulmak, talim ve terbiyelerine çalışmak için cemiyet-i hayriyeye,

7- İşsiz ve fakir kızlara iş bulmak için iş yurtları tesis edecek cemiyet,

8- Yeni doğacak çocuklarda ölümlerin önünü almak için gerekli tedbirler ve faydalı neşriyatlar yapacak cemiyetler,

9- Vereme, sıtmaya karşı mütevaggıl (uğraşan) cemiyet.

Yardımsever birçok kişi biraraya gelip bunlar gibi daha birçok hayır cemiyetleri kurabilirdi ve H.Ahmer merkez ve şubeleri de bu çalışmalarını destekleyebilirdi.

H.Ahmer'le övünebilmek için çok çalışılması greekiyordu. Balkan Savaşında H.Ahmer'in başarılı faaliyetleri, yardımseverlerin ciddi mesailerinin sonucuydu. Gerek para yardımları, gerek bilfiil hizmetler ciddiyetle yapılırsa, H.Ahmer'in yakın bir gelecekte büyük ilerlemeler yapacağı şüphesiz görülüyordu (ss.303-305).

V
SONUÇ

Osm.H.Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi'ni bütünüyle incelediğimiz bu çalışmada, Sâlnâme'de verilen bilgilerden şu sonuçlar çıkarılmıştır:

- Önemli bir kaynak eser olduğu düşüncesi ile karşılaştırmalı bir çalışma yaptığımız Sâlnâme'nin gerçekten, H. Ahmer'in ilk kurulma girişiminin yapıldığı 1869'dan, Sâlnâme'nin yazıldığı 1913'e kadar olan devresindeki olayların verildiği en önemli kaynak eser olduğu sonucuna vardık.

H.Ahmer'in kuruluş tarihçeleri ve faaliyetlerini anlatan çeşitli eserler mevcuttur. Ancak bu eserlerde H.Ahmer'in bir veya birkaç faaliyeti anlatılmaktadır. Sâlnâme'de ise H.Ahmer'in 1913'e kadar olan çalışmaları toplu olarak ve özellikle Trablusgarb ve Balkan Savaşındaki faaliyetleri ayrıntılı olarak verilmektedir.

- Sâlnâme'de H.Ahmer'in 1869'dan 1913'e kadar olan devresi nakledilirken yoruma fazla yer verilmemiş, olaylar sebep sonuç ilişkisi içinde nakledilmiştir. Ancak Sâlnâme bu özelliğine rağmen Devlet Sâlnâmeleri gibi sadece cedveller ve isimler veren bir eser görünümünde değildir. Sürükleyici bir dille yazılmış, sonucu merak uyandıran bir edebî eser görünümündedir.

- Sâlnâme'de hastane bahislerinde istatistik bilgiler verilmektedir.

- Sâlnâme tarihi değeri büyük çok miktarda fotoğraf içermektedir. O yıllardaki hastaneler, hasta nakil arabaları, Dr. ve hastabakıcı kıyafetleri gibi unsurlar devrinin özelliklerini belgeliyor.

- Sâlnâme, H.Ahmer Cemiyeti'nin kuruluş tarihlerini kesin olarak vermiştir. Şöyle ki:

1- Haziran 1869'da kurulması istenen Mecruhin-i Asâkir-i Osmâniyye'ye Muâvenet Cemiyeti'nin nizamnâmesi okunmuş ancak Bâb-ı Seraskerî nizamnâmeyi onaylamamıştır.

2- 14 Nisan 1877'de Osm.H.Ahmer Cemiyeti ilk olarak resmen kurulmuş ve kurulan Cemiyet Osmanlı-Rus Savaşından sonra dağılmıştır.

3- Yunan Savaşı sebebiyle, Cemiyet 24 Mayıs 1897'de İrâde-i Seniyye ile ikinci defa resmen kurulmuştur. Cemiyet savaştan sonra dağılmıştır.

4- Cemiyet 1911'de üçüncü defa resmen kurulmuştur.

- Cemiyetin 1911'de kurulduğu dönem dışında, kurucu üyelerin, idare heyetinin büyük çoğunluğunu azınlıklar teşkil etmektedir. Cemiyetin ilk kurulma girişiminde kurucu üye olan 66 kişinin 44'ünün azınlık olduğu Gazete Médicale D'Orien'de, gene bu girişimde nizamnâmeyi hazırlayanların Dr.Salih Efendi, Dr.Mavroyani, Dr.De Castro oldukları Sâlnâme'de kayıtlıdır. Cemiyetin ilk resmî kuruluşunda görevlendirilen Dr.Peştemalcıyan, Dr.Nurican ve çeşitli cemiyetlerden gelen temsilcilerden başka 17 kişi olan idare heyetinin 14'ünün azınlık olduğunu söz konusu dergiden öğrenmekteyiz. 1911'de ise Cemiyeti kuran 100 kurucu üyenin sadece 17'si azınlıktır. Cemi-

yette Türklerin sayısının yükselmesi Tıp eğitimi tarihi ile ilgilidir. Eğitimin Fransızcadan Türkçeye geçmesi ile Türk doktor sayısı artmış ve Cemiyette giderek çoğunluğu elde etmişlerdir.

Cemiyetin 1911 yılındaki kuruluşunda görev alan 100 kurucu üye listesinin dikkati çeken başka bir tarafı da İslâm dini dışından din görevlilerinin bulunmasıdır.

- Hekimler Cemiyetin idaresinde çoğunluğu teşkil etmişler ve aktif rol oynamışlardır. 1912 yılı idare heyeti toplam 22 kişidir ve bu 22 kişinin 13'ü hekimdir. Cemiyetin 1869 kurulma girişiminde, ecnebîlerin tarafsızlık sembolü olan salib'i ordu kabul etmemiş, 1877'de geçici kaydı ile hilâl kullanılmış, 1907'de bir hekimin, Dr.Besim Ömer Paşa'nın gayretleri ile hilâl, Osmanlılar tarafından devamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

- Osmanlılar Salîb-i Ahmer hükümlerine uymuşlardır. Savaş esiri ve yaralılarına kötü muamele edenler için Ceza Kanunlarına ilâve yapmışlardır.

- Sırp, Bulgarlar Balkan Savaşında Salîb-i Ahmer hükümlerine uymamışlardır. Sırp Üsküp H.Ahmer hastanesindeki yaralıları sokağa atmışlardır. Bulgarlar ellerinde yaralı bulunan Türk askerlerinin bakımı için yollanan Alman hekimleri bile kabul etmemişlerdir.

- 1911'de üçüncü defa resmen kurulan Cemiyet, gerek organizasyonu, gerek iâne toplayabilmesi, nizamnâmeleri, personel istihdamı özellikleriyle kuvvetli ve başarılı bir Cemiyettir.

H.Ahmer kurulduktan kısa bir süre sonra Trablusgarb daha sonra Balkan Savaşı çıkmıştır. Cemiyet ülkenin ve devletin maddi sıkıntıları içinde bulunduğu bu devrede, devletten

hiçbir yardım almamış, gelirlerini başka kaynaklardan temin etmiş ve kısa zamanda topladığı büyük yardımlarla hastaneler açabilmiştir. Cemiyet Esas Nizamnâmesi, Madalyalar Nizamnâmesiyle ayrıca hastanelerinde istihdam ettiği personel için yaptığı talîmâtıyla ciddi bir faaliyet göstermiştir.

Cemiyet anbarlarında ve merkezinde devrinin en iyi usulleri ile çalışmıştır. Anbar için Osmanlı Bankasından uzmanlar getirtmiştir. Muamele işlerinin iyi yürüyebilmesi için müdür tayin etmişler bunun için bütçe ayırmışlardır.

- Cemiyet hastanelerinde çalıştırdığı elemanlarına yaptıkları işe göre ücret ödeyerek teşvik unsuru yaratmıştır. Kolera hastanelerinde çalışanlara % 50 ek ödenek vermiştir.

- Cemiyet hastanelerinde çalıştırdığı personelin bütçesini belirtmiştir. Balkan Savaşı ihtimali belirince personel tesbiti yapılmış, yapılacak ödemeler hesap edilmiştir.

- Cemiyet hastane malzemelerini eksiksiz temin etmiştir. Bir hasta ve hastane için gerekli malzemelerin listelerini yapmış ve temin etmiştir.

- Cemiyet askeriye ile ortak çalışma yapmıştır. Kuruluş amacına uygun olan bu çalışma ile savaş olması muhtemel bölgelere yakın hastaneler kurmuştur.

- H.Ahmer hastaneleri düzenli bir şekilde çalışmıştır. Açtığı hastanelere özel defter koyması ve bu defterlere yazılanlardan hastanelerin intizamını anlamak mümkün oluyor.

- H.Ahmer kendi hastaneleri dışında, askeri hastanelere ve savaş sebebiyle açılmış hastanelere de yardım etmiştir. Buralara malzeme yardım yaparak esas görevi olan savaş yaralılarına yardımı sürdürmüştür.

- H.Ahmer hastanelerinde en iyi etibbâyı görevlendirmiştir. Hastane kadrolarında operatörler, tabib-i müdâviler, eczacılar bulunmaktadır.

- H.Ahmer Cemiyet olarak hastane kurmadığı yerlere ulaşabilmek için çareler aramıştır. İngiltere'den seyyar hastaneler almış ve H.Ahmer hesabına çalışacak İngiliz operatörleri İşkodra'ya yollamıştır. Gene H.Ahmer hesabına bir Alman heyet-i sıhhiyesini Edirne'ye yollamak için teşebbüste bulunmuş, ancak heyet-i sıhhiye Sofya'ya kadar gittiği halde Bulgar hükümeti Edirne'ye girmelerine izin vermemiştir.

- Trablusgarb Savaşında H.Ahmer hesabına çalışan hekimlerin hepsi Türk'dür. Sâlnâme'ye göre Trablus'a azınlıklardan hekim gitmemiştir. Vefakâr Türk hekimleri Trablus'da yalnız yaralıları değil, ahaliden binlerce kişiyi de tedavi etmiş, fakir çocukların sünnetlerini yapmış hatta çocuklara hediyeler almışlardır.

- Heyet-i sıhhiyelerdeki eczacıların sayılarında azınlıklar dikkati çekmektedir. Sâlnâme'ye göre Trablusgarb'a gönderilen beş eczacının ikisinin azınlık oluşu bir anlam ifade etmiyorsa da Balkan Savaşında gerek H.Ahmer hastanelerinde, gerek savaş nedeniyle kurulmuş diğer hastanelerde görev almış, Sâlnâme'de kayıtlı 16 eczacının dokuzunun azınlık oluşu dikkati çekmekte, bu durum Osmanlı ülkesinde eczacılık konusunda, o tarihlerde henüz azınlıkların etkili olduğu izlenimini vermektedir.

- Osm.H.Ahmer Cemiyeti Balkan Savaşında geçici ve seyyar hastanelerden başka aş mevkiileri açmıştır. Tren istasyonlarına yakın yerlerde kurduğu bu aş mevkiileri ile trenlerle gelen yaralılara sıcak yiyecekler dağıtmıştır.

- H.Ahmer aş mevkiilerinde hekim bulundurmıştır. Böylece trenle gelen yaralıların tedavi ve pansumanlarını yaptırmıştır.

- H.Ahmer kolera salgınında, salgın hastalıklarda alınması gereken tedbirleri almıştır. H.Ahmer açtığı kolera hastanelerine dezenfeksiyon ve sterilizasyon için gerekli malzemeleri vermiştir.

- H.Ahmer yaralı nakli için vapur kiralamıştır. Kiraladığı vapuru hastane vapuru şekline çevirmiş, gerekli heyet-i sıhhiyeyi de vermiştir.

- H.Ahmer muhâcirlerle sistemli olarak para, giyim, kuşam ve iskân edilme konularında yardım etmiştir. Para yardımını Şehremânetine, daha sonra doğrudan muhâcirlerle yapmıştır. Binlerce parçadan oluşan giyim kuşam dağıtmıştır.

- H.Ahmer muhâcirler için hastaneler açmıştır.

- H.Ahmer gebe muhacir kadınlarını da düşünmüştür. Gebelere yardımcı olacak ebeler tayin etmiştir.

- H.Ahmer Kadınlar Kısmı lohusa muhacirlere, lohusa ve bebek takımları hazırlamıştır.

- H.Ahmer erkeği savaşta olan muhâcir ailelere öncelikle yardımda bulunmuştur.

- H.Ahmer esirler konusunda da ciddi bir şekilde çalışmıştır. Bunun için komisyon kurarak birçok aileyi Balkan Savaşına gitmiş ve esir olmuş yakınlarından haberdar etmiştir.

- H.Ahmer Osmanlı'lara esir olmuş askerlerin isimlerini kısa zamanda ve doğru olarak Salîb-i Ahmer'lere bildirmiştir.

- Salîb-i Ahmer'ler esirlerin isimlerinin bildirilmesi meselesinde aynı titizliği göstermemişlerdir.

- Balkan Savaşı esnasında diğer Müslüman ülkelerde ve ayrıca Hıristiyan ülkelerde kurulan H.Ahmer'ler Türklere yardıma gelmişlerdir. Gerek heyet-i sıhhiye, gerek para olarak yapılan bu yardımların en çoğunu, Hindistan'da yaşayan müslümanlar ayrıca Cezayir, Mısır gibi Müslüman ülkeler yapmıştır. Para olarak, Rusya'da yaşayan Müslümanların yardımı da Sâlnâme'ye göre Hindistan Müslümanlarından sonra gelmektedir.

- Balkan Savaşında Salîb-i Ahmerler de heyet-i sıhhiyeleri ile yardıma gelmişler, ayrıca para yardımı da yapmışlardır.

- Balkan Savaşında yardıma gelen H. ve Salib-i Ahmer'lerin heyet-i sıhhiye ve para konusundaki yardımlarında, Müslümanların yardımları çok daha fazladır.

- H.Ahmer yaptığı yardımlardan başka, ülkenin sosyo-ekonomik durumunu göz önüne alarak yapılması gereken çalışmaları ve ilerisi için yapmayı düşündüğü yardımları plânlamıştır. Şöyle ki:

- 1- Ülke devamlı savaş halinde olduğundan asker çocukları, aileleri ve askerler için yardım cemiyetleri kurmak,
- 2- Hastabakıcı okulu açmak,
- 3- İçi malzeme ile dolu, ulaşımı kolay ve savaş olabilecek yerlerde anbarlar tesisi,
- 4- Çocuk ölümlerini azaltmak için çareler.

- Kadınların sosyal çalışmalara katılması, Cemiyet tarafından istenmektedir. Cemiyet'in ileriye dönük olarak düşündüğü cemiyet çalışmalarında kadınların görev alması istenmektedir.

Sâlnâme'de kayıtlı, H.Ahmer'in 1913'e kadar olan devresi parlak başarılarla doludur. H.Ahmer'ciler üstün bir gayret, fedakârlık ve çalışmayla bugünkü Kızılay'ın temellerini sarsın bir şekilde kurmuşlardır.

VI
Ö Z E T

Osmanlı H.Ahmer Cemiyeti tarafından 1913'de çıkarılan Sâlnâme, H.Ahmer'in kuruluş tarihçelerini, Trablusgarb ve Balkan Savaşlarındaki faaliyetlerini, Balkan Savaşında ülkemize sağlık ekibi ve para olarak yapılan yardımları içermektedir. Ayrıca Sâlnâme, H.Ahmer'in yapmayı plañladığı yardımları da ele almaktadır.

VII
S U M M A R Y

The yearbook (Sâlnâme) published in 1913, by The Society of the Red Crescent of the Ottoman Empire comprises information about the following: the foundation of the Society of the Red Crescent; the activities of the Society in the Tripolitania War and during the wars started by the Balkanic countries against the Ottoman Empire; the health service teams organized by the society and financial contributions of the society to the army during the Balkanic wars. In addition the year book gives an outline of the plans it aims to realize in the future.

VIII
K A Y N A K Ç A

Abdullah Bey: "Sur La Société De Secours Aux Bless s Militaires De L'Empire Ottoman A Constantinople". Gazette M dicale D'Orient, N:8, Novembre, 1869.

Akalın, B. .: "Büyük Bir Dostumuzu Kaybettik". Uyanış, Servetifünun, Yıl: 46, Cilt: 80/16, No: 2082/397, 16 Temmuz 1936.

Akil, M. .: Doktor Besim Ömer Akalın, 1941, Tedavi Kliniği ve Lâboratuvarı, Tom: 10, No: 37.

Ali Paşa: "Hilâliahmer". Sıhhat Almanakı, Mazhar Osman,  st. 1933.

Adivar, A.: Osmanlı Türklerinde İlim,  st., 1982, Geliştirilmiş IV. Basımı Hazırlayan: Aykut Kazancıgil-Sevim Tekeli, Remzi Kitabevi.

Armaoğlu, H.F.: Siyas  Tarih, 1789-1960. 3.bs., Ankara, 1975, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 362.

Ayberk, N.: "Müderris Dr. Esat Işık Paşa". 50 Yıl önce  len 8 Büyük Türk Hekimi İçin Anma Töreni Kitabı, Düzenleyen ve Yayına Hazırlayan Ekrem Kadri Unat,  st., 1986,  . .Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve Türk Tıp Tarihi Kurumu,

Aydemir,Ş.S.: "Osmanlı Ordusunun Mümtaz Şahsiyetlerinden Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa".Kızılay Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 13-14, Mayıs-Haziran, 1964.

Baylâv,N.: Eczacılık Tarihi, İst., 1968, Yörük Matbaası ve Kitabevi.

Baytop,T.: Türk Eczacılık Tarihi. İst., 1985, i.Ü.Yayınları, No: 3358, Eczacılık Fakültesi, No: 47.

Cemal,H.: "Hilâliahmer İdare Heyeti İle Celâl Muhtar (650000) Muhacire Neler Yaptılar". Kızılay Celâl Muhtar Sayısı, Sayı: 26, Aralık 1947.

Coursier,H.: Milletlerarası Kızılhaç, Ankara, 1964, Türkiye Kızılay Derneği.

Danişmend,İ.H.: İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. 6 Cilt, İst., 1971.

Duman,H.(Hazırlayan): Osmanlı Yıllıkları (Salname ve Nevsal-ler). İst., 1402, 1982, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi (IRCICA).

Dunant,J.H.: Solferino Hatırası, Çeviren: Nermin Arpacioğlu, Ankara, 1964,Türkiye Kızılay Derneği.

Erhan,S.: Hemşirelik Tarihi, 1978.

"Ellinci Yıl", Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, Birinci Sene, Numara: 76, 23 Kânûn-ı evvel 1927, İst.

Frik,F.: "Alman Kızılhaçınının Trablus ve Balkan Harplerindeki Sıhhi Yardım Hizmetleri Eserinden Memleketimize Ait Notlar". Dirim, Tom: XXX, Sayı: 8, Ağustos, 1955, Sayı: 9, Eylül, 1955.

- Giray,S.: "Trablus Harbinde Kızılay (Hilâliahmer)". Dirim, Tom: XXX, Sayı: 12, Kasım-Aralık, 1955.
- Grand Larousse, 10 Cilt, Librairie Larousse, Paris, 1960-1964.
- Güran,N.S.: "Trablus Harbinde Kızılayın Yardımları". Dirim, Tom: XXXI, Sayı: 1-2, Ocak-Şubat 1956.
- Hâtemî,H.: Medeni Hukuk Tüzel Kişileri. İst., 1979, İ.Ü.Yayınları, No: 2280, Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 514.
- "Hilâl-i Ahmer ve Kızılay Tarafından" Kendilerine Madalya Tevcih Edilenler 1868-1968, Türkiye Kızılay Derneği Onursal Üyeleri, Ankara, 1968.
- İhsanoğlu,E.: Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası, İst., 1985, ilim Tarihi Kaynaklar ve Araştırmalar Servisi, No: 2, Tübitak Proje No: BAYG-E-48.
- İslâm Ansiklopedisi, 13 Cilt, (Tamamlanmamış).
- Kızılay, Türkiye Kızılay Genel Merkezi, 1974.
- Merdivenci,A.: "Karl Edward Hammerschmidt-Abdullah Bey (1799-1874) Ölümünün 10.Yıldönümünde (1874-1974)". Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, Cilt: V, Sayı: 4, Ekim 1974.
- Özbey,K.: Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, 3 Cilt, İst., 1976.
- Özcan,L.: "Türk Kızılay Müessesesinin Milletlerarası Kızılhaç ile Olan Münasebetleri". Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: XXX, Sayı: 3-4, 1965, Ayrı bs.
- Özden,A.M.: "Prof.Dr.Celâl Muhtar Özden". Kızılay Celâl Muhtar Sayısı, Sayı: 26, Aralık, 1957.

- Özden,C.M.: Canlı Tarihler, Celâl Muhtar Hatıraları, İst. 1945, Türkiye Yayınevi.
- Öztuna,Y.: Büyük Türkiye Tarihi, 14 Cilt, İst., 1978, Ötügen Yayınevi.
- Pakalın,Z.M.: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İst., 1971, Devlet Kitapları.
- Sertoğlu,M.: Osmanlı Tarih Lûgatı, İst. 1986, Enderun Kitabevi.
- Şehsuvaroğlu,B.: Karantina Tarihi, İst.Tıp Fakültesinde hazırlanmış Doçentlik tezi.
- Topuzlu,C.: 80 Yıllık Hatıralarım, 2.bs.yı Yayınlayanlar Hüseyin Hâtemî-Aykut Kazancıgil, İst., 1982, İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, Rekörlük No: 2971, Dekanlık No: 96.
- Türkiye Kızılay Derneğini Tanıyalım, Kızılay Eminönü Şubesi.
- Unat,E.K.: "İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesinin Kuruluşundan Cerrahpaşa Tıp Fakültesinin Kuruluşuna". Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, Cilt: Iv, Sayı: 4, Ekim, 1973.
- Unat,E.K.: "Macarlı Miralay Dr.Abdullah Bey'in Hayatı ve Türk Tıp Zoolojisindeki Yeri". Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti Mecmuası, Sayı: 7, 1975.
- Unat,E.K.: Osmanlı İmparatorluğunda Bakteriyoloji ve Viroloji, İst., 1970. İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, Rektörlük No: 1568, Dekanlık No: 4.

- Uzluk,F.N.: "Türkiye Kızılay Cemiyetinin Kuruluşuna Kısa Bir Bakış", I.Millî Kızılay Konferansı, Ankara 11-13 Haziran 1964.
- Uzman,M.O.: Tebabeti Ruhiye. İst., 1941, İ.Ü.Yayınlarından, Sayı: 140.
- Ünver,S.: "Göz tabibi Dr.Esad Işık Paşa Oftalmoskopu", Tıp Tarihimiz Yıllığı, I. İst., 1966, İ.Ü.Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 52.
- Ünver,S.: "Dr.Bahaddin Şakir'den Bir Haber". Tıp Tarihimiz Yıllığı I. İ.Ü.Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 52.
- Ünver,S.: "I.Cihan Harbindeki Hilâl-i Ahmer Aşhaneleri", Kızılay Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 13-14, Mayıs-Haziran, 1964.
- Ünver,S.: "Hilâliahmer'in Kuruluş, İnkişafı ve Hizmetleri Tarihi Üzerine", Tıp Tarihi Yıllığı II. İst., 1983, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, Rektörlük No: 3086 Dekanlık No: 122).
- Ünver,S.: "Dr.Besim Ömer Paşanın Hizmetleri", Tıp Tarihimiz Yıllığı, İst., 1966, İ.Ü.Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 52.
- Ünver,S.: Ressam Akil Muhtar Özden 1877-1949. İst., 1952, Modern Tedavi Mecmuası Yayınlarından, İ.Ü.Tıp Tarihi Enstitüsü, Dr.Âkil Muhtar Özden ve Kütüphanesi, Sayı: 6.
- 101 Soru 101 Cevapta Kızılay, Türkiye Kızılay Genel Merkezi, 1976.

EK: 1

Salib-i ahmer Hükümlerini Kabul ve İmza Eden Devletlerin
Tarih Sırasına Göre Listesi
(ss.5-7)

1- Fransa	22 Eylül 1864	29- Şili	15 Kasım 1879
2- İsviçre	1 Ekim 1864	30- Arjantin	25 Aralık 1879
3- Belçika	14 Ekim 1864	31- Peru	22 Nisan 1880
4- Felemenk	29 Kasım 1864	32- Cemahir-i Müt.(*)	Mart 1882
5- İtalya	4 Aralık 1864	33- Bulgaristan	1 Mart 1884
6- İspanya	5 Aralık 1864	34- Japonya	5 Haziran 1886
7- İsveç, Norveç	13 Aralık 1864	35- Lüksemburg	5 Teşrinievvel 1888
8- Danimarka	15 Aralık 1864	36- Kongo	27 Kasım 1888
9- Bad	12 Aralık 1864	37- Venezuella	9 Temmuz 1894
10- Prusya	4 Ocak 1865	38- Siyam	25 Haziran 1895
11- Yunan	17 Ocak 1865	39- Afrika-i Cenubî	28 Eylül 1896
12- İngiltere	18 Şubat 1865	40- Oranj	28 Eylül 1897
13- Meklenburg	9 Mart 1865	41- Honduras	12 Mayıs 1898
14- Türkiye	5 Temmuz 1865	42- Nigaragua	19 Mayıs 1898
15- Württemberg	2 Haziran 1866	43- Uruguay	30 Mayıs 1900
16- Hess	22 Haziran 1866	44- Kore	8 Kasım 1903
17- Bavyera	30 Haziran 1866	45- Guetemala	24 Mart 1903
18- Avusturya	12 Temmuz 1866	46- Çin	29 Haziran 1904
19- portekiz	9 Ağustos 1866	47- Meksika	25 Nisan 1906
20- Saksonya	25 Kasım 1866	48- Brezilya	30 Nisan 1906
21- Rusya	22 Mayıs 1867	49- Kolombiya	7 Haziran 1906
22- Papalık makamı	9 Mayıs 1868	50- Almanya İmp	12 Haziran 1906
23- Romanya	4 Ekim 1874	51- Paraguay	31 Mayıs 1907
24- İran	5 Ekim 1874	52- Haiti	24 Haziran 1907
25- Salvador	30 Ekim 1874	53- Küba	25 Haziran 1907
26- Karadağ	29 Kasım 1875	54- Dominik	25 Haziran 1907
27- Sırbistan	24 Mart 1876	55- Ekvator	3 Ağustos 1907
28- Bolivya	16 Ekim 1879		

(*) Cemahir-i Müttefika: Amerika Birleşik Devletleri

EK: 2

Salib-i Ahmer Cemiyetlerini Kurmuş Olan Hükümetlerin
Tarih Sırasına Göre Listesi
(ss.18-20)

1- Würtemberg	Kasım 1863	21- İngiltere	1 Eylül 1868
2- Belçika	4 Şubat 1864	22- İtalya	13 Mayıs 1873
3- Prusya	6 Şubat 1864	23- Danimarka	18 Haziran 1876
4- Danimarka	Mayıs 1864	24- Karadağ	15 Ocak 1876
5- Fransa	25 Mayıs 1864	25- Sırbistan	21 Ocak 1876
6- İtalya	6 Temmuz 1864	26- Romanya	Temmuz 1876
7- İspanya	6 Temmuz 1864	27- Türkiye	Şubat 1877
8- Hess	Ekim 1864	28- Yunan	22 Haziran 1877
9- Portekiz	11 Şubat 1865	29- Peru	Nisan 1879
10- İsveç	24 Mayıs 1865	30- Arjantin	13 Haziran 1880
11- Norveç	Ekim 1865	31- Macaristan	15 Nisan 1881
12- Cemahir-i Müt.	26 Haziran 1865	32- Cemahir-i Müt.	9 Haziran 1881
13- Saksonya	7 Haziran 1865	33- Bulgaristan	4 Mayıs 1885
14- Bad	29 Haziran 1865	34- Portekiz	Mayıs 1887
15- İsviçre	17 Temmuz 1865	35- Japonya	22 Haziran 1887
16- Rusya	3 Mayıs 1868	36- Kongo	21 Ekim 1888
17- Avusturya	18 Mayıs 1868	37- İspanya	18 Temmuz 1888
18- Felenenk	19 Temmuz 1868	38- Venezuela	20 Ocak 1890
19- Bavyera	5 Ocak 1868	39- Uruguay	2 Ekim 1899
20- Türkiye	11 Temmuz 1868		

EK: 3

Mecrûhin-i Asâkir-i Osmâniyye'ye Muâvenet İçin Kurulacak
Cemiyete Kaydolan 66 Kurucu azâ (1869)
Gazette Médicale D'Orient, Yıl: 1869, No: 8, Novembre,
s.126-127)

- 1- Ömer Paşa, Başkumandan.
- 2- Marko Paşa, Sağlık Servisi Genel Müfettişi
- 3- Salih Bey, Albay, Askeri Sağlık Servisi birinci müfettişi
- 4- Dr. de castro, Haydarpaşa Hastanesi başhekim
- 5- Dr.Mehmet Bey, Albay, Gümüşsu Hastanesi hekim
- 6- Mahmut Hamdi Paşa, Van'da Tümgeneral
- 7- Feyzi Paşa, Trebizon (Trabzon)'da Tuğgeneral
- 8- Fayk Bey, Albay, Merkez Eczanesinin direktörü (Dellasuda Faik Paşa)
- 9- Dr.Spiraki, Albay Askeri Sağlık Servisi ikinci müfettişi
- 10- Dr.Emin Bey, Albay, Eski Sérail Hastanesinde hekim
- 12- ethem Paşa, Devlet Yüksek Konseyinde bölüm başkanı
- 13- Dr.Bélisaire Bey, Yarbey, Haydarpaşa Hastanesinde hekim
- 14- Dr.Miltiade Bey, Yarbey, Haydarpaşa Hastanesinde hekim
- 15- Dr.Pascal Bey, Yarbey, emekli hekim
- 16- Dr.Constant Limonidis ey, Yarbey, Haydarpaşa Hastanesinde hekim
- 17- Dr.Marach bey, Yarbey, İmparatorluk Sarayında hekim
- 18- Dr.İskender Bey, yarbey, İmparatorluk Sarayında hekim
- 19- anthropoulo, Ticaret Nezâretinde konsey üyesi
- 20- İskender Bey, Seraskerat'ta Yarbey
- 21- Dr.Nicolaki Sinadino, Yarbey, şef hekim
- 22- Atta Bey, Albay
- 23- Dr.Sotto, Avusturya Sefareti hekim
- 24- Dr.S.Mavrogéni, Tıp Okulu profesörü
- 25- Hartert, Avusturya Postaları subayı
- 26- Kurlander, Galata4da tüccar
- 27- Dr.Abdullah Bey, Albay, Haydarpaşa Hastanesinde hekim
- 28- L.Fabre, Haydarpaşa Hastanesinde eczacı
- 29- Charles Curtis, İngiliz Mémorial Klisesi papazı
- 30- Dr.Mongéri, Akıl Hastaları Müessesesi (asile) şef hekim
- 31- Dr.A.de Castro, Akıl Hastaları Müessesesi hekim
- 32- Dr.Zoeros, Saray müziği Hastanesi hekim
- 33- Vély paşa, İzmir Valisi, (Veli Paşa)
- 34- Dr.Nikola Beneli, Haydarpaşa Hastanesi hekim
- 35- Dr.Fenerly, Tıp Okulu profesörü
- 36- Dr.Hüsni Efendi, Haydarpaşa Hastanesi hekim
- 37- Dr.Minco Tzatcheff, Haydarpaşa Hastanesi intern hekim
- 38- Dr.Frédéric Bosi, Bolongne Üniversitesinde profesör
- 39- Mordtmann, Ticaret Nezâreti konsey üyesi
- 40- Dr.Mordtmann, Prusya hastane hekim
- 41- Michel Mauromati (görevi belirtilmemiş)
- 42- Brindel, Avusturya Postaları subayı
- 43- M.M.R. des Donation

- 44- Dr.Dosio, Haydarpaşa Hastanesinde hekim
- 45- Dr.Blau, Kumla'da 12.Alay hekimi
- 46- Dr.Millingen, İmparatorluk Saray hekimi
- 47- Dr.A.Sparado, Beyoğlunda hekim
- 48- Dr.Calleja, Güüşsu Hastanesi hekimi
- 49- Dr.Nicolas Zacharovicth, askeri hekim
- 50- Baron Prokesch-Osten, Avusturya sefiri
- 51- Grunevald, tuğgeneral
- 52- tevfik Bey, İmparatorluk Saray Müziği hekimi
- 53- Rami Bey, Albay, topçu muallimi
- 54- Lehmann Bey, Albay topçu
- 55- Dr.L.Thirk, Seraskerat Hastanesi hekimi
- 56- H.Türr. Palanza'da İtalyan general
- 57- Ömer Naili Paşa, Tuğgeneral
- 58- Reşit Bey, Topçu Albayı,
- 59- Dr.Naranzi, Sağlık Levazım ve Tıp Okulu kâtibi
- 60- Dr.Bonkowsky, Tıp Okulu profesörü
- 61- Dr.Akif Bey, Topçu Albay şef hekimi
- 62- Dr.Mahmut Bey, Albay
- 63- Dr.Mahmut Bey, Albay
- 64- Dr.Osman Bey, Seraskerat Hastanesi müdürü
- 65- Dr.Temple, Gümüşsu Hastanesi hekimi
- 66- Ali bey, Seraskerat Hastanesinde başkâtip,

EK: 4

1877'de Osmanlı H.Ahmer Cemiyeti'nin Kurulması İçin
Çeşitli Kuruluşlardan Gelen Delegelerin İsim Listesi
(Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Mecmuası, 23 Kânûn-ı evvel
1927, No: 76, s.137)

- Mekteb-i Tıbbiye Murahhasları: Kırıklı Dr.Aziz Bey,
Dr.Serviçin Efendi (سرویچین)
- Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye Murahhasları:
Dr.Kastro (کاسترو)
Dr.Vuçino (ووچینو)
- Meclis-i Tıbbiye-i Askeriye Murahhasları:
İstevan Paşa (استهپان)
Rıfat Bey
- Daire-i Umûr-ı Sıhhiye Murahhasları:
Dr.Bartoletti efendi (بارتولهتی)
Şakir Bey,
- Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane Murahhasları
Dr.Nurican (نوریمان)
Dr.Mortman (مورتمان)
Dr.Peştemalcı (پشتهمالچی)
Dr.polyak (پولیاک)
- Bahriye Nezâreti Murahhasları: Sevyan bey (سهویان), Hüsnü Bey,
Zaptiye Nezareti Murahhası: Ömer Bey

EK: 5

1877'de Kurulan Osmanlı H.Ahmer Cemiyeti'nin İdare Heyeti
(Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Mecmuası, 23 Kânûn-ı evvel
1927, No: 76, s.139)

Reis: Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye Reis-i sânisî Dr.hacı Arif Bey

Reis Vekili: Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Müderrislerinden Dr.Sarel (سارل)

Reis vekili: Şûrâ-yı Devlet azalarından Nuryan efendi(نوریان)

Hazinedar (Veznedar): Osmanlı Bankası müdür-i umûmîsi M.Foster(فوستر)

Kâtib-i umûmî: Hariciye Nezâreti umur-ı siyasiye müdürü Feridun bey.

Aza: İngiliz iane Cemiyeti komiseri Barrnigton Kennett (بارنیگتون کینت)
Daire-i Umur-ı Sıhhiye Müfettiş-i Umûmîsi Dr.Bartoletti(بارتولتی)
İngiliz sefareti doktoru Dr.dickson(دیکسون) Meclis-i umûr-ı
Sıhhiye azalarından Eşref efendi, Sıhhiye-i Askeriye azalarından
Dellasuda Faik paşa, Osmanlı Bankası müdür muavini Von Has(فون هاس)
Mühendis M.Leval (لووال) Amerikalı Gneral Mott (موت)
Dr.Baron Mundy (مولدی) Mabeyn Kâtiplerinden Nuri bey,
Dr.Peştemalcı Efendi (پیشتمالی) Ayândan Serviçin Efendi(سرویچین)
Dr.Sevastopoli (سواستپولی)

EK: 6

Üçüncü Defa Resmen Kurulan Osm.H.Ahmer Cemiyeti'nin
100 Kurucu Azasının İsim Listesi
(20 Nisan 1911)
(ss.257-260)

Kabineler azasından

Mahmut Şevket Paşa	Sadrazam
Sait Paşa	Sadr esbak
Hüseyin Hilmi Paşa	" "
İbrahim Hakki Paşa	" "
Gazi Ahmet Muhtar Paşa	" "
Ferit Paşa	" "
Ferit Kazım Efendi	Esbak Şeyhülislam
Prens Said Paşa	Harbiye Nâzırı
Hayri Bey	Evkaf Nâzırı
Bisarya efendi (ساریا)	Nâfla Nâzırı
Necmeddin Molla Bey	Esbak Adliye Nâzırı
Rıfat Paşa	Esbak Hariciye Nâzırı
Talat Bey	Esbak Dahiliye Nâzırı
Halil Bey	Esbak Dahiliye Nâzırı
Cavit Bey	Esbak Nâfla Nâzırı
İsmail Hakki Bey	Esbak Maârif Nâzırı
Mahmut Muhtar Paşa	Esbak Bahriye Nâzırı
Mavrokurdatu (مأورقرداتی) Efendi	Esbak Orman ve Maden ve Ziraat Nâzırı
Noradonkilyan (نورادونکیان) Efendi	Esbak Hariciye Nâzırı
Necmettin Bey	Esbak Maliye Nâzırı
Halacyan (خلایان) Efendi	Esbak Nâfla Nâzırı
Mehmet Şerif Paşa	Esbak Maârif Nâzırı

Ayândan

Buhur (بُحور) Efendi, Damat Frit Paşa, Süleyman Bistani Efendi, Sey-
yid Abdülkadir efendi.

Mebusan

Arslan Bey, Artas (آرتاس) Efendi, Cahit Bey, Dalçef (دالچف) efendi,
Rıza Salih Bey, Ruhiülhalidî bey, Zihrap efendi (زهراب) Abdurrah-
man Bey, Ömer Şevki bey, Feracı (فراجی) Efendi, Midhat Şükrü Bey,
Dr.Mişa (میشا) efendi

Şûrâ-yı Devletten

Baha Bey, Salim Bey, Mustafa Reşit Bey, Yahya Bey, İstefnaki (استفناکی)
Bey, Baş Muavin Bahattin Bey.

Rüesa-î Ruhaniye

Ermeni Patrik Kaymakamı Mangoni (مانفونى) Efendi, Ermeni Katolik Patrik'i Terziyan Bogoz (ترزيان بوز) Efendi, Hahambaşı Hayim Noguma (خايم نوما) Efendi, Bulgar Yosif (يوسيف) Efendi

Eşraf-ı Hanedandan

Prens Abbas Paşa

Rical-i Askeriyeden

Harbiye Müsteşarı Fuat paşa, Prens Aziz Paşa, Mirliva Nazif Paşa, Miralay Muhiddin Bey, Kaymakam Faik Bey

Rical-i Bahriyeden

Bahriye Müsteşarı Rüstem Paşa, Dr.Fikri Paşa,

Rical-i Mülkiyeden

Esbak Şehremini Suphi Bey, Esbak Hüdâvendigar Valisi Azmi Bey, Maârif Müsteşarı Salih Zeki Bey, Sıhhiye Tercüme Kalemi müdürü Münir Nigar Bey, Evkaf Nezareti İnşaat Müdür-i Umumisi Mimar Kemalettin Bey.

Müteberan-ı Tüccardan

Yağcı Şefik Bey, Karakaş Macit efendi, Kemal Ömer Bey, Famhi (فاحى) Efendi.

Müntensibin-i Matbuattan

İkdam müdürü Cevdet bey, Muharririnden Celâl Nuri bey, Hüseyin Kâzım bey, Saffeti Ziya bey, Diran Gelgilan efendi, Abdullah Zühdü Bey.

Etibbadan

Ahmet Nurettin Bey, Abidin Bey, Cemil Paşa, Adnan Bey, Celâl Muhtar Bey, Hazım paşa, Hayri Bey, Kilisli Refet Bey, Ziya Nuri Bey, Akil Muhtar Bey, Fanu (فانو) paşa, Fuat bey, Kerim Sebati Bey, Lambiki (لامبىكى) Paşa, Mazhar paşa, Muhittin Bey.

Eczacı

Edhem Pertev Bey

Hilâl-î Ahmer azay-ı kadimesinden

Dellasuda Faik paşa, Halim paşa, Ahmet Ragıp bey, Daire-i Sıhhiye Tahri-
rat Müdürü Haydar Bey, Daire,i Sıhhiye Evrak Müdürü Galib Bey.

EK: 7

1327 (1911) Senesinde Teşekkül Eden Merkez-i Umumi ve İdare
Heyeti
(ss.50-52)

İdare Heyeti

Asadoryan (اسادوریان) Efendi	Nâfıa müdürü umumisi
Avram Nâım (اورام نايم) Efendi	Dava Vekili
Edhem Pertev Bey	Eczacı
Esat Bey	Tıp Fakültesi Seririyat-ı Ayniyye Muallimi
Besim Ömer Bey	Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiyye ve Sıhhiye-i Umûmiye Reisi
Bisarya (بساریا) Efendi	Ayândan
Bahaddin Şakir Bey	Tıp Fakültesi Tıp Kanunu Muallimi
Haydar Bey	Daire-i Umur-ı Sıhhiye Tahrirat Kalemî müdürü
Diran Gelgilan ( ) Efendi	Sabah Gazetesi sermuharriri
Rasim Paşa	Mekteb-i Tıbbiye-i Nâzır-ı sabkı
Refet Bey	Meclis-i Umur-ı Sıhhiye azasından
Ruhiülhalidî bey	
Salih Bey	Hariciye Umur-ı Siyasiye müdürü
Saffeti Ziya Bey	Muharir
Talat Bey	Dahiliye Nâzır-ı esbaki
Abidin Bey	Sıhhiye-i Askeriye ikinci müdürü
Akil Muhtar Bey	Meclis-i Umû-rı Sıhhiye azasından
Ali Galip Bey	Mekteb,i Tıbbiye-i Askeriye müdürü
Faik Dellasuda Paşa	Reis-i Sâni-i fahri
Fuat Bey	Meclis-i Umur-ı Sıhhiye azasından
Kasım İzetin Bey	Daire-i Umur-ı Sıhhiye Müfettişi Umûmîsi
Kamhi (قاصحی) Efendi	Muteberan tüccardan
Keresteciyan (کرستجیان) Efendi	Osmanlı Bankası müdürü
Kerim Sebati bey	Doktor
Kemal Ömer Bey	Muteberan tüccardan
Lâmbiki paşa	Sıhhiye-i Askeriye Müfettişi
Mehmet Ali Bey	Bahriye Tabip miralaylığından Mütেকait
Muhiddin Bey	Miralay
Nazif Paşa	Mirliva

1327 senesinde teşekkül eden idare heyeti

Reis	Refet Paşa
Reis-i sâni	Prens Abbas Paşa
Müfettiş-i umûmî	Mehmet Ali Bey
Baş kâtip	Refet bey
Muhasebeci	Kemal Ömer bey

Veznedar
Veznedar Muavini
Kâtip Muavini
Kâtip muavini

Fuat Bey
edhem Pertev bey
Haydar Bey
Bey

Teşvik ve Tergib Encümeni

Basarya Efendi, Saffeti Ziya bey, Diran Gelgilan efendi.

Maliye Encümeni

Kamhi Efendi Ruhiülhalidî Efendi, Keresteciyan ( )Efendi, Kemal Ömer Bey

Fen ve İntihab Memurin Encümeni

Dellasuda Faik Paşa, Dr.Lâmbiki Paşa, Dr.Abidin Paşa, Dr.Kerim Sebâtî Bey, Dr.Ali Galip Bey, Eczacı Edhem Pertev Bey, Mirliva Nazif Paşa, Dr. Besim Ömer Bey, Dr.Esat Bey, Dr.Akil Muhtar Bey, Dr.Mehmet Ali Bey.

EK: 8

1328 (1912)'de Seçilen Merkez-i Umûmî ve İdare Heyeti
(ss.261-264)

Esat Bey	Sıhhiye Müdür-i Sânisî ve Tıp Fakültesinde Em- raz-ı Ayniyye Muallimi
İsmayil Besim Paşa	Sıhhiye-i Askeriye reisi
Basaryan Efendi	Nâfia Nazırı
Besim Ömer Bey	Sıhhiye Müdür-i Umûmîsi ve Tıp Fakültesinde Seri- riyat-ı Vilâdiye muallimi
Bahattin Şakir Bey	Tıp Fakültesinde Tıp Kanunu Muallimi
Celâlettin Muhtar Bey	Tıp Fakültesinde Seririyat-ı Efrenciye ve Cildiye muallimi
Hamit Bey	Osmanlı Bankası Meclis-i idare azasından
Hakkı Şinasi Bey	Bahriye Merkez Hastanesi Sertabibi
Hüsni Paşa	Esbak Bahriye Nâzırı
Hüseyin Hilmi Paşa	Sadr Esbak (Ayân kiramından) Viyana Sefiri
Diran Gelgilan efendi	Sabah Gazetesi sermuharriri
Rıfat Bey	Meclis-i Kebir-i Sıhhiye azasından
Ziya Nuri Bey	Tıp Fâültesi reisi ve Seririyat-ı Ayniyye Mualli- mi
Talat Bey	Sabık Dahiliye Nâzırı
Abidin Bey	Sıhhiye-i Askeriye ikinci şube müdürü
Akil Muhtar Bey	Meclis-i Kebir,i Sıhhiye azasından Tıp Fakülte- sinde fûnûn-ı tedavi muallimi
Adnan Bey	Tıp Fakültesinde Seririyat-ı Dahiliye muallim muavini
Azmi Bey	Hüdavendiğar Vali-i esbakı
Ali Galip Bey	Tıbbiye-i Askeriye müdürü
Avni paşa	Mütekait Erkân-ı Harbiye feriki
Kasım İzettin Bey	Sabık Sıhhiye Müfettiş-i Umûmîsi
Kamhi efendi	Banker
Keresteciyan efendi	Osmanlı Bankası Müdürllerinden
Kemal Ömer Bey	Tüccardan
Lâmbiki paşa	Sıhhiye-i Askeriye reis-i sânisî
Mavrokurdato efendi	Ayândan
Mehmet Ali Bey	Tabip Miralay mütekaidi
Nazif Paşa	Mirliva
Yusuf Razi Bey	Şuray-ı Devlet azasından

1328 senesinde teşekkül eden idare heyeti

Reis-i evvel	Hüseyin Hilmi paşa (Sadr esbak, Ayândan)
Reis-i Sâni	Besim Ömer Bey (Sıhhiye müdür-i umûmîsi)
reis-i sâni	Akil Muhtar Bey (Meclis-i Kebir-i Sıhhiye azasından)
Müfettiş-i umûmî	Mehmet Ali Bey (Tabip Miralay Mütekaidi)
Baş Kâtip	Rıfat bey (Meclis-i kebir-i Sıhhiye azasından)
Veznedar-Keresetciyan efendi	(Osmanlı Bankası müdürü)

Tergib ve Teşvik Encümeni

Dr.Hakkı Şinasi Bey
Diran Gelgilan efendi

Maliye Encümeni

Ruhiülhalidi Bey
Kamhi Efendi
Rasim Paşa

Fen ve İntihab-ı memurin encümeni

Dellasuda Faik paşa
Dr.Lâmbiki paşa
Dr.Ali Galip Bey,
Dr.Adnan Bey
Dr.Besim Ömer bey
Dr.Esat Bey
Dr.Akil Muhtar bey
Dr.Kasım İzzettin Bey
Dr.Kerim Sebati Bey
Miralay Nazif Paşa
Mühendis Asaduryan Efendi

EK: 9

Osmanlı H.Ahmer Cemiyeti Kadınlar Kısmı azay-ı Müessisi
(ss.53-56)

- 1- Prens Abbas Paşa Haremi prenses hazretleri
- 2- Hariciye Nâzırı Prens Sait Halim Paşa haremi prenses hazretleri
- 3- Hıdiv İsmayil Paşa kerimes iprensens hazretleri
- 4- Mahmut Muhtar Paşa Haremi prenses hazretleri
- 5- Hıdiv İsmayil Paşa Kerîmesi prenses hazretleri
- 6- Nusret Beyefendinin Haremi prenses hazretleri
- 7- Merhum Prens Osman Fazlı paşa kerîmesi prenses hazretleri
- 8- Teşrifat-ı umûmîye müdürü İsmayil Cenani Beyin haremi hanımefendisi
- 9- Ayândan Ahmet rıza Beyefendinin hemşiresi hanımefendi
- 10 Hariciye Kalem-i Mahsusa müdürü Edhem Bey haremi hanımefendi
- 11- Mühendis Asaduryan Efendinin Refîkaları
- 12- edhem Beyefendinin haremi hanımefendi
- 13- Waşington sefareti ikinci kâtibi İbrahim bey haremi hanımefendi
- 14- Rusumat-ı tahrirat müdürü Ragıp bey haremi hanımefendi
- 15- Dr.İlyas paşa refikası
- 16- Sadr esbak Sait Paşa haremi
- 17- Ali Nizami paşa kerimesi ve İsmail Paşa haremi hanımefendi
- 18- Merhum Gazi Edhem Paşa haremi hanımefendi
- 19- Teşrifat nazırı merhum İbrahim Paşa haremi hanımefendi
- 20- Cebel-i Lübnan Mutasarrıfı Kuyumcuyan Paşanın refîkası
- 21- Ayandan Buhur Efendinin refîkası
- 22- ^{پاکجری} Beyin refîkası
- 23- Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi reisi Tevfik bey haremi hanımefendi
- 24- Tevfik Daniş Bey haremi hanımefendi
- 25- Nâfia Müsteşar-ı sabıkı Cemal Bey haremi hanımefendi
- 26- Merhum Cevdet Paşa kerîmesi hanımefendi
- 27- Hüseyin Hilmi Paşa Hazretlerinin haremi hanımefendi
- 28- Hamdi bey haremi hanımefendi
- 29- Sadr esbak Hakkı Paşa kerîmesi hanımefendi
- 30- Halit Ziya bey haremi
- 31- Hariciye mümeyyizlerinde Basri bey haremi hanımefendi
- 32- Mısırlı Hüsnü Bey haremi hanımefendi
- 33- Müze müdürü Halil Bey haremi hanımefendi
- 34- ^{سرفرین} Hazret Şehriyari Halit Hurşit Bey haremi hanımefendi Hazret
- 35- Merhum İbrahim Paşa kerîmesi Vasfi Bey haremi hanımefendi
- 36- Hariciye evrak müdür-i umûmîsi Hayrettin Bey haremi hanımefendi
- 37- Hahambaşı Efendinin refîkası
- 38- Sabık Bursa Valisi Daniş Bey haremi hanımefendi
- 39- Dellasuda Faik Paşa refîkası
- 40- Diran Gümüşgerdan (^{کو شگردان}) refikası
- 41- Diran Gelgilan refîkası
- 42- Ayândan Raif Paşa kerîmesi hanımefendi
- 43- Dahiliye Nâzır-ı sabıkı Reşit Bey haremi hanımefendi
- 44- Dr.Kilisli Rifat Bey haremi hanımefendi
- 45- Rasih Beyefendinin haremi hanımefendi
- 46- Manyasizâde Refik Beyin kayınvalidesi hanımefendi

- 47- Dr.Zoeros Paşanın refikası
- 48- Merhum Sırrı Paşa refikası hanımefendi
- 49- Merhum Sami Paşa kerimesi
- 50- Sait Beyefendinin haremi hanımefendi
- 51- Yağcı şefik Beyefendinin haremi hanımefendi
- 52- Milli Banka şube müdürü Suphi Bey haremi hanımefendi
- 53- Waşington sefiri Ziya Paşa haremi hanımefendi
- 54- Talat bey haremi hanımefendi
- 55- Hariciye Nâzırı sabıkı Asım bey refikası
- 56- Bursa Vali-i esbakı Azmi Bey haremi hanımefendi
- 57- Umûm Kumandan vekili İzzet Paşa haremi hanımefendi
- 58- Merhum Osman Paşa kerimesi hanımefendi
- 59- Dr.Akil Muhtar Beyin refikası
- 60- Sadâret Müsteşarı Adil Beyefendinin haremi hanımefendi
- 61- Düyûn-ı Umûmiyye müdürü Ömer Besim Beyefendinin haremi hanımefendi
- 62- Mekteb-i Tıbbiye müdürü Ali Galip bey haremi hanımefendi
- 63- Hariciye Nazır-ı sabıkı **فوزاد و سکیات** efendinin refikası
- 64- Harbiye müsteşarı Fuat Bey haremi hanımefendi
- 65- Ayân reisi Ferit Paşa kerimesi hanımefendi
- 66- Erkân-ı Harbiye müdürü Halis Bey haremi hanımefendi
- 67- Faik Paşa haremi hanımefendi
- 68- Dr.Kasım İzettin Bey Haremi hanımefendi
- 69- Yenişehirli **کوکب** bey haremi hanımefendi
- 70- Osmanlı Bankası muamelat-ı cari müdürü Keresteciyan Efendi refikası
- 71- Dr.Kenan Bey haremi
- 72- Sabık Selânik valisi Kâzım Bey haremi hanımefendi
- 73- Merhum Ziya Bey haremi hanımefendi
- 74- Manuk Azaryan (**مانوق آزاریان**) Efendinin refikası
- 75- Ayândan Mavrokurdatu Efendinin refikası
- 76- Mahmut Agah Beyefendinin haremi hanımefendi
- 77- Beyoğlu Mutasarrıfı muhittin Beyin haremi hanımefendi
- 78- Hilâl-i Ahmer müfettiş-i umûmîsi Mehmet Ali Beyin haremi hanımefendi
- 79- Bahriye Nazırı Mehmet Paşa haremi hanımefendi
- 80- Şehremaneti Meclis-i Reis-i Sabıkı Mehmet Paşa haremi hanımefendi
- 81- Nesim Mazliyah efendinin refikası (**نسیم لیاچ**)
- 82- Merhum Ziya bey'in kerimesi Veli Bey haremi hanımefendi
- 83- Paris Sefiri Refet Paşa refikası
- 84- Düyûn-ı umûmiye mektupçusu Vahdet Bey haremi hanımefendi
- 85- Şûrâ-yı Devlet azasından Yusuf Razi Bey'in refikası
- 86- Ayândan Zare Dilber (**زاره دلبر**) Efendinin refikası
- 87- Gabriyel Serviçin (**عابریل**) Efendinin refikası
- 88- Erkân-ı Harbiye kaymakamlarından Abdülraif Bey haremi hanımefendi efendinin refikası
- 89- Leylî Dârümuallimat müdiresi hanımefendi
- 90- Tevfik Fikret beyin haremi hanımefendi
- 91- Dr.Zoeros Paşa refikası
- 92- Viyana Sefir-i Esbakı Mehmet Nedim Paşa refikası
- 93- Teşrifat Müdürü Osman Ferit Paşa haremi hanımefendi
- 94- Ferik Mütেকait Osman Ferit Paşa Haremi hanımefendi
- 95- Ayandan Ahmet Rıza Bey hemşiresi hanımefendi
- 96- Cemil Bey haremi hanımefendi
- 97- Hulusi Bey haremi hanımefendi
- 98- Sertabip Şehriyari Dr.Hayri bey haremi hanımefendi
- 99- Göz tabibi Dr.Acemyan (**عجمیان**) Efendinin refikası
- 100- İkdam Gazetesi Sahib-i İmtiyazı Cevdet bey refikası

EK: 10

H.Ahmer Kadınlar Kısmı Hanımlar Merkez-i Umumi ve İdare Heyeti

(ss.264-266)

- 1- Prenses Nimet Muhtar hanımefendi-Mahmut Muhtar Paşa haremi
- 2- Ayşe Hanımefendi-Ziya paşa haremi
- 3- Madam Dr.Zoeros Paşa
- 4- Selimi Hanımefendi-Ayândan Ahmet Rıza Bey hemşiresi
- 5- Fatma Aliye Hanımefendi-Ferik Faik Paşa haremi
- 6- Sadiye Hanımefendi-Müze Müdürü Halil bey haremi
- 7- Leylâ Hanımefendi Düyûn-ı umûmiye mektupçusu Vahit Bey haremi
- 8- Madam Diran Gelgilan hanımefendi
- 9- Madam Ohannes Kuyumcuyan Paşa
- 10- Madam Yusuf Razi Bey
- 11- Madam ^{پا کبری} Bey
- 12- Nezihe Ziyet Hanımefendi-merhum Ziya Bey kerîmesi, Veli bey haremi
- 13- Seniye Havva Hanımefendi-Teşrifat müdürü İsmayil Cenani Bey haremi
- 14- Melek Hanımefendi-Merhum Sami Paşa kerîmesi
- 15- Melik Hanımefendi-Mısırlı Hüsne Bey haremi
- 16- Saffet Hanımefendi-Rasih Bey'in Haremi
- 17- Macide Hanımefendi-Ömer Besim Bey haremi
- 18- Mihrimah Hanımefendi-Basri Bey haremi
- 19- Sabiha Galip Hanımefendi-Dr.Ali Galip Bey haremi
- 20- Madam Dr.Akil Muhtar bey
- 21- Seniye Hanımefendi-Erkân-ı Harbiye Miralaylığından emekli Halit bey haremi
- 22- Fevziye Hanımefendi-Ferit Paşa haremi
- 23- Leyla Hanım Efendi, Sırrı paşa haremi
- 24- Sabiha hanımefendi-Merhum İbrahim Paşa haremi
- 25- Fethiye Hanımefendi-Reşit Bey haremi
- 26- Naile Hanımefendi-Hamdi bey haremi
- 27- Madam Astine Gümüşgerdan Efendi
- 28- Madam Azaduryan Efendi
- 29- Madam Manuk Azaduryan
- 30- Remire Hanımefendi-Cemal bey haremi

H.Ahmer Kadınlar Kısmı İdare Heyeti (ss.266)

Reis-i evvel	Prenses Nimet Muhtar Hanımefendi-Mahmut Muhtar Paşa haremi
Reis-i sâni	Ayşe Hanımefendi-Ziya Paşa haremi
Reis-i sâni	Madam Zoeros paşa-Dr.Zoeros Paşa haremi
Başkâtibe	Selimi Hanımefendi-Ayândan Ahmet Rıza Bey Hemşiresi
Kâtibe	Fatma Aliye hanımefendi-Faik Paşa haremi
Kâtibe	Sadiye Hanımefendi-Müze müdürü Halil Bey haremi
Fransızca Kâtibe	Leyla-Düyûn-ı umûmiye mektupçusu Hayder Bey haremi
İngilizce Kâtibe	Madam Nevmi Gelgilan-Diran Gelgilan efendinin refikası
Veznedar	Madam Kuyumcuyan Paşa-Cebel-i Lübnan Mutasarrıfı Ohannes Efendi-nin refikası
Azâ	İsmet Hanım-Yusuf Razi refikası
Azâ	Madam Pençri
Kâtibe ve Muhasebeci	Nezihe Ziyet hanım efendi Ziya Paşa kerîmesi ve Veli haremi

EK: 11

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Nizamnâme Esâsîsi
Fasl-ı evvel (Biricni kısım)
Cemiyetin Sûret ve Maksad,ı Teşekkülü
(ss.59-74)

Birinci madde: Zât-ı Hazret-i Pâdişâhînin Himâye-i Mülûkâneleri ve Velfâhd-ı saltanat Hazretlerinin Riyâset-i Fahriyyeleri tahtında olarak "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti" nâmıyla merkez-i umûmîsi Dersaâdet'de olmak üzere bir cemiyet teşkîl edilmiştir.

İkinci Madde: Cemiyetin muâmelât ve emr-i idâresi 22 Ağustos sene 1864 tarihinde Cenevre'de akd olunan mukavelenâmenin ve 6 Temmuz sene 1906 tarihinde yine mezkûr beldede mün'akid konferansda Taraf-ı Devlet-i Âliyyeden kabul edilen ta'dîlâtın ahkâmına ve Lâhey'de mün'akid konferansın muhârebat-ı bahriyye hakkındaki 18 Teşrîn-ı evvel (Ekim) sene 1907 tarihli mukarrerâtı esâsına müsteniddir.

Üçüncü madde: Cemiyetin maksadı bilcümle vesâiti ile vakt-i harbde ordulardaki hasta ve yaralıların tahfîf-i ıztırâblarına ve tedâvîlerine muâvenet etmekden ibâret bulunmasına nazaran Cemiyet asâkir-i berriye ve bahriyye heyet-i sıhhiyesinin yardımcısı demek olur.

Dördüncü madde: Cemiyet mecrûhîni nakl ve tedâvî etmek için ve s'ay dâiresinde mevâki-i harbiyyede berren seyyâr hastahaneler ile sefer hastahaneleri ve heyet-i muâveneleri ve sıhhiye trenleri ve bahren dahi nakliyye ve hastahane gemileri ihzâr ve tedarik eder.

Esas nizamnâme

Beşinci madde: Memâlik-i Osmâniyye'de harbin gayr-ı mesâibden biri vukuunda Cemiyetin bir senelik vâridâtını tecâvüz etmemek üzere münâsib miktârda bir meblağı sarf edebilirler.

Altıncı madde: Cemiyet Mukavelenâmesi esâsına ve ahîren kabûl ve tasdîk edilmiş olan tadîlâta ve Lâhey'de mün'akid konferansın muhârebat-ı bahriyye hakkındaki 18 Teşrîn-i evvel 1907 tarihli mukarrerâtı ahkâmına imtisâlen düvel-i ecnebiyye muhârib orduları hasta ve yaralılarına dahi muâvenet eder.

Yedinci madde: Altıncı madde mûcibince ecnebî ordularına edilecek muâvenet cemiyetin bir senelik vâridâtını tecavüz edemez.

Sekizinci madde: Cemiyet vakt-i hazarda vazîfesini teshîl edecek husûsatı ihzâr ve levâzımı cem' ve idhar ve memurîn-i lâzımeyle tedarik ve teşkîl ve talîm etmekle iştigâl eyler.

Dokuzuncu madde: Cemiyet dersaâdet'de bir "merkez'i umûmî" ile Vilâyetlerde "Merkezlerden" ve sancak ve kazâlarda "şube"lerden müteşekkildir.

Onuncu madde: Azây-ı cemiyet "Azay-ı müessise" ve "azây-ı âmile" ve azây-ı muâvene" nâmlarıyla üç kısma münkasım erkek ve kadın Osmânlılardan mürekkeb olduğu gibi siyasî ve içtimâî ve iktisadî ve heyet ve Cemiyet-i Osmâniye dahi müctemian Cemiyete dâhil olabilir. Azây-ı müessise cemiyetin gerek akdemce teşkiline gerek bu kerre ihyâsına muâvenetde bulunmuş olan yüz Osmanlı azâ, Azây-ı âmile: fiilen ve nakden hidemet ve muâvenetde bulunan azâ, Azây-ı muâvene: Yalnız nakden muâvenet eden azâdır.

Onbirinci madde: Azây-ı müessise ve âmile senede bir Osmânlı altını ve azây-ı muâvene dahi iki sınıf olup sınıf-ı ûlî senede bir sınıf-ı sânisî yarım mecdiye verecektir.

Onikinci madde: Cemiyete dâhil olacaklar azây-ı müessise ve âmileden iki zât veya idâre heyetleri tarafından takdîm olunur.

Onüçüncü madde: Azâlık sıfatı evvelâ istifa etmek suretiyle ve sâniyen taahhüdâtının adem-i ifâsından dolayı darsâdet ve vilâyatda heyet-i merkeziye raporu ve meclis-i umûmî kararıyla ve sâlisen cemiyetin heyet ve maksadına menâfi' ahvalden dolayı kezâlik heyet merkezinin raporu ve meclis-i umûminin kararıyla zâil olur.

Fasl-ı Sâlis (üçüncü kısım)

Meclis-i umûmî

Ondördüncü madde: Hilâl-i ahmer Cemiyeti bir meclis-i umûmiyenin taht-ı nezâret ve murâkabesinde olarak merkez-i umûmî tarafından idâre olunur.

Onbeşinci madde: Meclis-i umûmî ya alelâde yahud fevkalâde olarak ictimâ eder. Meclis-i umûmî alelâde her sene sâlif-üz-zikr onuncu maddede beyân olunan azây-ı müessise ile vilâyet merkezlerinden gelecek ikişer murahhasdan ve merkez-i umûmî heyetinden mürekkeb olarak Mart ayında evvelce merkez-i umûmî tarafından tayîn edilecek bir günde ictimâ eyler.

Onaltıncı madde: Merkez-i umûmî heyeti bir senelik icrââtına âid husûsât meclis-i umûmî tarafından tetkik olunduğu esnâda azây-ı re'ye salâhiyyetdâr değildir. Fakat mevâdd-ı sâirenin müzâkerâtına sahib rey-i azâ sıfatıyla iştirâk edebilir.

Onyedinci madde: Taşradan gelecek Hilâl-i Ahmer Cemiyeti murahhasları vilâyet-i meclis-i umûmîsi tarafından intihâb olunur ve bunlara harcırah yâhûd tazmînât itâ olunmaz.

Onsekizinci madde: Bir vilâyetden murahhas izâmı mümkün olmadığı takdirde o vilâyet darsâdetde mevcûd azây-ı âmileden birini murahhas intihâb edebilir.

ondokuzuncu madde: Meclis-i umûmî in'ikad edebilmek için azây-ı müessise ve âmileden yüz Osmanlı azânın huzûru şarttır. O mikdar azâ mevcûd bulunmadığı hâlde onbeş gün sonra meclis mezkûr bir ikinci ictimâa davet olunur ve bu ictimâda azây-ı mevcûdenin mikdârı ne olursa olsun meclis inikad eder ve müzâkerât bir rûznâmeye tevfiân cereyân ederek zabta geçer.

Yirminci madde: Meclis-i umûminin in'ikadında müzâkerenin temin-i hüsn-i cereyânî için azây-ı mevcûde rey-i hafî ile içlerinden bir reis ve iki reis-i sâni intihâb olunur.

Yirmibirinci madde: Meclis-i umûmîlerin inikadında bulunabilmek için son taksit makbûzu ve heyet varakası ibrâz edilir.

Yirmiikinci madde: Meclis-i umûminin sûret-i fevkalâdede ictimai lâzım geldiği takdirde ictimâat için dersâdetde mevcûd azây-ı müessiseden ve merkez-i umûmî heyetinden mürekkeb olarak inikad eder.

Yirmidördüncü madde: Kararlar mevcûd azânın ekseriyet verilir.

(اسیله)

Yirbişenici madde: Meclis-i umûmî merkez-i umûminin raporuyla bilânçosunu badet tetkik tecdîdi icâb eden azâsını intihâb ve komisyonları teşkîl ve tahsîsât-ı seneviyyesini tayîn ile merkez-i umûminin raporunda gösterilecek luzûm üzerine nizamnâme-i esâsî ve dâhilî ahkâmı tadîlâtını velhâsıl cemiyetin bilcümle umûr ve husûsâtını tedkik ve müzâkere etmek salâhiyetini hâizdir. Merkez-i umûmî raporu hâricinde olarak cemiyetin nizamnâme-i esâsîsi ve dâhilîsi ahkâmınca tadîlât icrââsına matûf teklîfâtın rûznâme-i müzâkerâta idhâl edilebilmesi meclis-i umûmî azâsının bir rub tarafından imza tahtında dermiyân edilmesine ve husûsât-ı sâirenin idhâli dahi on imzâ ile takrîr edilmesine vâ-bestedir. Meclis-i umûminin mukarre-râtı matbûât ile ilân olunur.

Fasl-ı râbi (dördüncü kısım)

Merkez-i umûmî

Yirmialtıncı madde: Merkez-i umûmî heyeti dersâdetde meclis-i umûminin azây-ı müessise ve âmilesi meyânından rey-i hafî ile umûr-ı cemiyetin idâresi ve vazife-i asliyyesini teşkil eden muâvenetin suver-i icrâiyyesinin tanzîmi ve vech-i tatbîki işbu merkez-i umûmî heyetine âiddir.

Yirmiyedinci madde: Merkez-i umûmî heyetinden her sene beş azâ kur'a keşîdesiyle çıkarılarak yerlerine meclis-i umûmî tarafından rey-i hafî ile diğer beşi intihâb olunur. İsimlerine kur'a isâbet eden azânın ibkaen intihâbı caizdir.

Yirmisekizinci madde: Merkez-i umûmî azâsından birinin irtihâli veyahud bilâmâzeret-i meşrua mütevâlîyen üç ictimâda bulunmaması yahud istifa etmesi halinde yerine merkez-i umûmî heyeti cemiyetin azây-ı müessise ve âmilesinden birini intihâb ederek meclis-i umûminin ilk ictimâna tasdîkine arz eder.

Yirmidokuzuncu madde: Meclis-i umûmî heyeti her sene tecdîd edilmek ve bir reis ve iki reis-i sâni ve bir müfettiş ve bir muhâsebeci ve bir vezne-dâr ve bir vezne-dâr muâvini ve bir baş kâtib ve luzûmu kadar kâtibden mürekkeb olmak üzere kendi azâsı meyânından bir heyet-i idâre intihâb ve teşkîl eder ve heyet-i idâre reisi merkez-i umûmî heyetine de riyâset eder.

Otuzuncu madde: Merkez-i umûmî heyeti tanzîm olunacak ta'lîmâtname ve cemiyetler kanûnu ahkâmına tevfikân erbâb-ı hamîyyete mürâcaât ederek iânât ve teberruât toplayacağı gibi vazîfe-ı asliyyesi olan muâvenetin suver-i icrâiyyesini tanzîm ve tarz-ı cereyânına nezâret eyler. Bu husûsda icâb eden mebâliğin sarfına karâr ve me'zûniyyet verir. Umûr-ı mâliyye ile buna müteallik kâffe-i husûsâta kesb-i ittîlâ ve muhâsebe evrâkını tedkik ve cemiyete âid bilcümle mesâil hakkında mukarrerât ittihâz eyler. Vilâyatdaki vezne ve şubeleri teftiş eder. Hükümet-i mahalliye ve indeli-câb salîb-i ahmer Cemiyetleriyle münâsebât ve haberâtda bulunur. Velhâsıl merkez-i umûmî cemiyetin idâresi hususunda salâhiyyet-i vasîa ve tâmeyi hâizdir.

Otuzbirinci madde: Merkez-i umûmî heyeti vakt-ı hazarda her ayın ilk cuma günü ve harb veya mesâib zamanında haftada bir defa ve lede-ı icâb hergün inikâd eder. İşbu ictimâalarda azây-ı heyetin lâ-akall nısfından bir ziyâdesinin bulunması lâzımdır. Ahvâl-i fevkalâde sülûs azâ ile de ictimâ caizdir.

Otuzikinci madde: Meclis-i umûmî azâsının memûriyetleri fahrîdir. Yalnız hâricden muvazzaf bir kâtib istihdâm edilir. Evrâk-ı muhâsebeyi reis ve gaybûbetinde vekâlet eden reis-i sâni imzâ eder. Mübâyaât ve sarfiyâtın icrâsı otuzuncu madde mücibince merkez-i umûmî heyetinin karârına ve reisin tahrîren emrine müteveffıktır. Mesûl eşhâs veya şubeler hakkında muhâkemed takibât-ı âdliyye icrâasına reis salâhiyyetdârdır.

Otuzüçüncü madde: Merkez-i umûmî sene nihâyetinde bir senelik icrâât raporunu ve bilânçosunu meclis-i umûmiye arz ve bâdettetik neşreyler.

Otuzdördüncü madde: Merkez-i umûmî cemiyete hîdmet-i fevkalâdesi sebk eden Osmânlı ve ecnebî zevâta fahri azâlık ve fahrî reislik ünvanları tevcih ve iftihârname (diplom donör) itâ eyler. Bu gibi mukarrerât sülûsân-ı ekseriyetle ittihâz olunur.

Fasl-ı hâmis (beşinci kısım)
Vilâyet meclis-i umûmîleri ve merkezleri

Otuzbeşinci madde: Vilâyetlerde mahalleri azây-ı müessise ve âmilesiyle livâ ve kazâ şubelerinden gelecek birer murahhasdan mürekkebe bir meclis-i umûmî ve bu meclis tarafından müntahip ve oniki azâdan mürekkebe bir heyet-i merkeziye bulunur. Vilâyet meclis-i umûmîsi her sene evvelce vilâyet heyet-i merkeziyesince tayîn edilen bir günde şubat ayında inikad eder. İşbu meclis-i umûmî heyet-i merkeziyenin raporuyla hesâbını biltetik tecdîdi icâb eden azâsını ve dersâadetdeki merkez-i umûmiye gönderilecek murahhasları intihâb eder. Vilâyat heyet-i merkeziyeleri dahi her sene tecdîd edilmek ve bir reis ve bir reis-i sâni ve bir kâtib ve bir veznedâr ve bir veznedâr muâvininden mürekkebe olmak üzere kendi azâsı meyânından beş kişiden mürekkebe bir heyet-i idâre intihâb eder. Heyet-i idâre reisleri heyet-i merkeziyyeye de riyaset eder. Vilâyet meclis-i umûmîleri inikâd etdikçe azây-ı mevcûde meyânından rey-i hafî ile bir reis ve iki reis-i sâni intihâb eder.

Otuzaltıncı madde: Vilâyet heyet-i merkeziyesinden her sene iki azâ kur'a keşidesiyle çıkarılarak yerlerine münakid bulunan meclis-i umûmî-i mahallî tarafından rey-i hafî ile diğerk ikisi intihâb edilir. Çıkan azânın ibkaen intihâbı caizdir.

Otuzyedinci madde: Vilâyet merkezi azâsından birinin irtihâli yahud bilâ-mazeret-i meşrûa mütevâliyen üç ictimâda bulunmaması veyahud istifâ etmesi halinde yerine merkez heyet cemiyetin azây-ı müessise veya âmilesinden birini intihâb ederek meclis-i umûmî mahallinin ilk ictimâında tasdîkine arz eder.

Otuzsekizinci madde: Vilâyet meclis-i umûmîleri mahallî azây-ı müessise ve âmilenin lâ-akall nısfının iştirâkiyle inikâd eder. Bu miktar azâ hazır olmadığı takdirde on gün sonra meclis mezkûr bir ikinci ictimâa davet edilir ve bu ictimâda azây-ı mevcûdenin mikdarı ne olursa olsun meclis inikâd eder.

Otuzdokuzuncu madde: Heyet-i merkeziyelerin vezâifi vilâyetlerde azây-ı cemiyetin teksîrine ve vâridatın suver-i muhtelifle ile tezyîdine gayret ve merkez-i umûmî ile bilmuhâbere sancak ve kazalarda şube teşkiline hidemat ve mahallince lûzum görülecek mesârif-i mübreme bâde't-tenil hasılatı her üç ay nihâyetinde merkez-i umûmîden alacağı talîmâta tevfiikan hareket eylemektir. Hidemat-ı mezkûre fahriyyen ifâ olunacak ve her merkezin kendine mahsûs bir mührü olacaktır.

Fasl-ı Sâdis (Altıncı kısım)

Şubeler

Kırkıncı madde: Şubeler liva ve kazalarda teşekkül eder. Şube heyeti sekiz azâdan mürekkeb ulub riyâset ve kitâbet ve veznedârlık vazifesini ifâ edecek olan üç şubenin heyet-i idâresini teşkil eder. Şube heyetleri azâsı her senet ecdîd olunmak ve azây-ı müessis ve âmileden olmak üzere Vilâyet merkezleri tarafından intihâb olunur. Şube heyetleri azâsından ikisi her sene kur'a ile tecdîd olunur. Livâ ve kazâ şubeleri doğrudan doğruya mensub oldukları vilâyet merkezlerine tâbidir.

Kırkbirinci madde: Şubelerin vezâifi azâsının teksîrine vâridatının suver-i muhtelifle ile tezyîdine gayret etmek ve mesârif-i mübremeden gayri hasılât-ı safiyeyi her üç ayda bir merkezlerine gönderilmek ve merkezlerinden gelen evamire tevfiik hareket eylemektir. Hidemat-ı mezkûre fahriyyen ifâ olunacak ve her şubenin kendine mahsus bir mührü olacaktır.

Kırkikinci madde: Memalik-i ecnebîyede ikamet eden Osmanlılar dahi sâkin buldukları mahallerde şube teşkil edebilirler. Bu şubelerin mercii dersaâdetdeki merkez-i umûmîdir.

Hilâl-î ahmer Cemiyetinin inas Kısım

Kırküçüncü madde: Dersaâdetde Vilâyet ve livâ ve kazâlarda Osmanlı hanımlarından mürekkeb ve mahalleri zükûr merkez ve şubelerine merbût bulunacak ve yalnız iânat cem'i ve levâzım ihrazı ile meşgul olmak üzere merkez ve şubeler teşkil olunabilir.

Fasl-ı Sâbi (Yedinci Kısım)

Cemiyetin umûr-ı Maliyesi

Kırkdördüncü madde: Cemiyetin vâridatı evvelâ azâsının mukannen te'diyâtı, sâniyen her nev îânat ve teberruat, sâlisen cemiyetin tertib eyleyeceği sergi ve müsâmere ve orjî ve konferanslar vesaire hâsilatıdır.

Kırkbeşinci madde: Menkul ve gayr-ı menkul bilcümle emvâl ve emlâk Hîlâl-i ahmer cemiyeti nâmına merkez-i umûmî tarafından tasarruf ve idâre olunur.

Kırkaltıncı madde: Cemiyetin nukudu merkez-i umûmîce tensîb olunan ve devletce muteber bulunan bir bankaya tevdiğ ve erbâh ve eşyası dahi anbar-ı mahsûsada hıfz edilirler.

Kırkeydinci madde: Def'aten lâ-akall yirmi lira itâ eden zevad azây-ı âmîle sırasında dâhil olarak mahsûsât-ı seneviye itâsından vareste kalabilirler.

Kırksekizinci madde: ihtiyat akçesi:

- 1- Her sene hasılatından mesârif tenzil olunduktan sonra mütebâkî kısım
- 2- Akar vâridatı
- 3- Akçe ribh
- 4- Mukannen teydidatın gayr-ı sâir vâridat
- 5- Aidâtın def'aten teydiyesi sûretiyle verilen meblâ.

Fasl-ı Sâmin (Sekizinci Kısım)

Cemiyetin hükümetle münasebeti

Kırkdokuzuncu madde: Cemiyet hükümetce musaddık nizâmname-i dâhiliye tev-fîkan ifây-ı vâzife eyler.

Ellinci madde: Cemiyetin iâne tahsili hakkındaki muâmelâtı belediyelerin teftîşine tâbi olmayıp işbu teftişat merkez-i umûmîde taraf-ı hükümetden tâyin edilecek fahri bir komiser ve vilâyet-i melhukatda rüesa-yı memurin-i mülkiyenin tensîb edeceği fahri bir memur marifetiyle icrâ kılınır. hükümet Dâhiliye Nezâreti vasıtasıyla istediği vâki cemiyetin kuyûdât-ı esâsiye ve hesâbiyesini teftiş ettirmeye salâhiyetdardır.

Ellibirinci madde: Harbiye ve Bahriye Nezâretleri cemiyetin nazar-ı muâyeneden geçirmeye ve ahz-ı mâlûmata ve luzumunda vesâyâ icrââsına salâhiyetdardır.

Ellikinci madde: Cemiyet memurin ve vesâit-i sıhhiyesi hakkında her altı ayda bir kere Harbiye ve Bahriye Nezâretlerine bir rapor takdim eyler.

Ellüçüncü madde: Muâvenet hidemâtının bir kaide-i müfîde ve sâlimede ce-reyanı için merkez-i umûmî cihad-i askeriye ile bilittihad heyet-i aske-

riyyece gösterilecek tarz ve tertibi nazar-ı dikkate alır.

Ellidördüncü madde: Cemiyetin hükümet nezdinde ve muhakemede ve bilcümle muâmelât-ı ictimâiyye ve kanûniyyesinde murahas mesulu umûmî reisdur ve bu gibi hususat için vilâyat merkez reislerine merkez-i umûmî reisi led-el-icab itâ-yı vekâlet eder.

Fasl-ı tâsı (Dokuzuncu Kısım)

Alâmet-i Fârika

Ellibeşinci madde: Cemiyetin alâmet-i fârikası Cenevre Mukavelenâme-i muâdilinde musarrah olduğu vechile beyaz zemin üzerine "kırmızı hilâl" işareti olub umûm devletler tarafından kabul olunduğu gibi Avrupa devletlerinde ayrı cemiyete mahsus alâmet-i fârika olan "Salîb-i ahmer" işareti dahi bilmukabele tanınmıştır. İşbu alâmet-i fârika evvelâ cemiyete âid depo ve hastahane ve kâfile ve arabaların ve nakliye ve hastahane gemilerinin uzakdan tefrîki için kırmızı hilâl işaretini hâvi gündüz bayrak ve gece fener ve sâniyen zaman-ı harbde Hilâl-i Ahmer'e mensub bilcümle memurinin sol kollarına rabt olunmağa mahsus beyaz zemin üzerine kırmızı hilâl işaretini hâvi bazubend ve sâlisen merkez-i umûmî ile merkez ve şubelerine mahsûs ve hilâl işaretini hâvi mühürdür.

Ellialtıncı madde: Cemiyete mahsus olmak üzere umûmen kabul olunan beyaz zemin üzerine kırmızı hilâl işareti heyet ve emâkin-i sıhhiyeden gayrı hiçbir yerde kullanılamaz.

Elliyedinci madde: Her muharib ordu Hilâl-i ahmer ve Salîb-i ahmer işaretlerini havi heyet ve emâkin-i sıhhiyenin Cenevre Mukavelenâmesi ve tâdîlâtı ve lâhey'de münakid konferansın muhârebat-ı bahriyye hakkındaki 18 Teşrîn-i evvel (Ekim) sene 1907 tarihli mukarrerâtı mucibince tecavüz ve taarruzdan mâsuniyetini mütekeffil olacaktır.

Fasl-ı âşir (Onuncu Kısım)

Mevad-ı umûmiye

Ellisekizinci madde: Cemiyetin mevcudiyeti zaman ile mukayyid değildir.

Ellidokuzuncu madde: Nizamnâme-i esâsî ahkâmının tâdil ve tebdîli merkez-i umûmî sülûsân ekseriyeti'nin kararıyla verilecek rapor üzerine meclis-i umûminin sülûsân ekseriyetine iktirân etmek icâbeder. Nizamnâme-i esâsinin tâdil veya tebdîki emrinde meclis-i umûmîde lâ-akall yüz azânın vücudiyeti şartdır.

Altmışıncı madde: Hilâli Ahmer Cemiyeti umûm Memâlik-i Osmaniyye için birdir. Aynı nâm ve maksad ile başka bir cemiyet teşekkül edemez..

Altmışbirinci madde: Nizâmiye ve ihtiyat-ı ümerâ ve zâbitani cemiyetin

riyâset ve kitâbet ve umûr-ı maliyyeye müteallik bir hizmetini deruhte edemez.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Madalyaları Nizâmnamesi

Birinci madde: Osmanlı Hilâl-i ahmer cemiyetine maddeten veya mânen hidemât-ı hasenede bulunacaklara itâ olunmak üzere işbu nizâmnameye merbut resm ve şekilde altun, gümüş ve tunçdan mamûl ve ikibuçuk santimetre kütünde olarak üç derece Hilâl-i ahmer madalyası ihdâs olunmuştur.

İkinci madde: İşbu madalyaların ortası beyaz ve üzerinde kırmızı hilâl işareti ve altından başlamak üzere madalyanın iki tarafına doğru mütevec- cih bir zeytin dalı resm edilmiş olduğu gibi üst tarafında dahi altun ya- zı ile "muâvenet-i insâniyetkârane" ibaresi muharrerdir.

Üçüncü madde: Madalyalar Osmanlı Hilâl-i ahmer Cemiyetinin menafi-i mad- diye veya manevîyesini müstelzim hidemât-ı meşkûre ibrâz eden Osmanlı ve ecnebî zükûr ve nisvâna verilir.

Dördüncü madde: Tunç ve gümüş madalyalar Osmanlı Hilâl-i ahmer Cemiyeti- nin Heyet-i idâresinin teklifine ibtinâen ve merkez-i umûmî nizâmname-i esâsîsi mucibince akd-ı müzâkereye olacak mikdâr-ı azânın sülûsan ârâsına müstenid kararıyla reis tarafından Makam-ı Sadâret-i uzemâya vuku bulacak arz üzerine şeref-müteallik buyurulacak irâde-i seniyye ile itâ buyurulur ve beratlar hamilinin hizmet ve istihkakı tasrîh olunur.

Beşinci madde: Altın madalya Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti merkez-i Umûmîsi azây-ı mürettibesinin sülûsan müstenid kararı üzerine ve zaman-ı muayyeninde içtimâ edecek olan meclis-i umûmînin ekseriyet istihsal olunduktan sonra dördüncü maddede gösterildiği vechile merkez-i umûmî reisi tarafından arz olunacak istihkak üzerine şeref-taalluk edecek irâde-i seniyye mucibince itâ kılınır.

Altıncı madde: Lede-1 icâb işbu madalyaların silsile-i merâtibine riâyet edilmeksizin doğrudan doğruya altın madalya itâsı câizdir.

Yedinci madde: Tunç madalyasına nâil olan zevât madalyayı istihsâl eylediği tarihten itibaren Hilâl-i Ahmer'e karşı muâvenet ve hizmetinde beş sene devam ettiği halde kendisine beşinci madde mucibince bir gümüş ma- dalya verilir.

Sekizinci madde: Hilâl-i Ahmer madalyalarının üç derecesini birden hâiz olanlar hepsini birden talîke mezûndurlar.

Dokuzuncu madde: Hilâl-i Ahmer madalyaları sînenin sol tarafına talîk olunur.

Onuncu madde: Hilâl-i Ahmer madalyaları eshâbının vefatıyla istirdâd olunmayıp hidemât vakıalarını sebeb-i tezkür ve takdîri olmak üzere bil- hâk talîk ailelerine intikâl eder.

İşbu nizamnâme lâyihasının mevkı-i meriyete vaz'ını ve nizâmât-ı devlete ilâvesini irâde ettim.

4 Zilkade 1330 ve 2 Teşrîn-i evvel 1328 (15 Ekim 1912).

Mehmet Reşad
Sadrazam
Gazi Ahmed Muhtar

EK: 12

Askerî Ceza Kanununa İlâve Olunan Madde-i Kânuniyye ile
194 üncü madde zeyli hakkında kanûn-ı muvakkat
(ss.75-76)

Askerî Ceza Kanununa ilâve olunan madde-i kanûniyye:

Tarafeyn-i muhâribinden ma'rekede fevt olanların ve yahut hernerede olursa olsun mecrûhîn ve hastagânın ve usarat devam ettikçe úsaray-ı harbiyyeden birinin esya-yı zâtiye vesairesini gasb eden veya Hilâl-i Ahmer'e ve yahud Salîb-i ahmer'e mensub ve alâmetlerini hâiz müessesat-ı sıhhiyyeyi yağma veya tahrîb eden ve bu bâbda teşvîkat ve tahrîkat icrâ veyahud emr itâ eden veya nakline memur olduğu yaralıları esnây-ı râhda darb veya bir gûne sebep ve zaruraet olmaksızın terkeden ümerâ ve zâbitandan ise silk i askerîyyeden tard ile beraber bir seneden beş seneye kadar kal'a bend, efrad,ı ahalden ise keza bir seneden beş seneye kadar kal'a bend ve küçük zâbitan ve neferatdan ise tecdid i kayd ile beraber bir seneden üç seneye kadar prangabend cezasıyla mücâzât olunur.

Askeri Ceza Kanununun 194.maddesine Zeyl edilen Madd-i Kanunîye:

Hilâl-i Ahmer veya Salib-i ahmer idare ve teşkilâtına bir irtibatları olmadığı halde Hilâl-i Ahmer veya Sâlîb-i ahmer alâmet ve ünvanını gerek aynen gerek taklîden herne sebep ve suretle olursa olsun bilerek istimâl eden veyahud istimâlini emreden ve bu alâmetlerden birini kullanmak üzere istimâle hakkı olmayan bir kimseye veren üç aydan bir seneye kadar habs olunur.

İşbu mevâd-ı kanûniyyenin meclis-i umûmînin küşadında kanûniyeti teklif olunmak üzere muvakkaten mevki-i icraya vaz'ını ve kavanin-i devlete ilâvesini irâde ederim.

18 Zilkâde sene 1330 ve 14 Teşrîn-i evvel sene 1328 (27 Ekim 1912)

Mehmet Reşad

Sadrazam
Gazi Ahmed Muhtar

Harbiye Nazır vekili Müsteşar
Fuad

EK: 13

Osmanlı H.Ahmer Cemiyeti Hastaneleri
Memurinine Mahsus Talimat'ın Özeti
(ss.78-92)

H.Ahmer hastanelerinin iyi idaresi için çıkarılan bu talimat, hastanede görevli tüm personelin uyması gereken kuralları ve yapılması gereken görevleri içermektedir. Bu bahiste sırasıyla, sertabip, Operatör, emrâz-ı dahiliye tabibi, tabip muavini, eczacı, idare memuru, kâtip, vekilharç ve ambarcı, baş hastabakıcı, hastabakıcı, havancı, aşçı ve yamakların görev ve uyması gereken kurallardan sonra hastaların da vazifeleri ve uymaları gereken kurallar ele alınmıştır.

a) Sertabibin görevleri(1):

- 1- H.Ahmer Hastanelerinin iyi idaresi ancak cemiyetin delegeleri veya Memurin-i Sıhhiye-i Askeriye veya fırka sertabipleri arasında fikirbirliğine bağlı olduğundan bu hususa uyulması ile, H.Ahmer hastaneleri sertabipleri görev bakımından fırka sertabipleriyle müzakere de bulunmağa ve onların görüşlerinden faydalanmağa mecburdur (ss.78).
- 2- Hastanenin tıbbi, idari işleri ve tüm haberleşmeleri sertabip tarafından yapılır.
- 3- Hastanenin çeşitli tıbbi şubelerinin idaresini ve teftişini yapar.
- 4- Etibbânın günlük reçetelerine göre eczacılar tarafından hazırlanıp hastalara dağıtılan ilâçların fenni usulde yapılıp yapılmadığının gerektiğinde kontrolünü yapar.
- 5- Hastane koşullarının, kullanılan yatak takımlarının ve diğer eşya ve malzemelerin temizliğini kontrol eder ve noksanları ilgili kişiye ihtar eder ve gerekeni yaptırır.
- 6- Tıbbi ve fenni konularda kendisine müracaat eden çeşitli şubelerdeki etibbânın meselelerini çözmeye mecburdur.
- 7- Tüm memurların görevleri tam yapmalarına nezaret ve dikkat eder.
- 8- Hastalara verilen yiyecek ve içeceklerin usule uygun olarak hazırlanıp dağıtılmasında muvazzaf etibbâdan başka sertabip de dikkat ve kontrole mecburdur.

---

(1) Sâlnâme, konuya giriş yaptıktan sonra, "hastahanedeki memurin-i sıhhiyesinin ve sertabibinin vezaifi" başlığı altında sertabibin görevlerini belirtmiş, bunu takiben sertabip başlığı altında tekrar sertabibin görevlerini belirtmiş. Biz ayrı başlık altında belirttik.

- 9- Tıbbi alet ve diğer malzemelerin iyi muhafaza edilmesini sağlar ve noksanların zamanında merkez-i umûmiye yazılı olarak bildirir.
- 10- Memurin-i sıhhiye ve idariye için vazifelerini iyi veya kötü yaptıklarına dair bir vukuat cetveli tutar ve her ay sonunda merkez-i umûmiye bu cetvele göre bilgi verir.
- 11- Alım, satım, sarfiyat, hesap raporlarını ve bu konudaki düşüncelerini merkez-i umûmiye bildirir.
- 12- Hastanenin intizamlı çalışması için talimat dışında bile çeşitli şubelerine ve memurlarına emir verme yetkisine sahiptir ve onlar da emri kabule ve yerine getirmeye mecburdurlar.
- 13- Hastanede salgın bir hastalık görülürse tecrit yapar. Kumandanlığa, fırka sertabipliğine ve merkez-i umûmiye bildirilir. Temizlik ve dezensiyon yaptırır ve bu konuda fennî mütâlaada bulunur. Vakaların tekrarında her gün bilgi verir.
- 14- H.Ahmer cemiyetine karşı hastanenin her türlü idaresinden sorumludur.
- 15- Cemiyeti hastanenin durumundan haberdar eder.
- 16- Yazışmaları bir deftere zapteder. Hastaneye ait evrakı hastane mühürü ile mühürler (Her hastaneye bir kopye makinası alınacak ve mühür kazdırılacaktır).
- 17- Sabah, akşam vizitlerini ve ilâç dağıtımlarının zamanlarını bildirir.
- 18- Şilte ve minderlerin haftada iki defa havalandırılmasını temin edip tembihte bulunur.
- 19- Emrindeki etibbâya çok önemli durumlarda ancak pek kısa bir zaman için izin verilebilir. hastabakıcılara etibbânın teklifi ile bir kaç saat veya bir kaç gün izin verebilir.
- 20- Hastanenin asayişinden sorumludur. Kanun ve nizamlara aykırı bir şey olursa kumandana bilgi verir.
- 21- Hastaneye ait herhangi bir malzeme veya ilâç kaybolursa H.Ahmer cemiyetini haberdar eder.
- 22- Hastanede etibbâdan bir nöbetçi kalmasına dikkat eder.
- 23- Hastane memurinin tümü sertabibe itâate mecburdur.

b) Operatör'ün vazifeleri

- 1- Cerrahi bölümündeki işlerle birlikte yeni girmiş hastaların teşhisini koyra, gerekli tedavileri, lüzum görürse ameliyatları sırayla yapar.

- 2- Ameliyat ettiği hastaların pansumanlarını bizzat yapar.
- 3- Cerrahi bölümündeki tüm tıbbi işlerden sorumludur.
- 4- Alet ve malzemelerin kullanılmasından sorumludur ve noksanları sertabibe bildirir. Her ay sonu hastanede yaptığı uygulamaların muavini tarafından yapılmış istatistiklerini sertabibe verir.

c) Operatör muavininin vazifeleri

- 1- Her sabah sorumlu olduğu bölümün vizitini yapar.
- 2- Operatörle birlikte gerekli pansumanları ve ameliyatları yapar.
- 3- Ameliyatların temizliğinden ve cerrahi aletlerin temizliğinden ve korunmasından sorumludur.
- 4- Ameliyat defterini tanzimden sorumludur.
- 5- Her ay sonu cerrahi hastalıklara ait istatistikleri yapar ve sertabibe verilmek üzere operatöre verir.

d) Emrâz-ı dahiliye tabibinin görevleri

- 1- Muayyen zamanlarda koğuşa girecek evvelce teşhisi konmuş hastaların tedavisini yapar.
- 2- Muavinin hazırladığı müşahade varakasına göre, yeni gelmiş hastaların teşhisini koyar ve tedavi eder.
- 3- Koğuşun tüm sıhhi işlerinden sorumludur.
- 4- Koğuşun temizliğinden ve aletlerin muhafazasından sorumludur. Noksanları sertabibten raporla talep eder.
- 5- Salgın bir hastalık olduğunda sertabibi haberdar eder ve bulaşmayı önlemek için tecrit yapar.
- 6- Hastanede yapılacak tüm büyük ameliyat-ı cerrahiyelerde operatörle birlikte bulunur.

d) Tabip muavininin vazifeleri

- 1- Her Sabah tabib-ı müdâviden evvel koğuşa gelerek gerek yeni hastaların gerek eski hastaların durumlarını tesbit eder ve vizit zamanı tabib-i müdâviye bildirir.
- 2- Dahili hastalıkları olan hastaların tüm kayıtlarından sorumludur ve her ay sonunda tedavi edilen hastalar hakkında istatistik hazırlar ve sertabibe verilmek üzere tabib-i müdâviye verir.
- 3- Koğuşun temizliğinden ve her malzemenin korunmasından tabib-i müdâviye karşı sorumludur.
- 4- Büyük ameliyatlarda operatörle birlikte bulunmağa mecburdur.
- 5- Normal durumlarda sabah dokuz ve akşam dörtde olmak üzere iki defa genel vizit yapar.

e) Eczacının Vazifeleri

- 1- Her sabah koğuşlara gelerek etibba tarafından hasta tabelalarına yazılmış ilâçları defterine yazar ve etibbaya imza ettirir. Bunları genel bir tabelaya yazması için kâtibe verir.
- 2- Havancı ile birlikte ilâçları hazırlar ve hastalara bizzat dağıtır
- 3- İlâçların kullanış şeklini hastabakıcılara anlatır.
- 4- Yaptığı ilâçları ve sarfiyatı günü gününe deftere yazar. Her ay sonu bir cedvel düzenleyerek; kullanılan ve mevcut ilaçları yazar ve sertabibe bildirir.
- 5- Eczacı eczanenin idaresinden, temizliğinden ve ilâçlanmasından sorumludur.
- 6- Noksan ilâçları sertabibe bildirir.
- 7- Eczacı etibbanın reçetesi olmadan kimseye ecza vermeye yetkili değildir.
- 8- İlâçlar ve bununla ilgili eşya dolapta kapalı olacaktır.
- 9- Hataları önlemek için ilâçlar sıra ile hazırlanacak ve nasıl kullanılacakları (harici veya dahili) bildirilecektir.
- 10- Hastanede muayyen ve mevcut ilâçlar kullanılır. Acil veya önemli durumlarda sertabibin onayı ile dışarıdan ilâç alınır.
- 11- İlâçlar elde defter olduğu halde eczacı tarafından hastabakıcılarla birlikte dağıtılacaktır.

f) İdare memurunun vazifeleri

- 1- Hastanenin hesap işlerinden, evraklarından, kayıtlarından ve tüm idari işlerden sorumludur.
- 2- İdareye ait bir iş yapmazdan evvel baştabibi haberdar eder ve izin ister. İzine gerekli görmediklerini kendi mesuliyeti altında yapar.
- 3- Her ay sonunda anbar işlerini tetkik için sertabip tarafından oluşturulacak komisyona başkanlık eder.
- 4- Tüm memurların maaşlarını kâtiplerle birlikte verir.
- 5- Hastaneye yatan hastaların emanet akçelerinin ve vefat edenlerin muamelelerini yapar ve hastalar çıkarken emanetleri vermek üzere anbar memuruna teslim eder.
- 6- Hastanenin malzemelerinin korunmasında ve sarfından başhekime karşı sorumludur.
- 7- Çamaşırlar haftada en az bir kere yıkanacaktır. Yün eşya usulü ile temizlenecektir. Ölüm olduğunda veya bir hastalık çıktığında şilte ve battaniye gibi eşyalar fenni şekilde temizlenecektir. Hastaların kullandığı havluların kendilerine ait olmasına dikkat edilecektir.

g) Kâtibin vazifeleri

- 1- Hesap ve kayıt işlerinden, giren hastaların kayıtlarından sorumludur. Hastaların kayıtlarını yaptıktan sonra doldurduğu evrakı koğuşun başhastabakıcısına verir.
- 2- Eczanede günlük viziteye göre yazılan ilâçların tabelalarını tanzim eder ve bunları idare memuruna kontrol ve imza ettirdikten

sonra bir suretini icmâl(*) defterine kaydeder ve bu tabelâyı saat 12'de vekilharca teslim eder.

- 3- Vizitden sonra eczacı tarafından gönderilecek çıkan veya vefat eden hastaların tabelalarının kaydını yapar.
- 4- Kilerde mevcut erzak ve depoda mevcut eşyaların defterini tutar. Her ay sonunda vuku bulan sarfiyatı deftere yazar.
- 5- Hastane ile ilgili yazışmalarda, sertabipten yazılacak evrakın müsveddelerini ve sertabibin "yazıyla" işaretini alarak müsveddeleri temize çeker ve sertabibe imzalattıktan sonra ait olduğu yere yollar.
- 6- Bütün evrakları dosyalara koyarak muhafaza eder ve kaybolmalarını önler.
- 7- Memurin-i sıhhiye, idariye ve müstahdemin işleri hastaneye ait olduğundan erzak yevmiyelerini hesaplayarak yevmiye tabelasına geçirir.

Vekilharca ve ambarcının vazifeleri

- 1- Hastanede mevcut erzak, odun, kömür vs.nin sarf ve korunmasından mesuldur.
- 2- Yevmiye tayinatını, eczane ve kalemden tanzim edilmiş tabelaları saat 12'de alır ve tabelaya göre verir. Yiyecek maddelerini mutfağa, kalanını hastabakıcılara teslim eder. Dışardan para ile alınacakları alır. Aldığı senetleri idare memuruna tasdik ettirerek bir suretini müteferik defterinin yevmiye kısmına kaydeder. Ay sonunda bu senetleri idare memuru ve kâtiple kontrol ettikten sonra kopyalarını ayın ikinci günü merkez-i umûmiye gönderilmek üzere sertabibe verir.
- 3- Satın alınacak malzemelerin kalitesine dikkat etmeğe mecburdur. Kilere giren erzak için defter tutar. Azalmaya başlayan erzaktan idare memurunu haberdar eder.

Başhastabakıcının vazifeleri

- 1- Hastanede mevcut hastabakıcı ve meydancılardan amiri olup onları kontrol eder.
- 2- Hastalara iyi bakılması için tedbir alır.
- 3- Koşulların içinin dışının temizliğinden sorumludur.
- 4- Hastanın eşya ve parasına tabelalarına kaydedip idare memuruna verilmek üzere anbar memuruna teslim eder.
- 5- Hastanın çıkışında, hastanın para ve eşyalarını anbar memuru vasıtasıyla idare memurundan alır.

Hastabakıcıların vazifeleri

- 1- Hastaya ait her türlü hizmetten, yataklarının tanzim ve temizliğinden sorumludur.
- 2- Hastaya verilen ilâçları etibbânın tarif ettiği şekilde vermekten sorumludur.

(*) İcmâl: Özetleme, genel toplam, özet.

- 3- Ameliyathanede çalışan hastabakıcılar ameliyathanenin temizliğinden ve kullanılan malzemelerin korunmasından sorumludurlar.
- 4- Hastalara güler yüzle hizmet edip, servisteki her türlü hizmetten başhastabakıcıya karşı sorumludurlar.
- 5- Geceleri nöbet tutarlar.

Havancının vazifeleri

- 1- Sabahları erkenden eczacının söylediği şekilde kayantılması, dövülmesi gerekli ilâç ve kimyevi maddeleri hazırlar.
- 2- Eczanedeki terazi, dirhem, havan ve diğer malzemeleri korur ve temiz tutar.
- 3- Eczacı tarafından hazırlanmış ilâçları koğuşlara götürerek eczacı ile birlikte hastalara dağıtır.
- 4- Ertesi sabah boş şişeleri toplayarak hemen temizler.

Aşçı ve Yamakların vazifeleri

Hastaların çeşitli yemeklerini iyi bir şekilde pişirir ve dağıtır. Yemeklerin pişirilmesi ve dağıtımından aşçı sorumludur ve yemeklerin kontrolünden etibbâ mesuldür. Mutfağın ve kapların temizliğinden ve korunmasından aşçı mesuldür. İyi hazırlanmamış yemekler hastalara verilmaz, vekilharç vasıtasıyla yemekler dışardan temin edilir. Bir daha yapmamaları tembih edilmekle beraber para aşçıdan tazmin edilir.

Sabahları süt veya çorba, öğleyin öğle yemeği, akşam 5-6 arasında akşam yemeği verilir.

Meydancının vazifesi

Koğuşların temizliği, odun yarma, odun ve kömür taşıma, hastanenin bahçelerini süpürme, cenaze taşıma ve bunlara mümasil hizmetleri yapar.

Hastalar'ın sağlık personeline ve idareye karşı sorumluluğu ve uyması gereken kurallar

- 1- H.Ahmer hastanesinde yatan hastaların tümü sertabip ve etibbâya itaat ve hastabakıcı ve diğer memurlara iyi muamele edeceklerdir.
- 2- Hastanede yatan hastanın yanında silâh bulundurması katiyyen yasaktır.
- 3- Hastaların, mutfağa, eczaneye, depoya, bulaşıcı hastaların bulunduğu koğuşa girmeleri yasaktır.
- 5- Hastalar ancak haftada iki defa sertabibin izniyle ziyaret edilebilirler. Efrad'ı askeriyeden olmayanlar ancak sertabibin izniyle hastaneye girebilirler.
- 6- Sertabibin izni olmaksızın hiç bir hasta dışarıya çıkamaz.
- 7- Sertabibin izni olmadan hastaneye yiyecek getirilemez.
- 8- Hiç bir şeyi hastaneden dışarı çıkaramaz.